

Časopis studenata zapadne slavistike Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

LISTY

I broj

23.12.2009.

casopislisty@gmail.com

SADRŽAJ

SADRŽAJ	2
UVODNIK	3
RUBRIKE	4
KNJIŽEVNOST.....	4
<i>Brnjansko finale natjecanja u slam poeziji</i>	4
<i>Natjecanje Pióro Fredry</i>	4
<i>Poljska knjiga proglašena najboljom europskom knjigom</i>	4
<i>Mikrofestival mlade poljske poezije</i>	5
<i>Prva antologija suvremenog slovačkog pjesništva na hrvatskom jeziku</i>	5
KULTURA	6
<i>Pozivnica na tri praške izložbe</i>	6
<i>Premijera poljskog filma Katyń u Tokiju</i>	7
<i>Buđenje slovačke kinematografije</i>	7
GRADOVI.....	9
<i>České Budějovice</i>	9
<i>Frombork</i>	9
<i>Prešov</i>	10
HRANA I OBIČAJI.....	11
<i>Recepti</i>	11
<i>Wigilia Bożego Narodzenia – Badnja večer</i>	11
ZIMSKI PRIJEVODI	13
JAN WERICH - HEZKÉ SVÁTKY PŘEJE JAN WERICH	13
PAVOL RANKOV - NA VLASTNEJ KOŽI.....	15
MARIA DĄBROWSKA - BOŻE NARODZENIE.....	18
RED POEZIJE	24
JAROSLAV SEIFERT - MĚSTO V SLZÁCH	24
BRANKO ČOPIĆ - JEŽEVA KUĆICA.....	25
RED PROZE	30
PETR ŠABACH - TEPLO DOMOVA	30
VEDRANA RUDAN - BLIZANCI	37
MIROSLAV MIČANOVIĆ - TRAJEKT.....	43
ANALIZA FRAZEMA VEZANIH UZ GLAGOL PASTI	56

UVODNIK

Drage profesorice i profesori, kolegice, kolege i ostali znatizeljnici, pred vama je prvi broj zapadnoslavističkog studentskog časopisa "Listy".

U ovom broju donosimo vam vijesti iz književnosti i kulture, kratke priloge o gradovima koje vrijedi posjetiti i tradicionalne recepte. Uz radove studenata našeg odsjeka, možete pročitati i prijevode studenata kroatistike iz Češke, Poljske i Slovačke.

Željeli bismo zahvaliti kolegicama i kolegama koji su doprinijeli nastanku časopisa, profesorima koji su nam u tome pomogli te posebno našim suradnicima iz Češke, Poljske i Slovačke, čije ćete radove ovdje pročitati.

Pozivamo vas da se svojim prijevodima, osvrtima, recenzijama ili esejima uključite u stvaranje sljedećih brojeva časopisa.

Urednički pozdrav,
Marina Ivandić, Hrvoje Sarkotić i Darko Tomšić

[povratak na sadržaj](#)

RUBRIKE

KNJIŽEVNOST

BRNJANSKO FINALE NATJECANJA U SLAM POEZIJI

Finale češkoga natjecanja u slam poeziji održalo se 5. prosinca u ležernom okruženju brnjanskoga kluba Fléda, koji je već pet godina za redom domaćin tog događaja. Sudionici su bili pobjednici regionalnih natjecanja iz osam čeških gradova, a titulu nacionalnog pobjednika i nagradu od 40 000 kruna odnio je Ondřej Macl, pobjednik regionalnog kola iz grada Hradec Králové. Među sudionicima bio je i Vladimír Vacátko, pobjednik festivala 2006. godine, koji je i ovoga puta završio s vrlo visokim plasmanom. Moderator ovogodišnjeg finalnog natjecanja bio je glumac Jakub Žáček, a kao gosti su nastupili austrijski slameri Mieke Medusa i Jimmy Lend te češka skupina Sci a Fi sa svojim glazbenim projektom.

Natjecanje u slam poeziji održava se u dva kruga, u kojima slameri imaju po tri minute vremena za nastup, nakon čega ih ocjenjuje osam slučajno izabranih ljudi iz publike. Slamerima suci dodjeljuju ocjene od 1 do 10, a na konačanu odluku sudaca utječe i publika svojim pozitivnim ili negativnim reakcijama. Jednako se vrednuju sadržaj i izvedba poezije, s time da kostimi, instrumenti i bilo kakvi rekviziti nisu dozvoljeni. Na natjecanju može sudjelovati svatko tko je sa svojim autorskim djelom spreman stupiti pred publiku, a protekle su godine pokazale da je spektar natjecatelja vrlo širok – od već afirmiranih pjesnika, preko glumaca, umirovljenika koji čitaju ljubavnu poeziju, do hip-hop grupa. Slameri u svojim djelima najčešće tematiziraju socijalne probleme, novac i materijalizam, ljubav, otuđenje pojedinca i nedavna događanja. Prevladavajuća tematika ovogodišnjeg natjecanja bila je suvremeno društvo - fenomen Facebooka i jačanje češkog nacionalizma, ali bilo je i humora, kao na primjer zbijanje šala jednoga slamera na račun slavnoga češkog pjevača Karla Gotta koji, unatoč tome što godinama nije izdao novi album, stalno dobiva glazbenu nagradu *Český slavík*.

Natjecanja u slam poeziji prvi se puta počinju održavati osamdesetih godina u SAD-u, a njihovim osnivačem smatra se Marc Smith. Iz SAD-a se interes za natjecanja širi po cijelome svijetu. U Europi najstariju tradiciju imaju Danska, Švedska, Francuska, Češka, Nizozemska i Austrija, ali ona postoji i u drugim zemljama. U Češku slam poezija dolazi preko susjedne Njemačke, a tradicija natjecanja počela je 2003. godine u okviru festivala *Poezija bez granica* u Olomoucu, gdje je održano prvo kolo natjecanja na nacionalnoj razini. Godinu kasnije finalno natjecanje je održano u okviru istoga festivala, da bi se 2005. preselilo na svoju današnju lokaciju. Tradicija postoji i u Poljskoj, počinje 2003. godine. U Slovačkoj je prvi slam održan 2007. godine.

MATEJA MEDEŠI

[povratak na sadržaj](#)

NATJECANJE PIÓRO FREDRY

Početak ovog mjeseca na svečanom otvorenju osamnaestog festivala *Vroclavske promocije dobrih knjiga* objavljeni su dobitnici nagrade *Pióro Fredry* koja se dodjeljuje izdavačima za objavljene knjige u protekloj godini. Ove godine na natječaj su se prijavile 44 izdavačke kuće s preko stotinu književnih naslova. Pri odabiru najbolje knjige, vrednovane su izdavačko-umjetničke i književne vrijednosti te dobra promocija knjige. Ovogodišnju glavnu nagradu za najbolju knjigu godine dobila je knjiga *Ach! Plakat filmowy w Polsce* autorice Dorote Folgi-Januszewske, a u okviru natjecanja *Pióro Fredry* podijeljeno je još pet jednako vrijednih nagrada. Nagrade su primili sljedeći izdavači: Wydawnictwo Co-Libros za publikaciju *Secesja wroclawska* autora Leszeka Szurkowskog i Barbare Banaś; Oficyna Literacka Noir sur Blanc za knjigu Sławomira Mrożeka *Tango z samym sobą. Utwory dobrane*; Wydawnictwo Literackie za knjigu Korespondencja autora Tadeusza Różewicza i Zofije i Jerzyja Nowosielskog; Wydawnictwo Marginesy za izdavanje knjige *Nasierowska-Fotobiografia* Zofije Turowske te Wydawnictwo Naukowe PWN za knjigu Pawla Boskog *Kulturowe ramy zachowań społecznych*.

POLJSKA KNJIGA PROGLAŠENA NAJBOLJOM EUROPSKOM KNJIGOM

9. prosinca u Bruxellesu je po treći puta dodijeljena nagrada *Europe Book Prize*. Ove je godine u kategoriji proze nagrađena knjiga *Gottland* Mariusza Szczygła. Dodjela nagrada, kao i samo natjecanje, održani su pod pokroviteljstvom predsjednika Europske komisije Jacquesa Delorsa. O dobitniku ovogodišnje nagrade odlučivala je komisija sastavljena od publicista i poznatih europskih novinskih kritičara, prema kojima je zadatak nagrađene knjige promovirati vrijednosti i viziju Europe.

Knjigu *Gottland* na natjecanje su prijavili francuski književni kritičari, a na francuski ju je, u izdanju Actes Suda, prevela Margot Carlier. Izdavač nagrađene knjige u Poljskoj je Wydawnictwo czarne, koje je knjigu izdalo još 2006.

MIKROFESTIVAL MLADE POLJSKE POEZIJE

Od 6. do 8. prosinca u Wrocławu u klubu Rura održan je Mikrofestival mlade poljske poezije. Tijekom tri dana pisci su se susretali s publikom i upoznavali je sa svojim djelima. Organizatori ovog kulturnog događaja su časopisi Odra, Rita Baum i Cegła, čiji su predstavnici sudjelovali u raspravama organiziranima u sklopu festivala. Na festivalu je, između ostalog, bilo riječi o mogućnostima financiranja i organizacije projekta *Nove kulture* te o programu manifesta *Rewolucja kulturalna*. Ukupni nagradni fond festivala iznosio je simboličnih 900 zł.

TATJANA TOMIČIĆ

[povratak na sadržaj](#)

PRVA ANTOLOGIJA SUVREMENOG SLOVAČKOG PJESNIŠTVA NA HRVATSKOM JEZIKU

Nedavno je objavljena prva antologija suvremenog slovačkog pjesništva na hrvatskom jeziku, *Crna violina* Ludwiga Ljudevita Bauera, u izdanju nakladničke kuće Aura iz Siska. Antologija sadrži djela pedeset i dvoje najznačajnijih slovačkih pjesnika i pjesnikinja 20. stoljeća. Autor prepjeva, jedan od sastavljača antologije hrvatske ljubavne poezije *Odjeci Đulabija*, književnik Ludwig Bauer, vrsni je poznavatelj slovačke književnosti. Slovačku književnost prati već četiri desetljeća, a njegovi prijevodi slovačke poezije do sada su bili objavljeni u hrvatskim književnim časopisima.

Ova antologija ima ne samo umjetničku i književnu, nego i društvenu vrijednost. Slovaci, naime, smatraju da ona predstavlja najznačajniji hrvatski doprinos dugoj tradiciji hrvatsko–slovačkih književnih i kulturnih veza još od vremena preporoda. Tome svjedoči i svečano predstavljanje knjige, održano u Narodnom muzeju u Bratislavi 1. prosinca 2009. godine, kojemu su nazočili hrvatski predsjednik Stjepan Mesić i slovački predsjednik hrvatskih korijena Ivan Gašparovič. Sljedeći dan organizirano je književno predstavljanje u Veleposlanstvu Republike Hrvatske u Bratislavi, na kojemu su slovački pjesnici čitali svoju poeziju uz Bauerove prepjeve, uz nazočnost istaknutih predstavnika slovačkog javnog i kulturnog života.

Recenzenti su složni da je Bauer ovom antologijom i svojim majstorskim prepjevima suvremenih slovačkih pjesnika dokazao da poezija i danas živi te da može biti vrhunski doživljaj. Ovim izdanjem, objavljenim u suradnji s Društvom hrvatsko–slovačkog prijateljstva i uz potporu hrvatskih i slovačkih kulturnih institucija, dobili smo potpuni uvid u poeziju donedavno nepoznatu hrvatskom čitatelju, budući da su prijevodi slovačkih pisaca u nas rijetki. Uz to, ova antologija je i vraćanje svojevrsnog duga slovačkoj kulturi. Naime, zahvaljujući akademiku i istaknutom slavistu Janu Jankoviću te drugim prevoditeljima, a dodaju li se tome prijevodi i kazališne izvedbe drama Mire Gavrana, Slovacima je dobro poznata hrvatska književnost. Na ovo djelo, dosad najvažnije u hrvatsko–slovačkoj književnoj suradnji, čekali smo od doba ilirizma, od Ljudevita Gaja do Ljudevita Bauera. Monografijom je otvorena nova etapa kulturne suradnje dviju zemalja, ocjena je Jana Jankovića.

MAJA NOVKOVIĆ

[povratak na sadržaj](#)

KULTURA

POZIVNICA NA TRI PRAŠKE IZLOŽBE

Za sve one koji će ovih blagdana posjetiti Prag, a već su vidjeli katedralu i Orloj, slijedi tek par skromnih prijedloga: jedan umjetnički, jedan literarni, a jedan aktualni.

Josef Čapek - Jízdárna Pražského hradu, 7. 10. 2009 – 17. 1. 2010.

Ovo je dosad najveća retrospektivna izložba svestranog umjetnika i autora. Većim se dijelom sastoji od izložaka privatnih sakupljača, a neka su djela po prvi put predstavljena javnosti. Radi se o gotovo tisuću slika, crteža, ilustracija, grafika i scenskih rješenja, među kojima možete vidjeti i crtani film napravljen na temelju Čapkove priče i ilustracija koje je radio za kćer Lenku.

Josef Čapek (1887-1945), brat slavnog Karla, u povijesti češke moderne kulture predstavlja jedinstvenu i izvanredno značajnu osobnost. Njegov život i stvaralaštvo čvrsto su vezani uz Prvu republiku (osnutak samostalne Čehoslovačke) i dva desetljeća njezina slobodna postojanja. Bio je jedan od ključnih predstavnika češke avangarde, a njegovo djelovanje bilo je usmjereno prema osobitoj adaptaciji ekspresionizma i kubizma. Od avangarde je primio tek zahtjev za unutarnju slobodu i autentičnu tvorbu, a od pitanja moderne umjetničke forme došao je do shvaćanja umjetnosti kao ozbiljnog izraza temeljnih pitanja ljudskog postojanja. Kod djela je uvijek cijenio istinitost umjetnikova izraza i dubinu njegovih spoznaja o životu.

Izložba predstavlja djelo Josefa Čapka kompleksno, od njegovih „malih“ do „velikih“ djela. Ne zaboravlja ni na Čapka kao pisca, jer pisao je pripovijetke, novele, drame, moderne bajke za djecu i refleksivnu prozu. Usporedno nas upoznaje s njegovim životom i društvenim okolnostima njegova osobnog i profesionalnog razvoja koji je završio u koncentracijskom logoru. Sačuvane su i mogu se pogledati pjesme i skice iz vremena robijanja.

Na mene kao posjetioca-laika izložba je djelovala iznimno ugodno i sigurna sam da vas neće ostaviti ravnodušnima – bile to male slike iz života djece, kubistički pokušaji ili veličanstvenost serije slika „Vatra i čežnja“. Čak ni tekst ne opterećuje praćenje izložbe, koje zaista može potrajati!

60 godina na krilima Albatrosa - Galerie Klementinum, Národní knihovna, 25. 11. 2009 – 7. 2. 2010.

Pod motom „Ať jsem, kdo jsem, vyrostl jsem s Albatrosem“, otvorena je jubilarna izložba kojom se obilježava 60. obljetnica postojanja najpoznatijeg češkog izdavača knjiga za djecu i mladež. Tko od nas nije čuo za knjige *Pale sam na svijetu* ili *Družba Pere Kvržice*? Knjige pročitane u djetinjstvu prate čovjeka čitav život, stoga svi koji žele saznati kojih knjiga i junaka se sjećaju Česi, neka navrate na ovu izložbu.

Osim razvoja samog Albatrosa, posjetitelji će se upoznati s društvenim prilikama kojima se izdavačka politika morala prilagođavati, primjerice, pri izdavanju ideološki obojenih knjiga Marie Majerove i Julia Fučíka. Ipak, to kuću nije spriječilo da izda djela bezvremenske ljepote kao što su bajke Karla Čapka, Božene Němcove i Josefa Lade, ili pak zbirke poezije za najmlađe poznatih pjesnika poput Ludvíka Aškenazyja i Františka Hrubína, a sve uz pratnju vrhunskih ilustracija umjetnika poput Josefa Lade, Josefa Čapka ili Jiříja Trnke.

U posljednje vrijeme najpopularnije su knjige koje prate večernje televizijske priče za djecu, a neke od njih, kao Krtek i Vila Amalka, poznate su i našim gledateljima. Do danas je Albatros izdao preko deset tisuća naslova, a jubilarno izdanje pripalo je knjizi *Mačak Mikeš predstavlja Josefa Ladu*.

Ako vas zanima tko su bili Ferdou Mravac, Rumcajs, Bob i Bobek ili Maxipas Fík, ovo je pravo mjesto za vas.

Albertov 1989. - Prirodoslovni fakultet Karlova sveučilišta, Albertov, 17. 1. 2009 – 11. 1. 2010.

Povodom 20. obljetnice Baršunaste revolucije, otvorena je izložba dosad neobjavljenih dokumenata i fotografija iz vremena štrajkova i osnivanja *Občanskog fóruma* na mjestu na kojem je sve započelo – Prirodoslovnom fakultetu na Albertovu.

Izložba posjetitelja uvodi u svijet socijalizma i usredotočuje se na događaje u studenom koji su prethodili odstupanju komunističke vlade, sve do izbora Václava Havela za novog predsjednika. Ovdje ćete imati izvrsnu priliku osjetiti *genius loci*, a zajednička uloga fakulteta i studenata u pokretanju društvenih

promjena nekome možda postane i nadahnućem za daljnje djelovanje. Izložba je pretežno tekstualna, ali donosi mnogo novih i zanimljivih informacija. Pitam se: Koliko će od 22 600 tadašnjih političkih zatvorenika 1. siječnja 2010. slaviti dvadesetu godišnjicu svog oslobođenja?

MARIJA OZRETIĆ

[povratak na sadržaj](#)

PREMIJERA POLJSKOG FILMA *KATYŃ* U TOKIJU

Prije deset dana u poljskim novinama izašla je vijest o premijeri poljskog filma *Katyń* u Tokiju, redatelja Andrzeja Wajde. Do sada je u Japanu predstavljeno dvadeset i šest Wajdinih filmova. Tamošnji gledatelji redatelja poznaju ponajprije kao redatelja filma *Popiół i diament*, koji se ubraja među svjetske filmske klasike. Tema filma *Katyń* također je dobro poznata japanskoj publici, a Wajda je jedan od najpoznatijih Poljaka u zemlji.

Andrzej Wajda je poljski filmski i kazališni redatelj te suradnik poljske filmske škole. Rođen je 6. ožujka 1926. godine u malom mjestu Suwałki na granici s Rusijom i Litvom. Studirao je slikarstvo i režiju u Krakovu. U Poljskoj je debitirao filmom *Piątka w ulicy Barskiej*, na kojem je radio s Aleksandrom Fordom. Njegov prvi samostalni film bio je *Pokolenie* iz 1954. godine. Njegovo umjetničko stvaralaštvo ima raznovrstan karakter koji Wajda crpi iz slikarstva, poljske književnosti te poljske i europske kulturne tradicije. Stvorio je mnogo filmskih adaptacija književnih djela i slika sa suvremenom tematikom, kao i psiholoških drama. Tematika mnogih Wajdinih filmova proizlazi iz njegova angažmana u političkom životu. Prema riječima profesora Tadeusa Tezbara, on je neumorni tumač bolne poljske prošlosti, koji je znao kroz sve svoje filmove graditi mostove između današnje Poljske i njezine nacionalne prošlosti. Zbog toga je Wajda 2000. godine nagrađen i prestižnom nagradom *Oskar* za svoje životno djelo. Dobitnik je i mnogih drugih nagrada, među kojima su *Zlatna palma*, *Cesar*, *Kyoto* i *Zlatni medved*. Wajda se bavi i kazališnom režijom; vezan je uz krakovski *Stary Teatr* i varšavski *Teatr Powszechny*. Režirao je 38 kazališnih predstava u kazalištima diljem svijeta. Smatra se jednim od glavnih predstavnika poljskog kina i jednim od začetnika poljske filmske škole. Također je doktor *honoris causa* na nekoliko veleučilišta. 2008. godine proglašen je čovjekom godine odlukom najvećeg poljskog dnevnog lista *Gazeta Wyborcza*.

Svečana premijera filma *Katyń*, ratne drame, održala se 17. rujna 2007. godine u Varšavi, na godišnjicu sovjetske agresije na Poljsku 1939. godine. Film je nominiran za *Oskara* u kategoriji najboljeg stranog filma. Ove ga je godine u ožujku i hrvatska publika imala priliku pogledati u kinu Tuškanac, u sklopu ciklusa filmova Andrzeja Wajde.

Andrzej Wajda je mnogo godina želio snimiti film o tragediji u Katynu, ne samo zato što je njegov otac, koji je bio u službi kapetana u rujanskoj borbi (prvoj etapi obrane Poljske u Drugom svjetskom ratu od njemačke i ruske agresije) bio žrtva tragedije, nego i zato što su, prema redateljevim riječima, oni koji danas stasaju u odrasle osobe zauzeti isključivo trenutačnim događajima te zaboravljaju najvažnije datume i događaje vezane za poljsku povijest i njezin identitet.

Film otvoreno progovara o masakru u Katynu, gdje je četrdesetih godina prošloga stoljeća sovjetska tajna policija ubila više od četrnaest tisuća poljskih ratnih zarobljenika. *Katyń* nikoga direktno ne optužuje, on samo predstavlja sliku društva koje se nakon rata našlo u određenim dilemama, sliku koju poljsko kino u pola stoljeća nije moglo, a u posljednjih nekoliko godina nije uspjelo dobiti. Wajda prelama tu nemoć i prikazuje što su zločin u Katynu i obmana značili obiteljima žrtava, ali i cijelom poljskom narodu.

DARKA MUSTAĆ

[povratak na sadržaj](#)

BUĐENJE SLOVAČKE KINEMATOGRAFIJE

Slovačka kinematografija ima bogatu povijest. Karakteriziraju je tematska raznolikost i razna izražajna sredstva, no u zadnje joj vrijeme zbog nedavne stagnacije možda nedostaje gledatelja. Upravo zato da bi se obnovila publika, u planu je izrada televizijskog dokumentarnog ciklusa Slovačko kino (*Slovenské kino*).

Slovačka kinematografija opet se budi, a njezini autori, prije svega dokumentaristi, šire njezin dobar glas u svijetu. Sada je pravi trenutak da se o filmu više govori, i to kroz povijesni kontinuitet te povezanost sa sadašnjošću. S tim ciljem je i započet dokumentarni projekt namijenjen televizijskom prikazivanju. Prioritet projekta je oživjeti slovačku kinematografiju u svijesti gledatelja te približiti starije filmove današnjoj publici. Pritom nije na prvome mjestu prikazivanje kronološkog razvoja slovačkog filma i njegovih pojedinih žanrova, vrsta ili osobitosti. Pogled na slovačku kinematografiju, njezinu povijest i suvremenost

trebao bi po mnogočemu biti inovativan i moderan, objašnjavaju Barbara Janišová-Feglová i Martin Ciel, autori projekta čijoj je pripremi kao stručni savjetnik pristupio i Martin Šmatlák. Dramaturški plan potpisali su Martin Ciel i Ingrid Mayerová. Na projektu će svojim radovima sudjelovati mnogi scenaristi i režiseri, poput Roberta Kirchoffa, Petra Kerekesa, Milana Baloga, Jara Vojteka, Zuzane Piussi, Mira Rema. Projekt se bavi karakterističnim, ujedno i objedinjujućim temama slovačke filmske povijesti, a cilj takvog pristupa jest pronaći mnogo novih značenja. Zahvaljujući tome, gledatelji će imati priliku vidjeti dokumentarce s temama: Slovačka krčma, Slovački junak, Slovačke princeze ili slovačke žene, Suze i smijeh, Svjetlo i sjena, Seks i erotika, Nezaboravna mjesta, Neznane filmske profesije, Razbojnik Jánošík.... Projekt ne želi postati priručnikom povijesti slovačke kinematografije – želi prije svega originalnom formom objasniti neke veze između povijesnog razvoja i suvremenog pogleda na slovački film. Glavni producent projekta je Hitchhiker Films. Trenutno je u razvojnoj fazi, a za sva 24 dijela napisani su literarni scenariji. Snimanje će započeti polovicom 2010.

Projekt *Slovenské kino* zapravo samo prati već uzlaznu putanju slovačke kinematografije. Možda najvažniji film ove godine je dokumentarac *Granica (Hranica)* Jara Vojteka. Film je na ovogodišnjem 13. međunarodnom festivalu dokumentarnog filma u Jihlavi (Češka) osvojio nagradu za najbolji film u kategoriji Među morima (filmovi srednje i istočne Europe). Film govori o selu Slemenice koje se našlo u nezgodnoj situaciji kad je 1946. kroz selo povučena granica između Slovačke i Ukrajine. Granica je svojevrsan berlinski zid, ali koji i nakon pada socijalizma i dalje postoji. Porota je istaknula film jer: „imenuje cijeli niz stalnih problema, kao što su: ostavština komunizma, inzistiranje na svojevóljno utvrđenim granicama, krutost apsolutne moći, ravnodušnost udaljenih ureda, značaj pobožnosti, izazovi kojima se suprostavlja starija generacija, snaga obitelji usprkos svim silama koje ih rastavljaju“. Međutim, možda najboljom reklamom za film je razlog zbog kojeg autor i radi filmove: „...jer su neponovljivi, autentični ljudi, označeni ironijom života, knjige koje nigdje ne možete kupiti“.

Slovački filmovi ove su godine bili aktivniji na festivalima i osvojili više nagrada. U kinima su također postigli veći uspjeh, a dva slovačka filma bila su u vrhu najgledanijih: *Pokoj v duši* i *Jánošík. Pravdivá história*. Budućnost se doima svijetlom, nadajmo se samo da će se tako i nastaviti.

VJEKO MARTINJAK

[povratak na sadržaj](#)

GRADOVI

ČESKÉ BUDĚJOVICE

České Budějovice nalaze se na jugu Republike Češke, točnije, na ušću rijeke Malše, koja se u samom centru grada ulijeva u Vltavu. Osnovao ga je sredinom 13. stoljeća Přemisl Otakar II. kao središte otpora protiv sve jače plemićke obitelji Rožmberk, koja je vladala iz nešto južnije smještenog Českog Krumlova. Danas grad broji oko 100 000 stanovnika, što ga čini osmim najvećim gradom u državi. Središtem je Južnočeskog sveučilišta, osnovanog 1991. godine. České Budějovice dišu, reklo bi se, tipičnim češkim životom. Nešto nogometa, nešto više hokeja i još više piva. Doduše, hokej više nije popularan kao nekad. Kažu domaći: „Otkad su nam klub preimenovali iz České Budejovice u Mountfield, više ništa im ne polazi od ruke, stalno gube! Živjele České Budějovice, dolje Mountfield!“ No, razočarani hokejaškom situacijom, utjehu uvijek mogu potražiti u domaćem proizvodu koji ih nikad nije razočarao – pivu. Najznačajnija građevina u gradu je velika pivovara, u kojoj se proizvodi i puni svjetski poznato pivo Budějovický Budvar, mnogima poznatiji pod imenom Budweiser. Za otprilike 5 kuna i 70 lipa možete razgledati pivovaru i uz pratnju stručnog vodiča saznati sve tajne crpljenja vode, miješanja i kuhanja sastojaka, prošetati prostranim podrumima u kojima pivo dozrijeva (po mogućnosti toplo odjeveni, jer u njima se održava konstantna temperatura od 2°C) i vidjeti dijelove proizvodnog procesa sve do završnog punjenja i ambalažiranja gotovih proizvoda. Naravno, u cijenu je uključena i nezaobilazna degustacija, tijekom koje možete (ako ste uvježbali tehniku brzog ispijanja) „degustirati“ i više od litre piva u završnoj fazi dozrijevanja, neprocjenjivog okusa i bez aditiva.

No, nije sve u pivu, a České Budějovice doista imaju još mnogo toga za ponuditi. Pogotovo studentima, jer grad nije (pre)velik, dobro je povezan trolejbusima (naime, tramvajskog prijevoza nema otkako su ga ukinuli 1950. godine), studentske domove od centra dijeli svega petnaestak minuta pješaćenja, a većinu tog puta čini prolazak kroz još jednu znamenitost ovog grada – Stromovku. Stromovka je prostran park koji nudi razne sportsko-rekreacijske terene, vanjske i unutarne bazene te nadasve lijep krajolik, a sve je to udaljeno samo nekoliko minuta pješke od središnjeg gradskog trga. Samim trgom dominiraju Samsonova fontana i gradska vijećnica, nešto dalje katedrala Svetog Nikole, a iznad svega se izdiže Crni toranj, koji sa svojeg vidikovca pruža lijep pogled na grad i okolicu.

U razgledavanje središnjeg trga i okolice svakako treba uključiti i Budvarovu pivnicu Masné krámy, koja je ime dobila po svojoj prvotnoj funkciji tržnice mesa s prijelaza 13. u 14. stoljeće. Ondje ćete se, uz bogatu ponudu jela, svakako počastiti točenim nepasteriziranim Budvarom. Živjeli!

MATIJA LATIN

[povratak na sadržaj](#)

FROMBORK

Frombork (njem. Frauenburg) je gradić smješten na sjeveru Poljske, oko 100 km istočno od Gdanjska i dio je Varminsko – mazurskog vojvodstva (Województwo warmińsko-mazurskie). Prvi put se spominje u 13. stoljeću, a osnovan je kao pruska obrambena tvrđava. Tijekom povijesti je pretrpio velike posljedice ratova, pogotovo nakon ratovanja sa Švedskom u 17. stoljeću te tijekom Drugog svjetskog rata, nakon kojeg je napokon, poslije 173 godine, vraćen teritoriju Poljske. S obzirom na smještaj na obali Baltika, od osnutka je život stanovnika bio vezan uz ribarstvo i poljoprivredu. S vremenom se razvijaju razni obrti i osnivaju udruženja krojača, pekara, ribara i pivara.

U 14. stoljeću u Fromborku je izgrađena impozantna gotička katedrala, koja je i danas razlog turističkih posjeta. Izgrađena je na uzvisini iznad grada i dio je kompleksa koji je nekada bio obrambena tvrđava, a s nje se pruža pogled na cijeli zaljev i dobar dio varminskog krajolika. Astronom i matematičar Nikola Kopernik, rođen u Torunju, proveo je dio života upravo u Fromborku, radeći kao svećenik i baveći se istraživanjima. Ondje je napisao svoje epohalno djelo *De revolutionibus orbium coelestium* te, ubrzo nakon njegova objavljivanja, ondje je i umro. Pokopan je u katedrali, što je 2008. godine potvrđeno arheološkim istraživanjima. Poznato je da je Kopernik osobno 1519. godine pisao poljskom kralju i tražio pomoć protiv križara koji su predstavljali prijetnju gradu. Pored katedrale je otvoren muzej njemu u čast, gdje se mogu vidjeti njegov astronomski opservatorij, radna soba i mali planetarij. Kompleks još sačinjavaju i Biskupska palača te spomenik Koperniku.

Među spomenicima koji se nalaze u gradu, zanimljiv je onaj posvećen poljskim izviđačima (*Związek Harcerstwa Polskiego*) koji su 1966. sudjelovali u obnovi grada nakon njegove devastacije u ratu. Osnovani 1918. godine, izviđači su se borili u svim sukobima u kojima se Poljska u to vrijeme našla.

Unatoč zatvaranju željeznice koja je prolazila kroz grad, danas je Frombork često posjećen, vjerojatno i zbog svoje lokacije pored granice s ruskom enklavom Kalinjingrad, s kojom je povezan morskim putem, kao i s Elblagom i Krynicom Morskom.

Poznat je kao važan centar jedriličarstva te jedrenja na ledu tijekom zime. Također, jednom godišnje ovdje se održava međunarodni festival orguljaške glazbe.

PETRA ČARGONJA

[povratak na sadržaj](#)

PREŠOV

Predstavljamo vam Prešov, treći po veličini grad u Slovačkoj. Smjestio se na istoku Slovačke, na rijekama Torysa i Sekčov. O podrijetlu imena grada govori legenda prema kojoj se ugarski kralj Bela II. Slijepi izgubio i preživio zahvaljujući jagodama koje su rasle na području današnjeg Prešova. Iz zahvalnosti, grad je nazvao Eperjes, po mađarskoj riječi *eper*, što znači jagoda. Prešov je tijekom povijesti bio važno crkveno i trgovačko središte, dok je danas jedno od najrazvijenijih gospodarskih središta Slovačke.

Povijesni centar mjesta – nacionalni spomenik kulture

Zahvaljujući brojnim kultunim spomenicima, muzejima, galerijama, crkvama i palačama gotičkog, renesansnog i baroknog stila smještenih u samom centru, Prešov je postao važno turističko središte. S tornja gotičke konkatedrale Sv. Nikole pruža se prekrasan pogled na grad čijim središtem prolazi 49. meridijan. Svi željni kulturnog uzdizanja mogu posjetiti renesansnu palaču obitelji Rakoci, u kojoj se nalazi Šariška galerija – jedna od najstarijih u Slovačkoj, baroknu palaču obitelji Klobušicky, galeriju Per Spectrum ili Kazalište Jonaša Zaborskog. Ako se već nalazite u centru, nikako nemojte zaobići prekrasnu Neptunovu fontanu.

Hrana, piće, zabava i smještaj

U restoranu Hokejka, omiljenom među prešovskim studentima, poslužuju se tradicionalna slovačka jela. Ukoliko ste ljubitelji kolača, preporučamo slastičarnicu Viktoria. U Muzeju vina možete kušati preko 2000 različitih sorti vina, a blizu muzeja nalazi se i jedina pivska galerija u Slovačkoj, u kojoj se svake godine održava međunarodna izložba karikatura na temu piva. Za sve vas željne ludog provoda, nezaobilazni su disko klub Čierny orol, u kojemu je svake subote karaoke party, Irski pub, Pilsner Jazz Pub i pivnica Viktoria u Glavnoj ulici. Nakon ugodno provedenog dana, prespavati možete u Domu mladih, hostelu Bilikova chata, pansionu Eldorado ili u studentskom domu u 30 km udaljenim Košicama.

MIHAELA DOKUŠ

[povratak na sadržaj](#)

HRANA I OBIČAJI

RECEPTI

U ovom broju predstaviti ćemo vam tri recepta: češko predjelo, slovačko glavno jelo i poljski desert. Recepti su za 4 osobe:

Česnečka

Sastojci: 1 litra vode, 2 veća krumpira, 4 češnja češnjaka, mažuran, 1 jaje, dvije povrtne ili mesne kocke, malo ribanog edamera

U zagrijanoj vodi rastopimo povrtnu ili mesnu kocku i u njoj skuhamo na kockice narezan krumpir. Kad je krumpir gotovo kuhan, dodamo nasjeckani češnjak, mažuran, sol i papar te pustimo da se kratko kuha (cca 3 min). Na kraju polako ulijemo izmučeno jaje koje će se odmah skuhati. Pri serviranju, u prazan tanjur stavimo kockice prepečenog kruha, prelijemo juhom i pospemo ribanim edamerom.

Česnečka je u Češkoj veoma popularno jelo, cijenjeno ponajprije zbog svog blagotvornog djelovanja na mamurni organizam. Postoje i varijante s kobasicama, šunkom, kiselim vrhnjem, mrkvom, crvenom paprikom, plemenitim sirevima i sličnim.

Halušky

Sastojci: 300 g krumpira, 150 g oštrog brašna, sol, 100 g dimljene slanine nasjeckane na kockice, 100 g bryndze (slani ovčji sir, može i feta) ili 200 g kiselog kupusa

Krumpire ogulimo i naribamo na finom ribežu, iz naribanih krumpira istisnemo i ocijedimo vodu. Od brašna, krumpira i soli umijesimo tijesto koje se ne lijepi za posudu. Tijesto naribamo na ribežu s velikim rupama ili ga na dasci razvučemo u špagu debljine oko pola centimetra i nožem režemo na manje komadiće dužine jednog centimetra. Tijesto stavimo kuhati u puno slane vode u koju smo dodali žlicu ulja. Samo jednom pažljivo promiješamo. Nakon par minuta, kada halušky isplivaju na površinu, izvadimo ih iz vode i kratko ostavimo da se ocijede. Možemo ih poslužiti s kockicama prepečene slanine i slanim ovčjim sirom koji će se na njima rastopiti, ili s kockicama prepečene slanine i kiselim kupusom.

Halušky su jedno od najznačajnijih tradicionalnih slovačkih jela. Najpoznatije halušky su svakako s bryndzom, serviraju se posute sjeckanim vlascem i uz čašu kiselog mlijeka. Bryndzové halušky prisutne su i na jelovnicima mnogih čeških restorana.

Kutia wigilijna (božićna pšenična kaša)

Sastojci: 200 g pšenice u zrnju (oljuštene), 200 g mljevenog maka, 2 dl meda, žličica mljevene vanilije, pola šalice grožđica, 100 g mljevenih oraha, 100 g mljevenih badema, 1 ribana limunova korica, 1 dl slatkog vrhnja, 0,5 dl ruma (ili konjaka)

Pšenicu isperite i ostavite preko noći da se namoči. Ujutro grožđice namočite u rumu. Pšenicu ocijedite, isperite i dodajte joj 2 l kipuće vode i pola žličice soli, zakuhajte i smanjite temperaturu. Kuhajte na laganoj vatri dok pšenica ne omekša, ali pazite da se ne raspadne, obično do tri sata. Kuhanu pšenicu ocijedite i pustite da se ohladi. Mak stavite u zdjelu, prelijte s malo kipuće vode da omekša, pustite par minuta i ocijedite. U veliku zdjelu stavite mak, dodajte vrhnje, med, vaniliju i limunovu koricu. Smjesu dobro istucite i dodajte pšenicu, mljevene orahe, bademe te grožđice s rumom. Dobro izmiješajte i prebacite u staklenu zdjelu. Ohladite prije posluživanja. Smjesi možete po želji dodati još alkohola, sjeckane lješnjake te smokve i datulje narezane na tanke trakice.

Kutia wigilijna je neizostavni dio poljske tradicionalne badnje večere. Ovaj desert je zajednički Ukrajincima, Litvancima, Bjelorusima i Poljacima, uz poneke razlike u načinu pripreme.

DARKO TOMŠIĆ

[povratak na sadržaj](#)

WIGILIA BOŻEGO NARODZENIA – BADNJA VEČER

Badnjak (Badnja večer) u kršćanskoj je tradiciji dan koji prethodi Isusovu rođenju i privodi kraju razdoblje adventa. Korijeni tog blagdana vjerojatno sežu do svetkovine Saturnalija u antičkom Rimu, gdje započinje razvoj kršćanstva, ili čak do svetkovine zimskog ekvinocija u kamenom dobu. Još tada je prihvaćen naziv Badnjak/Wigilia. Nazivao se i *wilia*, *postnik* (post), *boży obiad* (božji objed), a na istoku *kutia* (po tradicionalnom jelu).

Početak večere

Badnja večer počinje pojavom prve zvijezde na nebu. Ona simbolično predstavlja betlehemsku zvijezdu repaticu koja navješćuje rođenje Isusa i koju su na istočnom nebu uočila tri kralja.

Večera, u poljskoj tradiciji posna, počinje lomljenjem hostije (*opłatek*) i nastavlja se molitvom i čitanjem dijelova Evanđelja sv. Matije ili Luke o Isusovu rođenju. Za stolom prekrivenim bijelim stolnjakom, uz slamu na podu, ostavlja se jedno mjesto više no što ima prisutnih. To mjesto je ostavljeno za nenajavljenog gosta – duha davnog pretka. Nekad je Badnja večer bila usko povezana sa svijetom duhova i duše preminule rodbine ljudi su iščekivali upravo tada. Zbog toga, da ne ozlovolje duha, ostavljali su mu mjesto gdje može sjesti.

Hrana

U badnjoj večeri prisutni su mnogi elementi poganskih obreda, sačuvanih u svom elementarnom obliku do danas. To se odnosi uglavnom na hranu. Pripremaju se jela od žitarica, maka, meda, gljiva i ostalih sastojaka inače tipičnih za karmine, tj. pogrebne običaje. Ovisno o regiji i obiteljskoj tradiciji, vrste jela se razlikuju, ali božićni stol treba uključivati sve plodove zemlje. Jela treba biti dvanaest, i svako od njih treba kušati, što će osigurati sreću tijekom cijele iduće godine. Najtipičnija jela su: juha od cikle s valjušcima (*barszcz z uszkami*), koja je u nekim regijama zamijenjena bijelim žurem (kiselom juhom od raženog brašna) ili juhom od gljiva, zatim riba pripremana na razne načine (većinom šaran), kupus s graškom, valjušci s kupusom (*pierogi z kapustą*), složenac od gljiva, riža s umakom od gljiva, rezanci s makom, šećerom i medom, kompot od sušenog voća, juha od badema ili, po tradiciji istoka, *kutia* (pšenična kaša) i *kulebiak* (slane palačinke).

Ruralna tradicija

Na selu na Badnjak domaćin odlazi u štalu, gdje dijeli hostiju (*opłatek*) životinjama (često zelenu, jer je pripremana s raznim posvećenim biljem). Vjerovalo se da samo ovaj dan u godini, u ponoć, životinje govore ljudskim glasom. U to se vrijeme voda u izvorima i potocima pretvarala u vino, med, pa čak i zlato, ali to je trajalo vrlo kratko i samo je rijetkim osobama omogućeno da dožive to iskustvo – nevinima i sretnicima. Također je postojao običaj ritualnog pranja u izvorskoj vodi zagrabljenoj u ponoć, što je trebalo štititi od bolesti.

Ostali božićni običaji

Badnjak je bogat običajima, ali također i praznovjerjem. Jedno od takvih praznovjerja je zabrana šivanja, tkanja, pletenja i predenja. Vjerovalo se da te aktivnosti privlače demone vode, koji su se mogli pojaviti ondje gdje je zabrana prekršena. I danas je uobičajeno da se na Badnjak izbjegavaju sukobi i da se ljubazno ophodi s drugima.

Jedno od preživjelih praznovjerja jest da će godina biti sretna ako je na božićno jutro prvi gost u kući dječak. Na Božić lovci tradicionalno odlaze u lov, a njegov uspješan ishod osigurava tijekom cijele godine zaštitu sv. Huberta, zaštitnika lova i lovaca.

Nezaobilazan element Badnje večeri jest darivanje. Ovisno o regiji, darove donose sv. Nikola, anđeo ili koledar (*Gwiazdor*). Dijelom je tradicije i obiteljsko pjevanje božićnih pjesama (koleda), a u ponoć se u crkvi održava svečana misa zvana polnoćka (*pasterka*).

PETRA ČARGONJA

[povratak na sadržaj](#)

ZIMSKI PRIJEVODI

JAN WERICH - HEZKÉ SVÁTKY
PŘEJE JAN WERICH

"U nás je Štědrý večer vždycky samé vzpomínání, vzdychání. No, div že to nekončí pláčem," řekl můj otec. "A já bych chtěl jednou Štědrý večer plný legrace, křiku a smíchu. Plno dětí kolem a tak vůbec." Matka věděla, že když otec skončí obratem "a tak vůbec", že to je, jako když indiánský náčelník řekne "howgh". Že je to definitivní, a proto jí nezbylo, než aby se usmála a řekla: "Nic snazšího, tak si pozveme nějaké lidi a bude legrace, proč ne?"

I shodli se, že by jim nejlépe vyhovovali Krombachovi. Měli také dvě malé děti a matka s paní Krombachovou chodila do školy. Otec zase znal Krombachova bratra z vojny, tak ho taky vzali v úvahu i s dětmi a i matkou jeho ženy, kterou zase znala naše babička ještě z doby první světové války z Červeného kříže. A když byla všechno pozvání přijata, nastal v naší rodině fofr. Bude nás k večeri osm dospělých a šest dětí. To znamená, že my děti budeme mít zvláštní stůl. Budeme večeret dřív, aby byl čas potom těšit se z dáreků, a pak půjdeme spát. A dospělí pak budou mít svůj nerušený čas pro svou nerušenou švandu až do rána. Krombachovi přinesou cukroví a krocana a víno a dárky a my zase si vezmeme na starost to další a zase dárky pro jejich děti. Otec přikoupil příbory, porazil na stárni smrk a my se sestrou jsme ten smrk jsme museli vyzdobit. Školník nám půjčil štafle. Sestra spadla a zlomila si klíční kost. Doktor Braun jí to dal do sádry, měla ruku daleko od těla a vypadala jako aeroplán s jedním křídlem. Strom jsem musel pochopitelně dozdobit bez ní. Jinak se všechno dařilo. Otec měl konečně dobrou náladu, matka konečně také, protože ruch a shon zaháněl vánoční sentimentální. A přišel Štědrý den. Stoly prostřeny, stromek, tedy strom, se prohýbal pod vahou cukrovinek, pečiva a čokolády. Otec rovnal lahve do šiku, oči se mu leskly neobyčejně štědrě. Matka vypadala trochu unaveně a spíš tak odevzdaně osudu. Sestra s aeroplánovou rukou stála od pěti hodin u okna a vyhlížela hosty. Už byla dávno tma a zrovna začal padat sníh, když sestra strhla poplach. "Už jsou tady!" křičela. "Už jsou tady dva taxíky. Jdi jim naproti."

Otevřel jsem dveře a zahrádkou se k nám hrnuli všichni Krombachovi - děti, dospělí, babička. Každý něco nesl - basy s lahvemi, mísy pokryté hedvábným papírem. Naši je vítali, oni zase vítali nás. My děti jsme se začali koulovat a do toho všeho halasu štěkal obrovský pes. Veliká mladá doga, která nám brala sněhové koule z ruky, skákala na nás, pak skákala na matku a na otce,

UGODNE BLAGDANE ŽELI VAM JAN
WERICH

„Kod nas je Badnja večer tek prisjećanje i uzdisanje. Čudo da ne završi s plačem“, rekao je moj otac. „A ja bih jednom htio Badnju večer punu veselja, buke i smijeha. S puno djece i sve to.“ Majka je znala da kada otac završi frazom i sve to, da je to isto kao kada indijanski poglavica kaže „haugh“, da je njegova riječ posljednja, i zato joj je preostalo samo da se nasmiješi i kaže: „Ništa lakše, onda ćemo pozvati neke ljude i bit će zabavno, zašto ne?“

I dogovorili su se da bi im najviše odgovarali Krombachovi. Imali su dvoje male djece, a moja je majka s gospođom Krombachovom išla u školu. Otac je pak Krombachova brata znao iz vojske, tako da su ga pozvali zajedno s djecom i punicom, koju je naša baka pak znala iz Crvenog križa iz vremena Prvoga svjetskog rata. A kada su svi pozivi bili prihvaćeni, nastao je u našoj obitelji metež. Na večeri će biti osmero odraslih i šestero djece. To znači da ćemo mi djeca imati zasebni stol. Večerati ćemo ranije, da kasnije imamo više vremena za darove, a onda idemo na spavanje. A odrasli će potom imati potpuni mir za svoju zabavu sve do jutra. Krombachovi će donijeti kolače i purana i vino i poklone, a mi preuzimamo na sebe odgovornost za sve ostalo i za darove za njihovu djecu. Otac je kupio još pribora za jelo, posjekao je onu staru smreku, a sestra i ja smo tu smreku morali okititi. Domar škole nam je posudio ljestve. Sestra je pala i slomila ključnu kost. Doktor Braun joj je to stavio u gips, tako da je ruku držala daleko od tijela i izgledala je poput aviona s jednim krilom. Drvo sam, naravno, morao okititi do kraja bez nje. Inače nam je sve polazilo za rukom. Otac je konačno bio dobro raspoložen, majka isto tako, zato što su strka i jurnjava otjerale božićnu sentimentalnost. I došao je Badnjak. Stolovi su prostrijeti, drvce se, odnosno drvo, savijalo pod težinom bombona, pečiva i čokolade. Otac je slagao boce u vrstu, oči su mu sjale neobičnom darežljivošću. Majka je izgledala pomalo umorno i nekako prepušteno sudbini. Sestra je s avionskom rukom od pet sati stajala kod prozora i iščekivala goste. Već je odavno pao mrak i baš je počeo padati snijeg kada je sestra digla uzbunu: „Evo ih!“, vikala je. „Ovdje su dva taksija. Pođi im u susret.“

Otvorio sam vrata i malim su vratom na nas nahrupili svi Krombachovi – djeca, odrasli, baka. Svatko je nešto nosio – sanduke s bocama, zdjele pokrivene svilenim papirom. Pozdravljali smo ih, oni su isto tako pozdravljali nas. Mi djeca počeli smo se grudati, a u svoj toj galami čuo se i lavež ogromna psa. Velika mlada doga, koja nam je uzimala snježne grude iz ruke, skakala je po nama, potom je skočila na majku i na oca, gundala je, vrtjela repom, a onda sa svima

bručela, vrtěla prutem a pak s námi se všemi vešla k nám do bytu.

Zatímco dospělí si pomáhali z kabátů, doga nám dětem přátelsky olízla obličej. Postrčila matku paní Krombachové do houpací židle, až se zakuckala ta stará paní. A než jsem se nadáli, byla v kuchyni. Opřela se o stůl, aby zkontrolovala, co se vaří, a zblafla dvě porce kapra - kost' nekost'. Za neustálého přátelského štěkotu a jiných psích zvuků a chrochtů začala v pokoji očesávat vánoční strom, přitom oblízla nějaké to děcko v dosahu a zanechala v rozjásané tváříčce stopu čokoládového jazyka. Když si byla lemtla trochu rybí polívky, která stála připravená na servírovacím stolku, začala olizovat prázdné talíře patrně proto, aby se zbavila rybí chuti. Nálada dospělých poklesla a na nejnižší bod se dostala, když doga hupla na prostřený dětský stůl a chodila po talířích.

"Tak dost!" povídá náš otec. "Dost! Jdi dolů! Lehni! Lehni, povídám!" Doga to považovala za štědrovečerní šprým, usedla na stole, vyplázla na otce jazyk a začala dýchat tím rychlým, veselým psím dechem a pak začala štěkat. "Jak se jmenuje ten pes?" obrátil se otec na Krombachovi. "Zavolejte si ho!"

"To je přece váš pes," povídá pan Krombach, co znal s otcem ještě z vojny.

"Jak to - náš pes? Přece přišel s váma."

"Ne, nepřišel. Vítal nás u vás v zahradě a já myslím, že je to váš pes."

Tak dogu vyhnali jako psa. Chvilku to sice trvalo, protože to zpočátku považovala z hru a skákala ze stolu na stůl, ale když viděla, že je to myšleno vážně, popadla krocana - dárek od paní Krombachové - a vyběhla do štědrovečerní chumelenice. Nás děti odvedli do koupelny, pečlivě nám myli oblízané obličejíčky, talíře a přístroje odnesli do kuchyně, kde je myli a drhli, začínaje štědrovečerní hodokvas tím, čím obvykle končí. Rybí polívku vylili. Ale byl to veselý Štědrý večer. Bez sentimentálních vzpomínek, tak, jak si to otec přál. A pokud mě se týče, já jsem nezažil lepší.

A teď bych vám já, Jan Werich, chtěl popřát veselé Vánoce a to tak, abych, ani já ani vy, abychom neupadli do sentimentality - vánoční. Kdyby to bylo v mé moci, já bych byl rád, kdybych mohl dát všem lidem na světě pod stromeček škatuli - prázdnou škatuli, kterou kdyby otevřeli, tak by se museli smát, že tam nic není. A smáli by se a smáli by se, protože já věřím, že když se lidé smějí, tak nemají čas mít na sebe vztek a nemají čas se prát. Aspoň jeden den v roce.

povratak na sadržaj

nama ušla u stan.

Dok su si odrasli pomagali oko kaputa, doga je nama djeci prijateljski polizala lica. Gurnula je majku gospođe Krombachove u stolicu za njihanje da se stara gospođa zagrenula. I prije nego li smo se snašli, doga je bila u kuhinji. Opirala se o stol kako bi utvrdila što se kuha i slistila dvije porcije šarana - skupa s kostima. Uz neprestani prijateljski lavež i ostale pseće zvukove i roktanja, počela je u sobi ubirati plodove s božićnog drva, pritom je polizala neko dijete koje se našlo u dosegu i na ozarenom lišcu ostavila trag čokoladna jezika. Nakon što je okusila riblju juhu koja je stajala pripremljena na stoliću za serviranje, počela je lizati prazne tanjуре, valjda zato da se riješi okusa riblje juhe. Raspoloženje odraslih naglo je splasnulo, a na najnižu se točku spustilo kad je doga skočila na postavljenu dječju stol i hodala po tanjurima.

„Sad je dosta!“, rekao je naš otac. „Dosta! Siđi! Dolje! Dolje, kad kažem!“ Doga je to prihvatila kao prigodni štos, sjela je na stol, isplazila ocu jezik i počela disati onim brzim, veselim psećim dahom. Potom je počela i lajati. „Kako se zove taj pas?“, obratio se otac Krombachu. „Pozovite ga!“

„Pa to je vaš pas“, rekao je gospodin Krombach, koji je mog oca znao još iz vojske.

„Kako to - naš pas? Pa s vama je došao.“

„Ne, nije. Dočekao nas je kod vas u vrtu i ja sam mislio da je to vaš pas.“

I tako su dogu istjerali kao psa. Malo je to ipak potrajalo, jer je doga u početku mislila da se igraju, pa je skakala sa stola na stol, ali kad je uvidjela da je ovo za ozbiljno, zgrabila je purana - dar gospođe Krombachove - i odjurila u badnju mećavu. Nas djecu odveli su u kupaonicu i pažljivo nam prali polizana lišca, tanjуре i pribor odnijeli su u kuhinju, gdje su ih čistili i ribali. Gozba za Badnju večer počela je onim čime obično završava. Riblju su juhu prolili. Ali bila je to vesela Badnja večer. Bez sentimentalnih uspomena, onako kako je to otac želio. A što se mene tiče, ja bolju nisam doživio.

A sada bih vam ja, Jan Werich, htio poželjeti sretan Božić i to tako da ni vi ni ja ne zaglibimo u sentimentalnost - božićnu. Bio bih sretan kada bih mogao svim ljudima na svijetu pod drvece staviti kutiju - praznu kutiju koju, kada bi otvorili, morali bi se nasmijati, jer unutra ne bi bilo ničeg. A smijali bi se i smijali, jer ja vjerujem da, dok se ljudi smiju, nemaju vremena biti na sebe bijesni i nemaju vremena tući se. Barem jedan dan u godini.

PREVEO: BRANIMIR BENČIĆ

Včera pred kožušníctvom. Viktor, Michaela a ty. Plagáty ešte nevytiahnuté, ale predavačky už zúrivé. Prichod polície pred začiatkom akcie. Viktorovo vysvetlenie. Vchod nezablokovaný, verejný poriadok nenarušený. Bez kriku a poburovania. Všetko v poriadku.

Dnes bez Viktora. Pre deti overený príbeh o mláďatách bez matky, pre študentov štatistiky potvrdzujúce riziko vyhubenia mnohých zvierat, pre intelektuálov filozofická úvaha o práve každého živočícha i druhu na život bez možnosti nahradenia či zastúpenia. Nekonečné opakovanie hrozných faktov o utrpení zvierat v pasci, dlhotrvajúce hynutie, odhryznutie vlastnej končatiny v zúfalom pude sebazáchovy.

Dnes už nezopakovaná Viktorova vedecká prednáška o látkach prenášajúcich kód násilného usmrtenia v mäse a v kožušinách. Taká nežná rozprávočka v porovnaní so skutočnosťou.

Dnes bez Viktora a výmyslov.

Zima na prsty.

Teraz rozhovor s dvoma ženami stredného veku. Vidiečanky. Polárne líšky v malých klietkach, koža afrických šeliem zdieraná zažíva, omráčené zvieratá a pocit bolesti, niektoré norky a zajace celý život bez slnečného svetla. A ty bez slov. Vďaka za Michaelino rozprávanie vypočuté s nedôverčivým úsmevom. A napokon sľub jednej zo žien. Žiadny kožuch - niet naň peňazí.

Michaela v hlúčku detí. Ľudská mama s kožuchom: zvieracia bez neho. Súhlas detí. Mráz.

Provokatéri včera odrazení Viktorovou prítomnosťou. Dnes neustále obťažovanie. Niektorí s počiatočným záujmom, neskôr urážlivé poznámky. Dokonca označenie za prefíkanú reklamu na vetrovky.

V kožušníctve málo ľudí. Rovnako ako včera. Viktorova radosť z úspechu vašej kampane. Michaelino vysvetlenie: nedostatok peňazí. Váš údiv nad niektorými cenami. Paničky kupujúce nanajvýš puzdro na okuliare alebo vlnený šál (mimo vášho protestu).

Za celý deň jediná kúpa skutočne drahého kožucha. Tmavohnedého so širokým bielym golierom. Od frankofónneho cudzinca pre vyzývavú brunetu. Podľa Viktora, nóbl kurvička. Riziko nakazenia AIDS alebo kvapavkou. A potom jeho zákaz trápneho zízania do výkladu.

Jediné milovanie s Viktorom pred dvoma mesiacmi po bláznivom internátnom žúre. Možno už zabudnuté. Viktorova prednáška o vegetariánstve a o budhizme. Čudná indická hudba a tanec. Fajčenie trávy. Prvá skúsenosť s marihuanou a pocit absurdnej komédie. Herec totožný s divákom. Nekonečne dlhé trvanie vecí. Nakoniec ty v jeho izbe. Viktorov hlučný smiech. Vyzliekanie a nahota.

Jučer ispred krznarije. Viktor, Michaela i ti. Plakati još neizvađeni, a prodavačice već bijesne. Dolazak policije prije početka akcije. Viktorovo objašnjenje. Ulaz neblokirani, javni red nenarušen. Bez vike i huškanja. Sve u redu.

Danas bez Viktora. Za djecu provjerena priča o mladunčadi bez majke, za studente statistike koje potvrđuju rizik noseći istrebljenje mnogih životinja, za intelektualce filozofsko promišljanje o pravu svake životinje i vrste na život bez mogućnosti nadomještanja ili zamjene.

Beskrajno ponavljanje strašnih podataka o patnji životinja u klopci, dugotrajno umiranje, gríženje vlastitog ekstremiteta u očajničkom nagonu za opstankom.

Danas više ne ponovljeno Viktorovo znanstveno predavanje o tvarima koje prenose kód nasilnog usmrćivanja u mesu i krznu. Tek nježna bajka u usporedbi sa stvarnošću.

Danas bez Viktora i izmišljotina.

Hladno za prste.

Trenutno razgovor s dvjema ženama srednjih godina. Seljanke. Polarne lisice u malim kavezima, na živo oderana koža afričkih zvijeri, omamljene životinje i osjećaj boli, neke kanadske kune i zečevi cijeli život bez sunčevog svjetla. A ti bez riječi. Zahvalnost za Michaelino pričanje koje se slušalo s nepovjerljivim osmjehom. I napokon obećanje jedne od žena. Nikakvo krzno – nema novaca.

Michaela okružena grupicom djece. Ljudska majka s krznom: životinjska bez. Odobravanje djece. Mráz.

Provokatori jučer obeshrabreni Viktorovom prisutnošću. Danas neprestano uznemiravanje. Neki s početnim zanimanjem, kasnije uvredljive primjedbe. Čak i optuživanje za lukavu reklamu za vetrovke.

U krznariji malo ljudi. Isto kao i jučer. Viktorovo veselje zbog uspjeha vaše kampanje. Michaelino objašnjenje: nedostatak novaca. Vaše čuđenje nekim cijinama. Gospođe koje kupuju maksimalno futrolu za naočale ili vuneni šal (ne tiče se vašeg protesta).

U cijelom danu samo jedna kupnja doista skupog krznenog kaputa. Tamnosmeđeg sa širokim bijelim ovratnikom. Od frankofonog stranca za izazovnu brinetu. Po Viktoru, fina kurvica. Rizik od zaraze sidom ili kapavcem. A onda njegova zabrana glupavog buljenja u izlog.

Jedini seks s Viktorom prije dva mjeseca, poslije ludog tuluma u domu. Možda već zaboravljen. Viktorovo predavanje o vegetarijanstvu i budizmu. Čudna indijska glazba i ples. Pušenje trave. Prvo iskustvo s marihuanom i osjećaj apsurdne komedije. Glumac se poistovjećuje s gledateljem. Beskrajno dugo trajanje stvari. Na kraju ti u njegovoj sobi. Viktorov glasni smijeh. Svlačenje i nagost.

A ráno Viktor zase v akcii. Lepenie plagátov proti výstavbe jadrovej elektrárne.

V následujících dnech jeho přátelské, až lahostajné správanie. Pochvala za účasť na demonstrácii aj v búrke. Včera bozky na líca vyštípané mrazom. Ale rovnako aj Michaela.

Cyklus rozkývaný už od puberty, ale toto meškanie priveľké. Očakávanie jeho reakcie na tehotenstvo. Vlastne žiadny vzťah, len jediné milovanie.

Koniec úvah o Viktorovi ako manželovi a otcovi. Strach. Pred tebou a Michaelou traja skinheadi. Vyhrážanie. Dnes opustené bez Viktora.

Michaelina otázka o pravdepodobnosti návratu skinheadov. Jej návrh odchodu. Tvoje rozhodnutie azda ovplyvnené otupením z celodenného postávania v mraze. Necelá polhodina do záverečnej v kožušníctve. Výdrž a pevná vôľa (plus ideály).

Michaelin argument o celkom pustej ulici. Žiadni zákazníci. Rovnaký efekt zo zotrvania i odchodu.

Tvoje reči o princípoch prerušené návratom troch párov vojenských topánok. Drkotanie zubov. Od zimy a strachu. Michaela odobraný transparent. Pivný dych na tvojej tvári. Ponižujúca facka.

Otvorené dvere na predajni kožuchov a mužský hlas vyzývajúci skinheadov na odchod. V prípade potreby revolver a v ňom plný zásobník. Zaťaté zuby skinheadov a lesk odchádzajúcich topánok.

Dotyk záchrancovej ruky, odvádžajúcej do kožušníctva.

V obchode síce nie je vôňa, ale ani smrad ako na jatkách. Tvojím jediným pocitom strašná zima pociťovaná práve pri vstupe z mraza do tepla. S mladým mužom v kancelárii plnej skla. Prvý raz v živote na sklenej stoličke.

Michaelin smiech nad totálnou stratou ideálov. Popíjanie fínskej vodky v kožušníctve. Predstava zúriaceho Viktora. Tvoje mlčanie. Michaelina otázka: Nepochopiteľné popíjanie so šibnutými babami plašiacimi zákazníkovi. Mužov úprimný smiech. Vysvetlenie: zatiaľ malý obrat. Terajšie pôsobenie len ako reklama do budúcnosti. Aj protikožušinový protest ako nepriama reklama. O rok už len matné spomienky ľudí na akúsi atrakciu. Michaela krútiaca hlavou nad jeho cynizmom.

Tvoje odmietnutie okamžitého odchodu. Usmievavá Michaela vo dverách. Jej vyhrážka koncom sveta a boľševickou revolúciou.

Pohľad na majiteľa kožušníctva: asi tridsaťpäťročný, vysoký, vyšportovaný, elegantný. Podľa Viktora - podnikateľ na pograncie. Tvoj obdiv nad zariadením kancelárie, ale aj ironická otázka ohľadom chýbajúcich streleckých trofejí. Jeho nesúhlas. Tvoje námietky proti pištoľi, ale aj vďaka za ochranu.

Tvoj súhlas s odvozom domov. Hučanie v hlave. Nebezpečenstvo chrípky v prvých mesiacoch tehotenstva.

Auto zaparkované nie pred internátom, ale pred

A ujutro Viktor opet u akcii. Lijepljenje plakata protiv izgradnje nuklearne elektrane.

Sljedećih dana njegovo prijateljsko, čak ravnodušno ponašanje. Pohvala za sudjelovanje u prosvjedu i u oluji. Jučer poljupci u obraze crvene od mraza. Ali i Michaeli.

Ciklus nestabilan još u pubertetu ali sada previše kasni. Očekivanje njegove reakcije na trudnoću. Zapravo nikakav odnos, samo jedan seks.

Kraj razmišljanja o Viktoru kao suprugu i ocu. Strah. Ispred tebe i Michaela tri skinheads. Prijetnja. Danas napuštene bez Viktora.

Michaelino pitanje o vjerojatnosti povratka skinheads. Njeno predlaganje odlaska. Tvoja odluka vjerojatno pod utjecajem otupljenosti od cjelodnevnog stajanja na mrazu. Nešto manje od pola sata do zatvaranja krznarije. Izdržljivost i čvrsta volja (plus ideali).

Michaelin argument o sasvim pustoj ulici. Bez mušterija. Jednaki efekt od ustrajnosti i odlaska.

Tvoje riječi o principima prekinute povratkom tri para vojničkih cipela. Cvokotanje zubi. Od zime i straha. Michaeli oduzet transparent. Pivski dah na tvom licu. Ponižavajući šamar.

Otvorena vrata krznarije i muški glas koji poziva skinheadse na odlazak. U slučaju nužde revolver s punim spremnikom. Stisnuti zubi skinheads i sjaj odlazećih cipela.

Dodir spasiteljeve ruke koja vodi u krznariju.

U dućanu nema mirisa, ali ni smrada kao u klaonici. Tvoj jedini osjećaj je strašna zima koja se osjeti upravo ulaskom iz mraza u toplo. S mladim muškarcem u kancelariji punoj stakla. Prvi put u životu na staklenoj stolici.

Michaelino smijanje totalnom gubitku ideala. Pijuckanje fínske votke u krznariji. Zamišljanje bijesnog Viktora. Tvoja šutnja. Michaelino pitanje: Neshvatljivo pijuckanje s ludim babama koje plaše kupce. Muškarčev iskren smijeh. Objašnjenje: zasad mali promet. Trenutno djelovanje tek kao reklama za budućnost. I protest protiv krzna kao neizravna reklama. Za godinu dana tek mutno sjećanje ljudi na nekakvu akciju. Michaela vrti glavom nad njegovim cinizmom.

Tvoje odbijanje trenutnog odlaska. Nasmijana Michaela na vratima. Njena prijatnja smakom svijeta i boljševičkom revolucijom.

Pogled na vlasnika krznarije: otprilike tridesetpetogodišnjak, visok, sportski tip, elegantan. Po Viktoru - poduzetnik za zbljumat' se. Tvoje divljenje opremljenom uredu, ali i ironično pitanje vezano za manjak ustrijeljenih trofeja. Njegovo neslaganje. Tvoji prigovori na pištolj, ali i zahvala na obrani.

Tvoj pristanak na vožnju kući. Zujanje u glavi. Opasnost gripe u prvim mjesecima trudnoće.

Automobil parkiran ne ispred doma, već ispred restorana. Tvoja rezignacija. U restoranu napokon buđenje mozga i osjetila. Uslužni konobar. Osjećaj

reštauráciou. Tvoja rezignácia. V reštaurácii konečne prebudenie mozgu a zmyslov. Úslužný čašník. Pocit najhoršie oblečenej ženy.

Mäso v tvojich ústach po dvoch rokoch. Len dnes a nikdy viac. Mužov úsmev. Áno, jeho vplyv, nie však zlý vplyv.

Odmietnutie predstavy o krátkej prednáške na tému látok prenášajúcich kód násilného usmrtenia. Radšej tiché žutie a vychutnávanie kuracieho mäsa. Jeden večer ako normálny, priemerný, tuctový príslušník mocného živočíšneho rodu nazývaného človek.

Popíjanie vína. Absurdná predstava: Tento muž opitý, zvedený a označený za otca dieťaťa.

Odmietnutie tanca. Únava, asi choroba (možno tehotenstvo).

Vonku opäť zima. Námietky o nebezpečných vodičoch pod vplyvom alkoholu. Jeho šál na tvojom trasúcom sa krku.

Auto opäť zaparkované pred kožušníctvom. Čakanie v aute. Jeho návrat s kožuchom. Z králik. Tvoje odmietanie. Mužovo vysvetlenie - lacný kožuch proti zime. Iba pôžička. Ako dar králik nevhodný.

Prsty dotýkajúce sa kožušiny. Jemná, ale nie príjemná. Oblečenie kožucha ako tvoj ďalší ústup.

Zimomriavky naskakujúce na krku. Spomienka na látky prenášajúce kód násilnej smrti. Na šiji pocit hryzúcich malých zvieratiek pripravených o život pre tento kabát. Tvoje námietky. Malý a omínajúci.

Možné reakcie na internáte: Určite závisť niektorých dievčat. Celkom pekný gavalier na peknom aute, nehovoriac o kožuchu. Avšak medzi tvojimi priateľkami len odsúdenie. Zrada a strata ideálov. Odpísaná do konca štúdia. Len nie stretnutie s nimi.

Jeho ruka na tvojom čele. Horúčka. Vrátenie kožucha až po vyzdravení. Príliš priateľská rozlúčka. Navštívenka.

Kožuch vyvolávajúci silný odpor. Brnenie. Prechod cez vrátnicu internátu akoby v tesnom zovretí mŕtvych telíčok. Problémy s dýchaním. Stlačené prsia zaobľujúce sa do pľúc.

Výťah. Vidina postele. Srdce v králičom zovretí. Stále hryzenie dotieravej kožušiny na krku.

Stlačenie dvanástky (najvyššie poschodie). Myšlienky na ukrytie tohto odporného odevu. Tentoraz výťah ešte pomalší ako inokedy. Nevydržateľné teplo. Pocit zahrabania do obrovskej kopy rozkladajúcich sa králikov. Dokonca aj rozkladný zápach. Oči vytláčané z jamiek. Dusenie. Oči králikov rovnaké ako tvoje oči. Krv na stehnách.

Už takmer zamdlená. Pokus o vyzlečenie kožucha. Pád tvárou dolu. Telo prikruté zabitými králikmi. Zvieratá ožívajúce v momente svojho konca. Pomsta.

Červené kvapky.

A výťah možno zaseknutý medzi jedenástym a dvanástym poschodím.

povratak na stránku

najgore obučene žene.

Nakon dvije godine u tvojim ustima meso. Samo danas i nikad više. Muškarčev osmijeh. Da, njegov utjecaj, ali ne loš utjecaj.

Odbijanje ideje o kratkom predavanju na temu tvori koje prenose kôd nasilnog usmrćivanja. Radije tiho žvakanje i uživanje u pilećem mesu. Jedna večer kao normalan, prosječan, prost pripadnik moćnog životinjskog roda zvanog čovjek.

Pijuckanje vina. Apsurdna pomisao: Ovaj muškarac pijan, zaveden i obilježen kao otac djeteta.

Odbijanje plesa. Umor, možda bolest (ili trudnoća).

Vani opet zima. Primjedbe o opasnim vozačima pod utjecajem alkohola. Njegov šal na tvom dršućem vratu.

Automobil opet parkiran ispred krznarije. Čekanje u autu. Njegov povratak s krznom. Od kunića. Tvoje odbijanje. Muškarčevo objašnjenje – jeftino krzno protiv zime. Samo posudba. Kunić kao poklon neprikladan.

Prsti koji dodiruju krzno. Nježno, ali ne i ugodno. Oblačenje krzna kao tvoje novo popuštanje.

Žmarci na vratu. Podsjetnik na tvori koje prenose kôd nasilnog usmrćivanja. Na vratu osjećaj grizućih malih životinja kojima je život oduzet samo radi ovog kaputa. Tvoji prigovori. Mali i daveći.

Moguće reakcije u domu: Zavist nekih djevojaka zasigurno. Sasvim lijep kavalir s lijepim autom, o krznu ne govoreći. Ali među tvojim prijateljicama samo osuda. Izdaja i gubitak ideala. Otpisana do kraja studija. Samo ne susret s njima.

Njegova ruka na tvom čelu. Vrućica. Vraćanje krzna tek nakon pozdrava. Previše prijateljski ristanak. Posjetnica.

Krzno koje izaziva silno gađenje. Zujanje. Prolaz kroz portu doma kao u čvrstom stisku mrtvih tjelešaca. Problemi s disanjem. Stisnute grudi koje se zaobljuju u pluća.

Lift. Vizija kreveta. Srce u stisku kunića. Neprestano grizenje dosadnog krzna na vratu.

Pritisnuta dvanaestica (najviši kat). Misli o skrivanju ovog odvratnog komada odjeće. Ovog puta lift sporiji nego inače. Neizdrživa vrućina. Osjećaj ukopavanja u ogromnu hrpu raspadajućih se kunića. Čak i smrad raspadanja. Oči istisnute iz šupljina. Gušenje. Oči kunića iste kao tvoje oči. Krv na bedrima.

Gotovo bez svijesti. Pokušaj skidanja krzna. Pad licem prema dolje. Tijelo prekriveno ubijenim kunićima. Životinje oživljavaju u trenutku tvog kraja. Osveta.

Crvene kapljice.

A lift možda zaustavljen između jedanaestog i dvanaestog kata.

PREVELA: SUZANA MARENČIĆ

MARIA DĄBROWSKA - BOŻE NARODZENIE

Bardzo tęskniliśmy do Gwiazdki.

Dnie były coraz krótsze, a pogoda wilgotna i ciepła. Wszystkie odgłosy dawały się słyszeć miękko i donośnie. Koguty piałły i biły skrzydłami. Wiosna wychylała się ze swego ukrycia nieśmiało i żałośnie, a Gwiazdka oddalała się zasmucona. A potem przychodził mróz i słyhać było, że ona znów nadchodzi, tupiąc i dudniąc po zmarzłej ziemi. Padał śnieg i miękką ścielił jej drogę.

Rano widać było wśród bledniejących mroków, jak drogą za stawem długim rzędem idą ludzie na roraty. Latarnie i kaganki, które nieśli, rzucały długie czerwone smugi poprzez staw, aż prawie do okien dworu. I wielkie cienie kroczyły również do kościoła.

Wieczorem, zanim okiennice zamknięto, dzieci przybliżały się niezupełnie pewnym krokiem do okien i patrzyły, jak tam za nimi śni noc prześliczna, obojętna, wyraźna; jak na bladym śniegu leżą granatowe cienie drzew i gałęzi, jak wysoko między białymi konarami wiszą drzące gwiazdy — a na największej wysokości niedosiężny płynie złoto-srebrzysty księżyc.

Nareszcie zamykano okiennice. Wtedy dzieci zasiadały przy wielkim stole i zaczynały się roboty na choinkę. Klajstrem z żytniej mąki kleił się pasek do paska. Żółty z fiołkowym, czerwony z granatowym, zielony z szafirowym, srebrny ze złotym. Długie szeleszczące łańcuchy zarzucaliśmy sobie na szyję i siedzieliśmy dumni przy stole niby królowie dzikich plemion.

Oplátky zjawiały się w pierwszej połowie grudnia. Przynosił je organista, którego poznawali wszyscy, ledwo się tylko ukazał w kasztanowej alei ze swym ogromnym koszem i ze swym kijem sękatym.

— Idą oplátky, dzieci.

— Niech będzie pochwalony Jezus Chrystus - mówił organista, wchodząc prosto do jadalnego pokoju. Wiało od niego śniegiem i mrozem, a od jego słów pachniało kolędą, choinką, wigilią. Na stole rozkładał oplátky. Najpierw była gruba paczka dla rodziców, a złoty pasek papieru wyciskanego w gwiazdki przewiązywał ją na krzyż. Na skrzyżowaniu jaśniała wielka gwiazda złocista, siedmioramienna. Środek był z żelatyny, pod którą widniała betlejemka stajenka, ustawiona z papierowych figurek. A po wszystkich rogach miała ta paczka złote gwiazdki i aniołki podparte jedną rączką na obłoku. Potem wydobywał pięć paczek dla dzieci. Były to małe oplátky na specjalnej formie robione. Wierzchni oplátek ozdobiony był także gwiazdkami i aniołkami, ale nie taki już paradny. Wreszcie była paczka dla służby.

Ale obowiązkowo musiały być we wszystkich paczkach oplátky kolorowe: żółte, niebieskie i

BOŻIĆ

Jako smo żeznuli za Bożićem.

Dani su bili sve kraći, a vrijeme vlažno i toplo. Svi zvukovi mogli su se čuti meko i zvonko. Pijetlovi su kukurikali i udarali krilima. Proljeće je provirilo iz svoga skrovišta plaho i žalosno, a Božić je rastužen odmicao. A zatim je stigao mraz i moglo se čuti da on ponovno dolazi stupajuć i muklo udarajuć po smrznutoj zemlji. Padao je snijeg i mek mu je prostro put.

Ujutro se vidjelo sred blijedog mraka kako putem uz jezero u dugačkom redu idu ljudi na zornicu. Fenjeri i svjetiljke koje su nosili bacali su duge crvene tračke preko jezera sve do prozora kurije. I velike sjene kročile su sve do crkve.

Navečer, prije no što se žaluzine zatvaraju, djeca su se približavala, ne sasvim sigurnim korakom do prozora i gledala kako tamo negdje spava noć, prekrasna, ravnodušna, jasna; kako na blijedozlatnom snijegu leže tamnoplave sjenke drveća i grana, kako visoko među bijelim debelim granama vise drhteće zvijezde - a na najvećoj visini plovi zlatno-srebrnasti mjesec.

Napokon se zatvaraju žaluzine. Onda su djeca sjela za veliki stol i započela posao za božićnu jelku. Ljepilom od raženoga brašna lijepio se komadić po komadić. Žuti s ljubičastim, crveni s tamnoplavim, zeleni sa safirnim, srebrni sa zlatnim. Dugačke šustave lance nabacili smo oko vrata i sjedili ponosni za stolom poput kraljeva divljih plemena.

Božićne hostije pojavile su se u prvoj polovici prosinca. Donosio ih je orguljaš, kojeg su svi prepoznali tek što se pojavio u Aleji kestena sa svojom ogromnom košarom i svojim kvrgavim štapom.

— Evo hostija, djeco.

— Hvaljen Isus - govorio je orguljaš, hodajući ravno do blagovaonice. Odisao je snijegom i mrazom, a iz njegovih riječi širio se miris božićne pjesme, božićne jelke, Badnjaka. Na stolu je razdijelio hostije. Najprije je bio debeli zavežljaj za roditelje, a zvijezdu, otisnutu na zlatnom komadu papira, privezao je na križ. U središtu križa sjala je velika zvijezda, zlačana, sedmerokraka. Sredina je bila od želatine pod kojom se vidjela betlehemska štalica napravljena od papirnatih figurica. A po svim vrhovima taj je zavežljaj imao zlatne zvijezde i anđele, koji su se podupirali jednom rukom na oblak. Zatim je izvlačio pet zavežljaja za djecu. Bile su to male hostije izrađene na poseban način. Gornja hostija bila je također ukrašena zvijezdama i anđelima, ali ne tako kičasta. Na kraju je bio paket za služinčad.

Ali su obavezno u svim paketima morale biti šarene hostije: žute, modre i crvene - za ljude i

czerwone — na świąty i gwiazdy choinkowe.

Oplatków było tyle, żeśmy je potem długo jedli jak łakocie, przypalając nad lampą. Dzieci przepadały za przypalonymi oplatkami.

Ale też nie mniej zabierał organista do swego kosza — jajek, słoniny, sera, kielbasy, chleba. Uginał się pod ciężarem, gdy odchodził z powrotem.

Niedługo potem przyjeżdżał ksiądz proboszcz po kolędzie. O, to już Gwiazdka była blisko.

Ksiądz Augustyn był stary i zgarbiony. Sutanna jego zdawała się być jeszcze starsza i na plecach świeciła jak zwierciadło, a kolor miała całkowicie zrudziały, tak że czerwieniła się pod światło.

Ksiądz proboszcz zasiadał w salonie na starej kanapie i stukał w tabakierkę z czarnej laki, a potem niuchał długim czerwonym nosem o przepaścistych nozdrzach. Dzieciom, które chrzczył wszystkie, przywoził ksiądz co roku stale i nieodmiennie paczkę całusków. Siedział długo i do późnego wieczora opowiadał o diabłach i czarownicach. Opowiadał rzeczy tak straszne, że dzieci potem bały się spać.

Niebawem przyjeżdżał jeszcze ksiądz Eugeniusz, kwestarz od reformatów z miasta. Był tam stary klasztor i trzech ostatnich zakonników, skazanych na wymarcie. Ale ksiądz Eugeniusz na tej straconej placówce pozostał do ostatka zakonnikiem takim, jacy bywali za dawnych czasów, za czasów, kiedy zakon opływał w dostatki i szczęście.

Był to tegi, czerwony człek, mówił głośno i nigdy nikogo nie zasmucił swoimi gawędami. Dla niego Pan Bóg i Jego rozkazy były wesołe i nieuciązliwe.

Gdy przyjeżdżał, wino pokazywało się na stole, a opowiadania jego były wesejsze niż opowiadania księdza proboszcza. Każdemu umiał coś miłego powiedzieć. Rady jego, proste i pełne czarującej trafności wszystkim dopomagały. Odjeżdżał niepróżną bryczką — a wtedy Gwiazdka nadchodziła już szybkimi krokami.

Któregoś dnia rodzice jechali do miasta po zakupy. Gdy wyjeżdżali oboje, dom stawał się zaraz duży. Nie można było dojrzeć końca pokoiów, kuchnia i stacja służby wydawały się o sto mil odległe. Wracali o zmroku i z głębi ciemnej nocy, jeszcze zanim się z karety wydobyli, szły do jadalnego pokoju bez końca paczki, paczki i paczki. Wszystko to znikало w wielkim kredensie i w szafie jesionowej, a wreszcie ukazywała się matka i wołała przez wszystkie pokoje:

— Zimno! Zimno!

Wnętrze domu stawało się znowu malutkie i ciepłe.

Na dwa dni przed wilią posyłano do boru po choinkę. Czasem był już zmrok, a choinka nie przybywała jeszcze. Dzieci smuciły się wtedy i przeczuwały tysiące nieszczęść. Przychodził ojciec, zasiadał z dziećmi o szarej godzinie i pocieszał je.

Już wyszedł stary Józef z nieba. A tu śnieg po kolana. Idzie, idzie starowina powoli...

zvizjezde bożične jelke.

Hostija je bilo toliko da smo ih kasnije dugo jeli kao slatkiše, prigorijevajući ih pod lampom. Djeca su obožavala prigorjele hostije.

Ali također je orguljaš u istoj mjeri iz svoje košare vadio- jaja, slaninu, kobasice, kruh. Sagibao se pod teretom kad je odlazio natrag.

Nedugo zatim dolazio je župnik čestitati Božić. O, to je već Božić bio blizu.

Svećenik Augustyn bio je star i pogrbljen. Njegova mantija činila se još starijom i na leđima je blještala kao ogledalo, a boja joj je bila sasvim ciglasta, tako da se crvenjela pod svjetlom.

Župnik bi sjedio u salonu na starom divanu i lupkao po crnoj lakiranoj tabakeri, a zatim bi njuškao dugim crvenim nosom u duboke nosnice. Djeci, koju je svu krstio, donosio je svake godine jednake i uvijek iste paketiće slatkiša. Sjedio je dugo i do kasne večeri pripovijedao o vragovima i vješticama. Pričao je o tako strašnim stvarima da su se djeca kasnije bojala spavati.

Uskoro je došao i svećenik Eugeniusz, samostanski poreznik reformatora iz grada. Tamo je bio stari samostan i trojica posljednjih redovnika, osuđenih na izumiranje. Ali svećenik Eugeniusz je u toj izgubljenoj instituciji ostao do kraja takvim redovnikom kakvi su živjeli nekad davno, kada je crkveni red plivao u bogatstvu i sreći.

Bio je to podebeo, crven, jadan čovjek, govorio je glasno i nikad nikoga nije rastužio svojim pričama. Za njega su Gospodin Bog i njegovi zakoni bili veseli i ne odveć tegobni.

Kada je dolazio, vino se pojavljivalo na stolu, a njegove priče bile su veselije od župnikovih priča. Svakomu je znao reći nešto lijepo. Njegovi savjeti, jednostavni i puni dražesne nepogrešivosti, pomagali su svima. Odlazio je u skromnoj kočiji - a onda je Božić pristizao sve bržim koracima.

Jednog dana roditelji su išli u grad u kupovinu. Kad su odlazili oboje, kuća je odmah postajala veća. Nije se moglo vidjeti kraja sobama, kuhinja i soba za služinčad činili su se sto milja daleko. Vraćali su se u sumrak, iz dubine tamne noći, još prije nego su se izvukli iz kočije, išli su do blagovaonice s beskrajnim zavežljajima, zavežljajima, zavežljajima. To sve je nestajalo u velikom kredencu i ormaru od jasenovine te se napokon pojavila mama i vikala kroz sve sobe:

- Hladno! Hladno!

Kuća je iznutra ponovno bila majušna i topla.

Dva dana prije Badnjaka išlo se po stalak za jelku. S vremenom se smračilo, a jelka još nije bila došla. Djeca su se brinula i slutila tisuće nesreća. Došao je otac, u predvečerje sjeo s djecom i donio im utjehu.

Onda je sišao stari Josip s neba. A tu je snijeg do koljena. Ide, ide starac polako...

Srca su djeci bila kao zvona.

No, u trenutku je nešto zaklopotalo vani. To je jelka dolazila iz šume - i pred kućom u baršunastoj

Dzieciom serca były jak dzwony.

Ale wnet dudniło coś za oknem. To choinka jechała z lasu — i w aksamicie nocy słyhać było przed domem donośne głosy, gdy ją ściągano z wozu.

Nazajutrz rano wnoszono choinkę do jadalnego pokoju. Przynosiła ze sobą zapach lasu i zimy. Stała mroźna, ciemna i zamyślona, wysoka od podłogi do sufitu. Dzieci chodzą koło niej i raz po raz dotykają ostrych zmarzniętych igieł.

Wieczorem po kolacji matka otwiera kredens. Wstrzymujemy oddech.

— Macie tu figi, pierniki... Cukierków chyba starczy, a orzechy się zaraz przyniesie. A tu marcypanowe owoce. Dzieci, nie zjadać!

Matka wysypuje na tacę część kredensowych skarbów. Marcypanowych owoców jest tylko funt i nie wolno nikomu zjeść ani po jednej sztuce, aż póki przynajmniej dwa dni na choince nie powiszą.

— Przynieście mi koszyczek — woła matka.

I dzieci lecą po koszyczek. Zabierają go razem z włóczkową podstawką pod lampę i z matki szydełkową robotą.

Matka rozdzieliła między dzieci kolorową włóczkę, zaczyna się robota. Do każdej sztuki przywiązać trzeba kawałek włóczki i zrobić pętelkę, żeby można było na choince powiesić.

A teraz ojciec idzie na górę po jabłka i orzechy. Słyhać go długo, jak chodzi tam i myszkuje, a nam serca się tłuką, gdy myślimy o ciemnych i zimnych czeluściach poddasza, o jego nieprzebrodzonych wertepach.

Potem ojciec sam lakiem klei złocone orzechy, po dwa, po trzy, po cztery, i wiąże jabłka.

Późno wieczorem matka odnosiła tace ze słodyczami do salonu i przykrywała je serwetą.

Dzieci drżały wewnętrznie od przeczuc. Cieszyły się straszliwie i bały się, że się coś stanie. A nuż jutrzejszy dzień okaże się nie Gwiazdką.

Był jednak Gwiazdką.

Jeszcze za oknem stała noc ciemna, śnieżna, gdy dzieci już się zrywały ze snu. Otwierały okiennice i noc patrzyła w ciche, nagrzane wnętrze domu, po którym snuły się i pelzały rubinowe blaski od zapalonych w piecu i na kominku ogni. Przez okno z salonu widać było gwiazdę zaranną, jak brylantową lilię z czarnych niebios kwitnącą.

Lampa, wisząca w jadalnym pokoju, kołysała się z lekka, a gdy kto przechodził, dźwięczały cieniutko wszystkie czarki, kieliszki i szklanki, wystawione odświętnie na kredens, jakby i one dygotały ze wzruszenia razem z dziećmi. Za oknem noc bledniała, topiła się w pomarańczowych i fiołkowych mgłach i ogród wyłaniał się z cieniów, stojący sztywno w swych jasnoblękitnych śniegach, nieśmiały i uroczystry.

Gdy rozwidniło się zupełnie, a wszystkie lampy pogasły, przyjeżdżały siostry cioteczne ze swym ojcem. Wyciągały z pudełek złotolite cacka na

noći čuli su se zvonki glasovi kada su je izvlačili iz auta.

Sutradan ujutro jelka je unesena u blagovaonicu. Unijela je sa sobom miris šume i zime. Stajala je ledena, mrka i zamišljena, visoka od poda do stropa. Djeca se motaju oko nje i jedan po jedan dodiruju oštre, promrzle grančice.

Navečer nakon večere majka otvara kredenc. Suzdržavamo dah.

—Imate tu smokve, medenjake... Slatkiša vjerojatno ima dovoljno, a orasi će sada biti doneseni. A tu je voće od marcipana. Djeco, nemojte jesti!

Majka prosipa na pladanj dio dragocjenosti kredenca. Voća od marcipana ima samo funta i nije dopušteno nikomu pojesti niti jedan komadić, dok barem dva dana ne vise na jelki.

- Donesite mi košaricu- više majka. I djeca lete po košaricu. Uzimaju je zajedno sa vunenom podlogom ispod lampe i majčinim priborom za pletenje.

Majka je podijelila djeci šarene vunene niti te počinje rad. Za svaki primjerak treba privezati komadić vunene niti i napraviti petlju da se može objesiti na jelku.

A sada otac ide u potkrovlje po jabuke i orahe. Moglo ga se dugo čuti kako tamo hoda i traži, a nama srca lupaju kad razmišljamo o mračnim i hladnim bezdanima tavana, o njegovim nekroćenim stranputicama.

Zatim otac sam voskom lijepi pozlaćene orahe, po dva, po tri, po četiri i veže jabuke.

Kasno navečer majka je odnijela pladanj sa slatkišima u salon i prekrila ga ubrusom.

Zbog predosjećaja djeca su drhtala iznutra. Veselili su se sa strahom i bojali se da se nešto ne dogodi. A možda sutra Božić neće doći.

Božić je ipak došao.

Još je vani noć bila tamna i snježna kada su se djeca prenula iz sna. Otvorili su žaluzine i noć je gledala u tihu zagrijanu unutrašnjost doma po kojoj se ispredao i puzio tamnocrveni sjaj vatre koja je gorjela u peći i kaminu. Kroz prozor iz salona mogla se vidjeti jutarnja zvijezda kao briljantni ljiljan koji cvjeta iz crnih nebesa.

Svjetiljka koja visi u blagovaonici njihala se s lakoćom, a kada bi netko prošao, tiho bi odzvanjale sve zdjelice i čaše, svečano postavljene na kredenc kako bi i one drhtale od uzbuđenja zajedno s djecom. Vani je blijedjela noć, utapala se u narančastim i ljubičastim maglama, i vrt je izranjao iz sjene, stojeći kruto u svojim svijetloplavim snjegovima, plah i svečan.

Kada se potpuno razdanilo, a sve se svjetiljke pogasile, stigle su sestrične sa svojim ocem. Izvukle su iz kutijica zlatom protkane ukrase za božićnu jelku. To je bio znak. Jelka je unesena u salon, a kada je postavljena, trebalo je na vrh staviti srebrnu

choinkę. To było hasło. Choinkę wnoszono do salonu, a jeszcze zanim ją postaviono, trzeba było umieścić na szczycie srebrzystą gwiazdę i anioła, dmącego w puzon.

Potem zawieszało się jabłka, pod którymi z wolna i leniwie gięły się gałęzie choinki.

A gdy choinka była już ubrana i omotana w złote i srebrne nici, od ciepła w pokoju zaczynały wirować wielobarwne świecidełka, pachnieć pierniki i figi. Ach, figi! — Czy wy pamiętacie jeszcze, jak pachną figi i daktyle wespół z igłami choinki?

Tymczasem znad stawu słyhać już było głos ojca i matka brnęła po śniegu, okutana od stóp do głów, między klombami róż owiniętych w słomę.

Dzieci nadziewały na siebie pośpiesznie włóczkowe kamasze i watowane szubki i biegły także.

Na stawie ludzie wlekli pod lodem sieć, krzycząc i nurzając ręce w przerębłach. Wszystkim przewodził stelmach. W ogóle nie było ważniejszych czynności we dworze, do której by nie wzywano stelmacha. On zabijał wieprze, robił kielbasy i kiszki, pilnował ważnych robót, jeździł za interesami, kierował połowem ryb, malował podłogi i tapetował ściany we dworze, kiedy zaszła potrzeba.

Gdy wszystko nad stawem ucichło, a ryby klaszczące po wodzie cebra zaniesiono do kuchni, ojciec szedł ze strzelbą na polowanie, żeby mieć szczęście cały rok.

Dzieci biegły jeszcze na łąkę, w podwórze, do ogrodu zobaczyć, jak jest wszędzie, kiedy przychodzi Gwiazdka.

Zbiegały się wszystkie psy i tańczyły przed dziećmi. Kury chodziły ostrożnie w śniegu, wysoko podnosząc nogi. Indyki, jęcząc, pochylone nieco w bok, wyciągnawszy głowy, uciekały wielkimi niezgrabnymi susami.

Wróciwszy do domu, dzieci stawały przed choinką zadziwione i nieśmiałe, tak była cała iskrząca i uroczyście piękna.

Na drugie śniadanie dawano śledzie, a potem zaczynało się popołudnie długie bez końca.

Dzieci chodziły z kąta w kąt, siadały przy oknach niespokojne, ciche i rozmarzone.

Zmrok nadchodził tak powoli. Zdawał się już być blisko i cofał się znowu. Dzieciom ćmiło się w oczach wyteżonych. Zamykały je i liczyły do stu, do dwustu, i myślały, że gdy je otworzą, będzie już ciemniej. Było jaśniej.

Matka wciąż wychodziła do kuchni. Ojciec siedział nieruchomo i milcząc w salonie. Zdawał się nie widzieć domu i dzieci. Myśli jego odlatywały daleko do dawnych lat, kiedy Gwiazdkę spędzał w powstaniu, i do lat jeszcze dawniejszych, szkolnych.

Nareszcie ojciec mówił: - Widzę już gwiazdę.

A jeśli było pochmurno, mówił:

— Muszą już być gwiazdy na niebie — i wstawał.

Wtenczas cicho i niespodzianie zamykały się drzwi do salonu. Teraz nadchodził święty Józef. Jego

zvizjedu i anđela koji puše u rog.

Zatim su se vješale jabuke pod kojima su se polako i lijeno svijale jelkine grane.

Kada je jelka bila okićena i omotana zlatnim i srebrnim nitima, od topline u sobi počeo se vrtjeti šaren blistavi nakit, mirisati medenjaci i smokve. Ah, smokve! — Pamтите li još kako miriše spoj smokvi i datulja s iglicama jelke?

U međuvremenu se iznad jezera mogao čuti glas oca, i majka je gazila po snijegu, zamotana od glave do pete među grmovima ruža zagrnutih slamom.

Djeca su brzo na sebe stavljala vunene čizme i podstavljene kapute i tako su trčala.

Na jezeru su ljudi pod ledom vukli mrežu, vičući i namačući ruke u otvoru u ledu. Predvodio ih je kolar. Nije bilo važnog posla na kuriji za koji se nije zvalo kolara. On je ubijao veprove, radio kobasice, brinuo se za važne poslove, radio je za dobrobit zajednice, upravljao ribolovom, premazivao podove i postavljao tapete na zidove kurije kada je to bilo potrebno.

Kada je nad jezerom sve utihnulo, a ribe koje su pljeskale po vodi kotla, odnijeli su u kuhinju, otac je otišao s puškom u lov kako bi imao sreće cijele godine.

Djeca su trčala do livade u dvorištu vidjeti kako izgleda vrt kada dođe Božić.

Trčali su svi psi i plesali pred djecom. Kokoši su oprezno hodale po snijegu, visoko dižući noge. Purani su ječući, sagnuti malo na stranu, izvukavši glavu, pobjegli velikim nezgrapnim skokovima.

Vrativši se kući, djeca su pred jelkom stala zadivljeno i plaho, bila je sva sjajna i svečano lijepa.

Za doručak je bio sleđ, a zatim je počelo beskrajno dugo poslijepodne.

Djeca su se penjala s kata na kat, sjedila nemirno pokraj prozora tiho i sanjivo.

Sumrak se spuštao tako sporo. Činilo se da je blizu, ali je iznova izmicao. Djeci se crnjelo pred očima od naprežanja. Zatvarala su ih i brojila do sto, do dvjesto, i zamišljala da će, kada ih otvore, biti mračnije. Bilo je svjetlije.

Majka je stalno izlazila iz kuhinje. Otac je nepomično i šuteći sjedio u salonu. Pravio se da ne vidi dom i djecu. Njegove su misli letjele daleko u davna vremena kada je Božić provodio u ustanku, i do još davnijih vremena, školskih.

Na kraju je otac govorio: - Već vidim zvizjedu.

A ako bi bilo oblačno, govorio je:

- Trebalo bi već biti zvizjeda na nebu. I ustao je.

U taj bi se čas tiho i iznenadno zatvorila vrata salona. Onda je došao sveti Josip. Njega djeca nisu mogla vidjeti. Sjedila su u nešto mračnijoj sobi puna lijepih očekivanja.

Napokon su se vrata otvorila. Salon je blistao, mirisao i kružio pred našim očima.

Šuštanje anđeoskih krila čulo se po cijelome domu, a jelka je gorjela tako kao da gori zvezdano nebo - oči su se sklapale, a srce topilo.

dzieci nie mogły widzieć. Siedziały w pokoju coraz to ciemniejszym, zestrachane i pełne lubyh oczekiwań.

Drzwi otwierały się wreszcie. Salon jaśniał, pachniał i krążył przed naszymi oczyma.

Szelest anielskich skrzydeł snuł się po całym domu, a choinka gorzała tak, jak goreje niebo gwiazdziste — oczy mrużyły się, a serce topniało.

Dzieci wchodziły nieśmiało, zupełnie oszołomione. Rodzice tak samo onieśmieleni przyciągali je za ręce i całowali. Okiennice były otwarte i we wszystkich oknach jaśniały czarodziejские choinki.

Dużo chwil cudnych upłynęło, zanim dzieci wreszcie spostrzegły podarunki pod choinką dla wszystkich ułożone.

Ojciec ujmował wtedy skrzypce, przygrywał na nich i śpiewał:

A wczora z wieczora, a wczora z wieczora
z niebieskiego dwora —

A gdy zaintonował pieśń:

Bóg się rodzi, moc truchleje —

dzieci wszystkie razem wybuchały nagle śpiewem, jak płaczem.

W drzwiach od jadalnego pokoju stała już cała służba, a także każdy, kto o tej porze do kuchni przyszedł.

Wobec tego ojciec kładł skrzypce, brał talerz, na którym leżały opłatki, i wszyscy szli do kuchni. Na wielkim stole były porozstawiane miski, a na nich piętrzyły się jabłka, orzechy i pierniki. Musiała być porcja dla każdego i z dworskiej kuchni, i z czeladnej. Wszyscy się cisnęli, żeby się przełamać opłatkiem. Potem dostawali ogromny kielich wódki, a ojciec do nich przepijał. Przychodzili też włodarze, stelmach, ogrodnik, ale ci tylko opłatkiem się łamali i życzenia składali.

Nagle wszystkie dziewczuchy, jakie były w kuchni, zaczynały wrzeszczeć, jakby je kto ze skóry obdzierał, a w oknach pokazywały się pyzate, czerwone gęby. Nie były one straszne, kiedy wisiały jako maski na straganach w miasteczku, ale teraz, gdy się ruszały okropnie i wykrzykiwały za oknem, mogły się niejednemu włosy zjeżyć na głowie. Dzieci uciekały co sił do pokoju. Po chwili jednak wracały znowu i z jedną nogą na progu patrzyły, jak wchodził do kuchni „gwiazdor” z wielką siwą brodą i pytał dzieci kucharki o pacierz.

Później myśmy się z rodzicami dzielili opłatkiem i nareszcie zasiadaliśmy do wieczerzy, podczas której matka drżała, aby dzieci nie udławiły się ością, a dzieci jadły ryby ze strachem i zdawało im się czasem, że się dławią. Wtedy ojciec kazał im jeść dużo kartofli i były zachwycone. Do wieczerzy dzieci dostawały słodkiego muszkatołowego wina i prosiły o jeszcze. W końcu zjawiały się bakalie — sen całego

Djeca su ulazila plaho, potpuno zadivljena. Isto tako suzdržani roditelji privlačili su ih za ruke i ljubili. Prozori su bili otvoreni i iz svakog su blistale čarobne jelke.

Protaklo je mnogo čudesnih trenutaka prije nego su djeca napokon spazila poklone pod jelkom raspoređene za sve.

Otac je tada uzeo violinu, pratio ih na glazbalu i pjevao:

U to vrijeme godišta,
Mir se svijetu naviješta -

A kada je intonirao pjesmu:

Narodi nam se kralj nebeski -

sva su djeca naglo zapjevala zajedno, kao što se udari u plač.

Na vratima blagovaonice stajala je posluga, a i svatko tko je u to vrijeme došao u kuhinju.

Zbog toga je otac odložio violinu, uzeo tanjur na kojem su ležale hostije i svi su krenuli u kuhinju. Na velikom stolu bile su postavljene posudice, a u njima su bile posložene jabuke, orasi i medenjaci. Trebalo je biti ponešto za svakoga iz dvorjanske kuhinje i one za služinčad. Svi su se stisnuli kako bi si čestitali Božić lomljenjem hostije. Zatim su dobili veliki vrč vodke, a otac im je nazdravio. Stigli su i vlastelin, kolar, vrtlar, ali oni su si samo čestitali Božić i uputili lijepe želje.

Najednom su sve djevojke u kuhinji počele vrištati kao da im netko dere kožu, a na prozoru su se ukazala bucmasta crvena usta. Nisu bila strašna kada su visila kao maska na tezgama u mjestu, ali sada, kada su se strašno pomicala i radila grimase, svakome se mogla dići kosa na glavi. Djeca su brzo pobjegla u sobu. Nekoliko trenutaka kasnije vratila su se i jednom nogom na pragu promatrala kako u kuhinju ulazi koledar s velikom sijedom bradom i pita kuharičinu djecu Očenaš.

Kasnije smo mi s roditeljima podijelili hostiju i napokon večerali, a majka se cijelo vrijeme bojala da se djeca ne zadave kostima, a djeca su jela ribu sa strahom i povremeno im se činilo da se dave. Tada im je otac rekao da jedu mnogo krumpira i bila su oduševljena. Navečer su djeca dobila slatko muškato vino i tražila su još. Na kraju su došle slastice - san cijele godine. Slatkoća datulja, mirisna i intenzivna slatkoća smokvi, aromatične grožđice, hladni žele bomboni, mirisni medenjaci s ljekovitim biljem i na kraju orasi.

Veće orahe jeli smo s medom, a s malim lješnjacima igrali smo s ocem par-nepar.

Poslije večere još jednom su svijete zapaljene - slatka dosada nadvila se nad sve, kao i uvijek kad bi se nasitili sreće.

Sanjarili smo nad našim igračkama - slušali smo kako se iz magle i noćnog prostranstva i mraza ori

roku — słodycz daktyli, pachnąca i ostra słodycz fig, aromatycznie szczypiące rodzynki, zimne marmoladki, wonne korzenne pierniki, a na końcu orzechy.

Duże włoskie orzechy jedliśmy z miodem, a małymi laskowymi graliśmy z ojcem w cetno i lichó.

Po wieczery jeszcze raz zapalano świece — słodka nuda ogarniała wszystko, jak zawsze po nasyceniu się wielkim szczęściem.

Półniac nad naszymi zabawkami — słyszeliśmy, jak we mgle z obszarów nocy i mrozu płynie kolęda:

Gdy się Chrystus rodzi i na świat przychodzi,
ciemna noc w jasnościach promienistych brodzi.

W blaskach tej nocy zaczynała tańczyć czerwona gwiazda — i chłopcy wyczynali pieśń o sianie.

Wynijdz ty, Książę, z złotego pokoja,
niech Go okryje sianem ręka twoja.
O siano, siano, o nieprzeplacone,
godne, byś w raju było pokoszone.

[povratak na sadržaj](#)

bożićna pjesma:

Djetešce nam se rodilo
U jaslje se položilo...

U sjaju te noći počela je plesati crvena zvijezda- i
dječaci su počinjali pjesmu o slami.

Vidi Božje otajstvo u podrtoj štalici
I tko trpi uboštvo na toj tvrdoj slamici.
To otajstvo štuj, štuj,
i k jaslicam pristupljuj! Pristupljuj!

PREVELE: ZRINKA JURIŠIĆ,
IVA RUPČIĆ

RED POEZIJE

JAROSLAV SEIFERT - MĚSTO V GRAD U SUZAMA SLZÁCH

Kdyby na světě zázraky byly
a slzy, které z očí chudých kanou,
se v jednu řeku slily,
těmito slanými slzami od pláče
zatopily by se ulice, náměstí, továrny, banky a
paláce,
a plač a lkaní, padajíc v město bez ustání,
zbořilo by je, až by z něho poušť a hole trosky zbyly,
na kterých v noci bloudě vyl by šakal;
kéž by se potom aspoň Jeremiáš našel,
aby nad tím městem z hloubi duše plakal.

Však člověk srdce má a srdce nejkrutější
má sladkou chvíli odpuštění,
má bolest smutna, cizí nejmutnější,
a proto, město života, radosti a bolesti, mé město,
jiná pomoc není,
než abych prominul a odpustil ti všecko,
vždyť lidé mají ze železa svaly
a přehlubokou viru,
že přijde slavný čas, kdy křivdy vyrovnají
a bolesti své svrchovanou míru
promění v radost –
a pro ten zítřek náš
již dnes bych odpustil ti vše, mé město, ulice má a
dome,
však to, že tvoje rozhledny, věže a komíny pod
mraky
tam nenechaly místo ani pro ptáky –
i kdybych tě ještě stokrát víc miloval,
to ne.

Moudrosti srdce mého mnohem bližší pták
ve prachu cest,
a aeroplán ať letí do oblak,
až třeba na Mont Blanc a na Mont Everest!

[povratak na sadržaj](#)

Kad bi na svijetu čuda bila
te svaka suza, koja iz očiju sirotih kane,
u jednu rijeku kad bi se slila,
tim slanim suzama od plača
potopile bi se ulice, trgovi, tvornice, banke i palače,
i plač i naricanje padajuć u grad bez prestanka,
sraivilo bi ga, da od njega bi tek pustinja i gola
ruševina ostala,
nad kojom u noći zabludjelo zavijao bi šakal;
kad bi se potom bar Jeremija našao,
da iz dubine duše proplače nad tim gradom.

Svaki čovjek srce ima i srca najokrutnija
imaju slatki tren oprastanja,
moja je bol tužna, tuđa još tužnija
i stoga, grade života, radosti i boli, grade moj,
nema mi druge,
nego da oprostim i otpustim ti sve,
ta ljudi imaju od željeza mišiće
i preduboku vjeru,
da doći će slavno doba, kada će se nepravde
izravnati
i boli vlastite neograničen razmjjer
u radost preobraziti –
i za to naše sutra
već danas oprostio bih ti sve, grade moj, ulico moja i
dome,
ali to što tvoji vidici, zvonici i dimnjaci pod oblacima
tamo nisu ostavili mjesta niti pticama –
ma kad bih te još stoput više ljubio,
to ne, oprostiti ne mogu.

Mudrosti je srca moga bliža ptica uvelike
u prašini cestā,
i zrakoplov nek' leti pod oblake,
ako treba na Mont Blanc i do Mont Everesta!

PREVELA: DANIJELA MANDAC

Slavni lovac

Po šumi, širom, bez staze, puta
 Ježurka Ježić povazdan luta.
 Lovom se bavi često ga vide,
 s trista kopalja na juriš ide.
 I vuk i medo, pa čak i – ovca,
 poznaju ježa, slavnoga lovca.
 Jastreb ga štuje, vuk mu se sklanja,
 zmija ga šarka po svu noć sanja.
 Pred njim dan hoda, širi se strava,
 njegovim tragom putuje slava.

Lijino pismo

Jednoga dana, vidjeli nismo,
 Ježić je, kažu, dobio pismo.
 Medeno pismo, pričao meca,
 stiglo u torbi poštara zeca.
 Adresa kratka, slova k'o jaja:
 "Za druga Ježa
 Na kraju gaja".
 U pismu piše:
 "Ježurka, brate, sanjam te često i
 mislim na te.
 Evo ti pišem iz kamenjara guskinim perom.
 Divno li šara!
 Dođi na ručak u moju logu, požuri samo,
 ne žali nogu.
 Sa punim loncem i masnim brkom
 čekat ću na te, požuri trkom.
 Nježno te grli medena lica
 i pozdrav šalje lisica Mica"
 Jež se veseli: – Na gozbu, veli,
 tu šale nema, hajd da se sprema.
 Ježurka Ježić lukavo škilji,
 pregleda bodlje i svaku šilji.
 - Ako bi usput došlo do boja,
 nek bude spremna obrana moja.

Kod lijine kuće

Sunčani krug se u zenit dig'o
 kad je Ježurka do lije stig'o.
 Pred kućom- logom, kamenog zida,
 Ježurka Ježić svoj šešir skida,
 klanja se, smješka, kavalir pravi,
 biranom frazom lisicu zdravi:
 - Dobar dan, lijo, vrlino čista,
 klanjam se tebi, sa bodlja trista.
 Nek perje pijetla krasi tvoj dom,
 kokoš nek sjedi u loncu tvom!

Slávny lovec

Cestou – necestou po širom lese,
 Ježko Bežko sa celý deň nesie.
 Všetci to vidia, že ho lov bavi,
 tristo pichliačov na boj vypraví.
 I vlk i maco, ba aj tá ovca,
 poznajú ježka, slávneho lovca.
 Jastrab ho ctí, vlk sa mu skrýva,
 v noci o ňom pestrá zmija sníva.
 Všade navôkol samý strach šíri,
 no on sa so svojej slávy len pýri.

Líškin list

Jedného dňa sa objaví správa,
 že Ježko nejaký list dostáva.
 List ako med, vavela sovička,
 priniesla mu poštarčka lasička.
 Písmená sťa svet, krátka adresa:
 „Milému ježkovi,
 na kraj lesa.“
 V liste sa piše:
 „Ježko, môj milý,
 dumkám, sním o tebe v každej chvíli.
 Perom ti z gunára farebného
 píšem z domu môjho kamenného.
 Príď na obed do môjho brlohu,
 dobehni hneď, no nezlom si nohu.
 S prestretým stolom a hrncom celým,
 budem ťa čakať, príď krokom smelým.
 Nežne sa smejú medové líca
 a pozdrav pripája líška Mica“.
 Ježko sa teší: „Baštiť sa ide,
 veru aj kravata sa mi zide.“
 Ježko Bežko sa ľstivo zatvári
 prezrie si ostne, aj ich napraví.
 „Ak náhodou dôjde cestou k boju
 mám pripravenú obranu moju.“

V líškinom dome

Slniečny kotúč zenit dosiahol,
 keď Ježko Bežko k líške pritiahol.
 Pred brlohom s kamenným oblúkom
 stojí Ježko so sňatým klobúkom.
 Klania sa, smeje, gavalier pravý,
 vyberanou frázou líšku zdraví.
 „Líštička, ty cnosť sama, dobrý deň
 klania sa k tebe každý môj osteň.
 Kohútie perie nech dom tvoj krásli,
 a nech sa spíepky v hrnci naši.

Guskino krilo lepeza tvoja,
a jastuk meki patkica koja.
Živjela vječno u miru, sreći,
nikada lavež ne čula pseći.
I još ti ovo na kraju velim:
ja sam za ručak trbuhom cijelim!
Otpoče ručak čaroban, bajni.
I jež i lija od masti sjajni.
Jelo za jelom samo se niže,
Ježurka često zdravicu diže:
u zdravlje lije i njene kuće,
za pogibiju lovčeva Žuće.
Niže se ručak četverosatni,
zategnu trbuh k'o bubanj ratni.

Noć

Evo i noći, nad šumom cijelom
nadvi se suton sa modrim velom
Promakne samo leptiri koji
i vjetar noćnik listove broji.
Utihnū šuma, nestade graje,
mačaka divljih oči se sjaje.
Skitnica svitac svjetiljku pali,
čarobnim sjajem putanju zali.
A sova huknu svoj ratni zov:
- Drž'te se, ptice, počinje lov!

Rastanak

Ježić se diže, njuškicu briše.
-Ja moram kući, dosta je više.
Dobro je bilo, na stranu šala,
lisice draga, e, baš ti hvala.
-Moja je kuća čvrsta k'o grad,
prenoći u njoj – Kuda ćeš sad?
Tako ga lija na konak sladi
a jež se brani, što da se radi:
-Zahvaljujem se pozivu tvom,
al' mi je draži moj skromni dom!
-Ostani kume, lija sve guče,
moli ga, zove, za ruku vuče.
Al' jež tvrdo glav, osta pri svom
- Draži je meni moj skromni dom!
Šušte i šumom jež mjeri put,
kroz granje mjeseć svijetli mu put.
Ide jež, gundča, dok zvijezde sjaju:
- Kućico moja, najljepši raj!

Potjera

Ostade lija, misli se: – Vraga,
što mu je kuća toliko draga?
Kad ježi tako žudi za njom,
bit' će to, bogme, bogati dom.
Još ima možda od perja pod,

Húskiným krídlom nech sa ovievaš,
kačku nech ako mäkký vankúš máš.
Ži večne v pokoji a radosti,
nech nemáš so psiskami starosti.
Ešte ti toto poviem na koniec –
chcel by som už vidieť s jedlom hrniec!“
Začal sa obed čarovný, skvelý,
obom sa líčka masťou zaskveli.
Jedlo za jedlom na stôl sa dáva,
Ježko často s pohárikom máva.
Na zdravie líške pripíja ladne,
lovcovo psisko nech pod zem padne.
Veselo si pri obede hudú,
brušká do prasknutia plniť budú.

Noc

A hľa je noc, nad lesnou čistinou
plížil sa súmrak s modrou perinou.
Kde tu sa zjaví motýlik čistý
a nočný vietor počíta listy.
Utíchne les, utíchne hučanie,
len oko dívej mačky v tme planie.
Muška svetluška lampáš zapáli,
čarovným svetlom cestu zahalí.
Sovy húkajú svoj bojový rev:
„Traste sa, vtáčky, už skončil váš spev!“

Rozlúčka

Ježko sa ťažko na nohy zviecha.
„Musím ísť už do svojho pelecha.
Bolo to skvelé, celá tá sláva,
líštičke drahej vďaka sa vzdáva.“
„Môj dom je obložený kameňom,
kam by si teraz šiel, však prespi v ňom.“
Takto ho líštička na noc volá,
ježko sa bráni, aj jej odolá:
„Za tvoj návrh milý ti ďakujem,
no ja svoj domček skromný milujem!“
„Ostaň, bratku“, líška stále kvíli,
prosí ho, volá, zostať ho silí.
Ježko však zaťaťo trvá na tom,
že drahší mu je jeho skromný dom.
Lesíkom si Ježko Bežko ide
a svietiaci mesiac mu vhod príde.
Kým hviezdy žiaria, mrmle ježúrik:
„Najkrajší je aj tak môj domčúrik.“

Prenasledovanie

Líška sa zarazí: „Sakra“, povie,
„prečo mu je dom tak drahý, ktovie?
Keď Ježko tak veľmi túži po ňom,
bude to určite bohatý dom.
Možno má mätko vystlanú dlážku,

pečene ševe krase mu svod.
Ta kuća, vjerujem obiljem sja.
Poći ću, kradom da vidim ja.

Vuk

Požuri lija, nečujna sjena,
paperje meko noga je njena.
Dok juri tako uz grobni muk,
pred njom na stazi, stvori se vuk.
-Grrr, kuda žuriš, kaži-der lovca;
možda si negdje pronašla ovca?
- Idem da doznam – lija sve duva -
zašto jež kuću toliko čuva.
-Eh, kuća, trice! – veli vuk zao.
-Ta ja bih svoju za jagnje dao!
Poći ću s tobom jer volim šalu,
hoću da vidim ježa – budalu!

Medo

Dok jure dalje brzo k'o strijela,
srete ih medo, prijatelj pčela.
- Sumnjiva žurba – medo ih gleda -
možda ste našli jezero meda?
- Ne, nego maštu golica moju,
zašto jež voli kućicu svoju.
-Kućica, glupost! Moje mi njuške,
svoju bih dao za gnjile kruške.
Za satić meda dat' ću je svakom!
govori medo na jelo lakom.
-Poći ću s vama, jer volim šalu,
hoću da vidim ježa – budalu!

Divlja svinja

Sve troje jure k'o divlja rijeka,
odjednom- evo- kaljuga neka.
Divlja se svinja u njojzi banja,
pospano škilji i – jelo sanja.
- Hr-nji, junaci, sumnjiva trka,
negdje se, valjda bogovski krka?!
- Poskoči svinja, uz mnogo graje,
a vuk joj na to odgovor daje:
-Tražimo razlog, blatnjava zvijezdo,
zašto jež voli rođeno gnijezdo!
-Rođeno gnijezdo! Tako mi sala,
za pola ručka ja bih ga dala!
Poći ću s vama jer volim šalu,
hoću da vidim ježa- budalu!

Pred ježevom kućicom

Svi jure složno ka cilju svom,
kuda god prođu – prasak i lom!

pečených holubov plnú tašku.
Verím, že sa tam má ako v raji,
pôjdem a pozriem sa, čo tam tají.“

Vlk

Líška sa náhli ticho ako myš,
nohy jej mäkučké sú ako plyš.
Hrobovým tichom si upaľuje,
prekvapená vlkom zaspätkuje.
„Hej, kam sa náhliš, informuj lovca,
či je tu niekde v blízkosti ovca?“
„Nuž idem ja zistiť“, funí líška,
„prečo je ježovi vzácna chyžka.“
„Ech, chyža, to je nič“, zlý vlk vraví,
„svoju dám i za úlovok pravý.
Pôjdem s tebou, budem sa prizerať,
jak bude jež sťa blázon vyzerat.“

Maco

Kým ďalej upaľujú sťa sto striel,
stretne ich medveď, priateľ včiel.
„Čudný to zhon“, maco na nich pozerá,
„našli ste niekde medové jazerá?“
„Nie, len fantáziu poháňa moju,
prečo tak ježko ľúbi chyžu svoju.“
„Pánabeka! To je ale hlúposť!
dal by som svoju chyžu aj za kosť.“
Za pohár medu ju dať každému,
páči sa macovi, furt hladnému.
„Pôjdem s vami, budem sa prizerať,
jak bude jež sťa blázon vyzerat.“

Diviak

Trojica uháňa sťa divá rieka,
zrazu na nich nejaké blato strieka.
Divá sviňa sa kúpe v kaluži,
zaspato žmúri, po jedle túži.
„Kamže, kam, vás troje“, diviak sa pýta,
„vari sa dá niekde nažrať do sýta?“
So strašným hlukom diviak vyskočí,
a vlk mu povie rovno do očí:
„Hľadáme dôvod, blatistá hviezda,
prečo sa jež drží svojho hniezda.“
„Moje rodné hniezdo, čert by ho vzal,
aj za pol obeda by som ho dal!“
„Pôjdem s vami, budem sa prizerať,
jak bude jež sťa blázon vyzerat“.

Pred ježkovým domom

S dupotom a hlukom lesom idú,
spolu svorne k svojmu cieľu prídu.

Pristigli ježa, glede: on stade
kraj neke stare bukove klade.
Pod kladom rupa, tamna i gluha,
prostirka u njoj od lišća suha.
Tu Ježić uđe, pliva u sreći,
šušti i pipa gdje li će leći.
Namjesti krevet, od pedlja duži,
zijevenu, pa leže i noge pruži.
Sav blažen, sretan, niže bez broja:
- Kućico draga, slobodo moja!
Palato divna, drvenog svoda,
kolijevko meka, lisnatog poda,
uvijek ću vjeran ostati tebi,
nizašto ja te mijenjao ne bi!
U tebi živim bez brige, straha
i branit ću te do zadnjega daha!

Tri galamdžije

Medvjed i svinja i s njima vuja
grmnuše gromko prava oluja:
- Budalo ježu, bodljivi soju,
zar tako cijeniš stračaru svoju?!
Koliba tvoja prava je baba,
krov ti je truo, prostirka slaba.
Štenara to je, tijesna i gluha,
sigurno u njoj imaš i buha!
Kućicu takvu, hvališo mali,
za ručak dobar svakom bi dali!
Rekoše tako, njih troje, ljuti,
dok mudra lija po strani šuti.

Ježev odgovor

Diže se Ježić, oči mu sjaje,
gostima čudnim odgovor daje:
- Ma kakav bio moj rodni prag,
on mi je ipak mio i drag.
Prost je i skroman, ali je moj,
tu sam slobodan i gazda svoj.
Vrijedan sam, radim, bavim se lovom
i mirno živim pod svojim krovom.
To samo hulje, nosi ih vrag,
za ručak daju svoj rodni prag!
Zbog toga samo, lude vas troje
čestite kuće nemate svoje.
Živite, čujem, od skitnje, pljačke
i svršit ćete – naopačke!
To sluša lija, pa sudi zdravo:
- Sad vidim i ja, jež ima pravo!
To reče, klisnu jednom ćuviku,
a ono troje digoše viku:
- Jež nema pravo, na stranu šala:
a i ti, lijo, baš si – budala!

Uvidia ježka, jak stoji pred domom,
pred nejakým starým spadnutým stromom.
V strome hlboká a tmavá diera,
kde sa ježko noc čo noc vystiera.
Tu ježko vojde, ako v siedmom nebi,
šuští a šmátra, kde sa uvelebí.
Usteliu si pelech, sťa prst krátky,
zívne, ľahne si a vystrie labky.
Blažený a šťastný domček hladká:
„Chyža moja drahá, sloboda sladká.
Palác môj prekrásny s klenbou drevenou,
kolíska vystlaná dekou zelenou,
verný ti som a zostanem nastálo,
nevymením ťa, keby sa čo dialo!
V tebe si žijem krásne bezstarostne,
budú ťa brániť všetky moje ostne!“

Hlučný sprievod

Medveď, diviak a vlk zrazu spustili,
do ježa hromovým hlasom hustili:
„Pichliač si samý, ty ježo bláznivý,
Prečo si tak ceníš dom svoj práchnivý?!
Veď, hľa, chajda tvoja sa rozpadá
a zo stropu ti drevo opadá.
Tesnú a odpornú máš tú budú,
a určite v nej aj blchy budú.
Chatrč takúto, chválenkár malý,
za dobrý obed by sme ju dali.“
Tak to riekla trojica nasrdená,
kým múdra líška zostala sťa nemá.

Ježkova odpoveď

Ježko vstane a oči mu planú,
hostia čudní odpoveď dostanú.
„Nech je akýkoľvek dom môj rodný,
lásky mi je aj tak stále hodný.
Jednoduchý, skromný, ale je môj,
a v ňom som slobodný a gazda svoj.
Poctivo pracujem, bavím sa lovom,
a spokojne žijem pod svojím krovom.
Vás ničomníkov, bodaj by čert vzal,
keď každý z vás by dom za obed dal.
Vy trojka hlúpa, poviem vám k tomu,
neprišli ste čestne k svojmu domu.
Len sa flákate a rabujete,
veď počkajte, vy zle dopadnete.“
Líška to počúva a povie tiež:
„Už aj ja vidím, že pravdu má jež!“
Keď to dopovie, tak zmizne v křiku,
oni traja sa pustia do křiku:
„Nabok dajme žarty, nemá pravdu jež,
a ty líška patriš medzi bláznov tiež!“

Kraj

Što dalje bješe, kakav je kraj?
Priča uči to, potanko, znaj.
Krvnika vuka, jedna mu majka
umlati brzo seljačka hajka.
Trapavog među, oh, kuku, lele,
do same smrti izbole pčele.
I divlja svinja pade k'o kruška,
smače je zimus lovačka puška.
Po šumi danas, bez staze, puta
Ježurka Ježić povazdan luta.
Vještak i majstor u poslu svom,
radi i čuva rođeni dom.

[povratak na sadržaj](#)

Koniec

Čo bolo ďalej, poviem názorne,
vy ma len počúvajte pozorne.
Vlk už nebude strašiť v okolí,
lebo ho hneď húf sedliakov skolí.
Ťarbavý maco tak veľmi med chcel,
že ho až na smrť dopichal roj včiel.
Aj divá sviňa padla jak hruška,
v zime ju stretla lovecká puška.
Cestou - necestou, po širom lese,
ešte aj dnes sa ježúrik nesie.
Odborník a skvelý majster v love,
žije ďalej vo svojom domove.

PREVELE: SILVIA IVANIDESOVÁ,
DANIELA KURUCOVÁ,
FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA KOMENSKOG
U BRATISLAVI

PETR ŠABACH - TEPLO DOMOVA

Vážená redakce Tepla domova, předem mého dopisu mi dovolu, abych Vám všem popřála všechno nejlepší a hlavně hodně zdraví, osobních i pracovních úspěchů v nastávajícím roce a Vaším věrným čtenářkám a čtenářům zase to, abyste jim každíčkový čtvrtek dělali alespoň takovou radost jako doposud! Váš časopis se pro mne v posledních letech stal jediným zdrojem útěchy a povzbuzení, a to hlavně kvůli pravidelné stránce „Co za nás napsal život“, což je moje zamilovaná rubrika, jelikož přináší nepřibarvená svědectví o tom, co lidé prožívají.

Dlouho jsem váhala, jestli i já mám zveřejnit svůj příběh, ale nakonec jsem si řekla, že i když ho možná neotisknete, mohl by mi alespoň poradit dr. Podařil v okénku „Slovo lékaře“.

Moje vypravování začíná smutně. Před necelým půl rokem mě navždy opustil můj druhý manžel. Nebylo to sice manželství ideální, ale nebylo ani zdaleka takové, jak ho s oblibou popisuje u nás na vsi moje snacha, která se mě tak snaží očernit v očích sousedů. Není pravda, že jsem svého muže udřela k smrti (ona říká stejně jako prvního!) a že jsem ho nenechala ani na chvíli vydechnout. Pravda je jen ta, že jsem byla odmalíčka vedena k šetrnosti a že oba mí zesnulí manželé potřebovali mít v životě po svém boku energického a rozumného hospodáře. Se svým druhým mužem jsem strávila víc než dvacet let a kromě naprosto normálních rozmíšek, které se, myslím, nevyhnou žádné domácnosti, jsme žili běžný rodinný život, i když skutečností zůstává, že v momentě, kdy jsem manželovi sehnala vedlejší zaměstnání, se naše vztahy vyhroutily. Snacha tvrdí, že jsem ho zničila svou lačností (ona říká nenažraností!) po penězích, ale každý, kdo mě aspoň trochu zná, Vám potvrdí, že to byla právě ona, kdo se nás snažil rozeštvat za každou cenu. Ona mu tajně přinášela rum a cigarety, a když jsem u něj pak ty cigarety objevila a nastříhala mu je nůžkami na poloviny a půl jich schovala, aby jich měl víc, tak jsem ta zlá zase byla já. Ale ona už jiná nebude. Nenávidí mě, milé Teplo, až za hrob. Jednou tu byla zrovna ve chvíli, kdy jsem na manžela volala, protože on špatně slyšel: „Dojidej nejdřív starý chleba!“, jelikož on, jak už byl trochu popletený, byl schopen konzumovat pečivo v obráceném pořadí, a víte, co na mě snacha zařvala?! Zařvala: „Ty, kdybys měla bordel, tak ho máš plnej starejch kurev, jak seš nepřející!“ Tvářila jsem se tenkrát, že nic neslyším,

TOPLINA DOMA

Poštována redakcijo Topline doma, na počátku moga pisma dozvolite mi da Vam svima poželim sve najbolje i ponajprije puno zdravlja, osobnih i poslovnih uspjeha u nadolazećoj godini, te Vašim vjernim čitateljicama i čitateljima da ih svakoga četvtka uveseljavate barem toliko koliko i dosad! Vaš mi je časopis posljednjih godina postao jedinim izvorom utjehe i ohrabrenja, i to poglavito zbog stalne rubrike "Što je za nas napisao život", što je moja omiljena rubrika, jer donosi nepristrana svjedočanstva o tome što ljudi proživljavaju.

Dugo sam dvojila trebam li i ja objaviti svoju priču, ali naposljetku sam samoj sebi rekla da bi me, u slučaju da je možda i ne objavite, barem mogao savjetovati dr. Podařil u rubrici "Riječ liječnika".

Moje pripovijedanje započinje tužno. Prije nepunih pola godine zauvijek me napustio moj drugi suprug. Nije to doduše bio idealan brak, no ni izdaleka nije bio takav kakvim ga kod nas u selu sa zadovoljstvom opisuje moja snaha, koja se toliko trudi ocrniti me u očima susjeda. Nije istina da sam svoga muža radom otjerala u smrt (kako ona kaže, isto kao i prvoga!) i da mu nisam dala ni trenutka predaha. Istina je samo to da sam odmalena bila naučena na štednju i da su oba moja pokojna supruga u životu uza se trebala energičnog i razumnog gospodara. Sa svojim drugim mužem provela sam više od dvadeset godina i osim sasvim normalnih razmirica koje, mislim, niti jedno domaćinstvo ne može izbjeći, živjeli smo uobičajenim obiteljskim životom, iako je činjenica da su se u trenutku kad sam suprugu pronašla dodatan posao naši odnosi zaoštrili. Snaha tvrdi da sam ga uništila svojom pohlepom (gramzivošću, kaže ona!) za novcem, ali svatko tko me imalo poznaje, potvrdit će Vam da nas se upravo ona trudila pod svaku cijenu okrenuti jedno protiv drugoga. Potajno mu je donosila rum i cigarete, a kad bih mu te cigarete pronašla i škarama prerezala na pola a drugu polovicu sakrila kako bi ih imao više, opet sam ja bila ta koja je zla. No, ona se neće promijeniti. Mrzi me, draga Toplino, do groba. Jednom je bila ovdje upravo u trenutku kad sam vikala na muža, zato što je loše čuo: "Pojedi najprije stari kruh!", jer bi on, kako je već bio pomalo smeten, bio u stanju konzumirati kruh obrnutim redoslijedom, a znate li što se snaha na mene izderala?! Dreknula je: "Da ti imaš bordel, bio bi pun starih kurvi, koliko si pokvarena!" Tog sam se puta

ale tuhle poznámku jsem jí nikdy nezapomněla, a když se tu pak po smrti mého manžela objevila a začala mi tady kázat něco o morálce a o tom, jestli se mi náhodou nezdá, že je můj domek pro jednoho až moc velký a ona že se tísní v malém bytě s třemi dětmi a že její otec ten dům postavil vlastníma rukama, tak jsem radši dělala hluchou.

Ale abych se vrátila na začátek svého příběhu. Můj druhý manžel si stále více stěžoval na dýchavičnost a ustavičný tlak na prsou a také na celkovou malátnost, takže nakonec vyhledal lékaře. Jak se později ukázalo, bylo už bohužel pozdě. Ani ne do týdne zemřel. Zanechal mi po sobě něco málo peněz a domek, do kterého téměř zatéká. Týdny plynuly a teprve teď jsem si, milé Teplo, uvědomila, jak je samota tíživá. Vysedávala jsem doma jako bez duše a nakonec jsem si řekla: A dost! Život přeci nekončí v necelých sedmdesáti a domek potřebuje mužskou ruku!

Jenže, milé Teplo, jak to zařídít? Na malé vsi je příležitostí málo a někde chodit a pokukovat po chlapech, copak se to hodí? Ale jak už to v životě bývá, opět pomohla náhoda. Stalo se to jen pár dní poté, co tu byla snacha a házela na mě přes plot kopu smyšlenek o tom, jak jsem jejich rodinu ozebračila, když mi přišel dopis od jedné mé staré známé, která v tom dopise uváděla, že se ocitla v nemocnici (shodou okolností v té samé, kde zemřel můj druhý manžel) a jestli bych ji nepřijela navštívit, že si připadá sama. Dlouho jsem se nerozmýšlela a rozjela se za ní do okresního města. Nakoupila jsem tam pár maličkostí (1 kg mandarinek bez pecek a dva pěkně žluté banány) a vydala se směrem k nemocnici, kde jsem byla teprve před nedávnem prošaty po svém zemřelém muži. Vyptala jsem se na svou přítelkyni hned ve vrátnici a vrátný, takový pohledný člověk a věkem tak ke mně (ale na to já nemyslela), mě poslal do pavilonu E, jenže já to nějak popletla a najednou jsem se ocitla v pavilonu F, kde bylo mužské oddělení, a já, celá zmatená, zaklepalá na první dveře, které jsem uviděla, a vešla do pokoje. Bylo zde asi pět lůžek a na všech, milé Teplo, samí chlapi! V tu chvíli jsem zrudla až po kořínky vlasů a začala chvatně vysvětlovat, že to je asi nedorozumění. A jak se tak rozhlížím, vidím, že se na mě jeden z těch mužů usmívá, a nejen že jsem zaregistrovala jeho široký úsměv, ale mně vám v tu chvíli okamžitě prolétla hlavou myšlenka: Páníčku, to je on! Já vím, že se vám to asi zdá divné, že - obrazně řečeno - sotva jsem zatlačila nebožtíkovi oči, hned je tady někdo jiný, ale to byste museli vidět jeho ruce! Vážená redakce, milé Teplo, tohle byly ruce člověka, který v životě nepoznal nic jiného než dřinu. Posadila jsem se k němu na pelest jako náměsíčná a podala mu banán. Pomalu a stále s úsměvem ho loupal a já pozorovala ty ruce plné mozolů velkých jako vlašské ořechy.

„Tenhle banán teda bodnul!“ řekl, když dojedl, no a já zůstala. Povídali jsme si to odpoledne o všem

pravila da ništa ne čujem, ali tu joj primjedbu nisam nikad zaboravila, a kad se nakon smrti mog muža pojavila i počela mi propovijedati o moralu i o tome ne čini li mi se kojim slučajem da je moja kućica prilično velika za jednu osobu dok se ona stišće u malom stanu s troje djece i kako je tu kuću njen otac izgradio vlastitim rukama, radije sam se pravila gluhom.

No, da se vratim na početak svoje priče. Moj se drugi suprug sve više žalio na teškoće s disanjem, stalni pritisak u prsima i opću slabost, tako da je naposljetku potražio liječnika. Kako se poslije pokazalo, bilo je nažalost prekasno. Umro je ni tjedan dana kasnije. Ostavio mi je iza sebe nešto malo novaca i kućicu koja samo što ne prokišnjava. Tjedni su protjecali i tek sam sada, draga Toplino, postala svjesna koliki je samoća teret. Sjedila sam danima u kući kao bez duše i naposljetku sam samoj sebi rekla: Dosta! Pa život ne završava s nepunih sedamdeset, a kućica treba mušku ruku!

Samo, draga Toplino, kako to urediti? U malom selu prilika je malo, a ići nekamo šikcati momke, zar se to priliči? Ali kako to već u životu biva, opet je pomogao slučaj. Dogodilo se to samo nekoliko dana nakon što je ovdje bila snaha i bacala preko plotu na mene pregršt izmišljotina o tome kako sam njihovu obitelj dotjerala na prosjački štap, kad mi je stiglo pismo od jedne moje stare poznanice koja je u tom pismu spomenula da je završila u bolnici (stjecajem okolnosti u onoj istoj u kojoj je umro moj drugi suprug) i pitala bih li je htjela posjetiti, jer se osjeća usamljeno. Nisam dugo razmišljala i krenula sam k njoj u grad. Tamo sam kupila nekoliko sitnica (1 kg mandarina bez koštica i dvije lijepe žute banane) i uputila se u smjeru bolnice, gdje sam još nedavno išla po odjeću svog pokojnog muža. Pitala sam za svoju prijateljicu odmah na porti, a portir, uredan čovjek otprilike mojih godina (ali o tome nisam razmišljala), poslao me u paviljon E, samo što sam ja to nekako pobrkala i odjednom se našla u paviljonu F, gdje je bio muški odjel, te sva zbunjena pokucala na prva vrata koja sam ugledala i ušla u sobu. Bilo je tamo možda pet ležajeva, a na svima, draga Toplino, sami momci! U tom sam trenutku porcvjenjela do korijena kose i počela žurno objašnjavati da je vjerojatno došlo do nesporazuma. Dok se tako ogledavam, vidim da mi se jedan od tih muškaraca smješka i ne samo da sam primijetila njegov široki osmijeh, nego meni vam je istog časa kroz glavu proletjela misao: Mili Bože, to je on! Znam da vam se to možda čini čudnim, što sam – slikovito rečeno – jedva spustila pokojniku kapke i već je ovdje netko drugi, ali da ste samo vidjeli njegove ruke! Poštovana redakcijo, draga Toplino, to su bile ruke čovjeka koji je u životu znao samo za težak rad. Sjela sam do njega na uzglavlje poput mjesečarke i dala mu bananu. Gulio ju je polako i neprestano se smiješeći, a ja sam promatrala te ruke pune žuljeva veličine oraha.

možném. Ptala jsem se ho, co mu vlastně schází, ale to on jen odbyl mávnutím ruky a řekl, že taková prkotina nestojí ani za řeč, a mně se moc ulevilo, že to není nic vážného. Rozuměli jsme si jako dva staří přátelé, co se znají od dětských let (i když musím přiznat, že víc jsem toho napovídala já). On když mluvil, tak hlavně o letectví, a já ho klidně nechala, jen ať si mluví, protože i když jsem toho věděla o letectví pramálo, dělalo mi dobře mlčky naslouchat měkké melodii jeho hlasu. Tak nám tenkrát ten čas příjemně plynul, že jsem si ani nestačila uvědomit, že se venku zešeřilo. Rychle jsem se omluvila s tím, že musím stihnout poslední spoj, chvatně mu zamávala ode dveří a pak už jsem jen pospíchala na autobus, hlavu plnou těch nejbáznivějších myšlenek, v duši melodii, kterou si pohvizdoval, když jsem mu ukazovala fotografii mého domku.

Příště jsem už Evženovi nenesla jen ovoce, ale také pár řízků, protože jsem si pamatovala, jak si posledně naříkal na nemocniční stravu. Řízky jsem udělala z krkovičky a na sádle, a protože Evžen minule řekl, že taky okurčička by bodla, otevřela jsem doma sklenici, co mám od loňska. Vzpomněla jsem si při tom, jak jsme se kvůli těmhle okurkám pohádali s mým nebožtíkem, když ho jednou v noci honila mlsná a já mu je nedovolila otevřít, ale to už je dávno, a jak říkám, byla to jen a jen mlsná...

Evžen seděl na posteli, polštář složený za zády na polovinu, a já měla hroznou radost, jak mu chutná.

„Takže!“ řekl, když snědl první řízek, „a teď další pán na holení!“ A já se jen smála a z alobalu jsem vytáhla další a ostatní chlapi na pokoji se při tom pohledu odvraceli tvářemi od nás a dekami si zakrývali uši, protože jak Evžen chroupal okurčičku, tak mu doslova drnčela hlava. Když dojedl, pohladil mě po tváři těmi svými mozoly, a to mě přimělo k tomu, že jsem mu pověděla o té střeše, co do ní pomalu zatéká, a na to jen řekl: „To by bylo zlé... s tím se rozhodně musí něco udělat!“ To mě jen utvrdilo v pře-svědčení, že se na mě štěstí konečně zas usmálo. Tvářil se blaženě a hladil mě po vlasech a já ho také párkrát pohladila a vypravovala mu o ostatních drobných úpravách, které je třeba na domku provést, a on mi zase vypravoval o letadlech a o nějakých kluzácích a já si jen říkala: Jako malí kluci jsou tihle těžce pracující chlapi, a kdyby se nechali bez dozoru a bez náležitého usměrnění, stále by jen bloumali životem s hlavou v oblacích. Snažila jsem se mu vysvětlit, co teď prožívám a jak je život ženské, která se ocitne náhle sama, neradostný, a zdálo se mi, že to všechno Evžen chápe víc než dobře. Už mi také říkal křestním jménem, a když jsme tam jednou zase takhle seděli, do pokoje se vkrádal večer a já beze slov bloudila svými prsty v historii života uložené do zatvrdlé kůže jeho dlaní, já ho, milé Teplo, o ty dlaně požádala!

Později jsme se dohodli na formalitách a na tom, co vše je třeba zařídit, aby se ke mně Evžen mohl co nejdříve nastěhovat. Ukázalo se, že toho nemá

"Ta mi je banana baš přijala!", reкао je kad je pojeo, a ja sam, eto, ostala. Tog smo poslijepodneva razgovarali o svemu mogućemu. Pitala sam ga što zapravo s njim nije u redu, ali na to je samo odmahnulo rukom i rekao da takva sitnica nije uopće vrijedna spomena i jako mi je laknulo što nije ništa ozbiljno. Razumjeli smo se poput dva stara prijatelja koja se poznaju od malih nogu (iako moram priznati da sam više toga ja napričala). Kad je on pričao, uglavnom o zrakoplovstvu, ja sam ga fino puštala neka samo priča jer mi je, iako sama nisam imala pojma o zrakoplovstvu, bilo lijepo šutke slušati meku melodiju njegovog glasa. I tako nam je taj put vrijeme toliko ugodno proteklo da nisam niti uspjela primjetiti da se vani smračilo. Brzo sam se ispričala da moram uhvatiti posljednji prijevoz, užurbano mu mahnula s vrata, i već sam žurila na autobus, glave pune onih najluđih misli, u duši s melodijom koju je zviždao dok sam mu pokazivala fotografije svoje kućice.

Poslije nisam Evženu nosila samo voće, nego i par odrezaka, jer sam zapamtila kako se prošli put žalio na bolničku hranu. Odrasle sam spremila od vratine i na masti, a budući da mi je Evžen prošli put rekao da bi mu i kiseli krastavci prijali, otvorila sam doma staklenku koju imam još od lani. Pritom sam se sjetila kako sam se zbog tih krastavaca posvađala s mojim pokojnim mužem kad je jednom usred noći poželio nešto prigristi, a ja mu nisam dopustila da ih otvori, no to je bilo davno i, kao što sam rekla, bila je to proždrljivost i ništa drugo...

Evžen je sjedio na krevetu s jastukom napola preklopljenim iza leđa, i mene je strašno veselilo što mu prija.

"Tako!", rekao je kad je pojeo prvi odrezak, "a sad, sljedeća mušterija, molim!", i ja sam se samo smijala i vadila iz aluminijske folije druge, a ostali momci u sobi su za vrijeme tog prizora odvracali glave od nas i pokrivali uši dekama, jer je Evžen žvakao krastavce toliko glasno da je sve odzvanjalo. Kad je pojeo, pomilovao me po licu tim svojim žuljevima i to me nagnalo na to da mu ispričam o onom krovu koji pomalo prokišnjava, a on je na to samo rekao: "Neće to moći tako... s time definitivno treba nešto poduzeti!" To je samo učvrstilo moje uvjerenje da mi se sreća napokon nasmiješila. Imao je blažen izraz lica i gladio me po kosi, ja sam njega također par puta pogladila i pričala mu o ostalim sitnim popravcima koje na kućici treba napraviti, a on mi je ponovo pričao o avionima i o nekakvim jedrilicama, a ja sam si samo govorila: Ovi momci koji rade teške poslove su poput malih dječaka, i kad bi ih se ostavilo bez nadzora i bez odgovarajućeg usmjerenja, samo bi se potucali kroz život s glavom u oblacima. Trudila sam se objasniti mu što sada proživljava i kako je neveseo život ženske koja se naglo nađe sama, i činilo mi se da Evžen sve to shvaća i više nego dobro. Već me oslovljavao imenom, i jednom dok smo opet tako sjedili, u sobu

mnoho. Žádný nábytek, nic, na co by potřeboval stěhovací vůz, a tak se jednoho dne Evžen konečně objevil na mém prahu. Měl pouze dva kufry, jeden s prádlem a ten druhý vlastně ani kufrem nebyl, byla to nějaká snad vojenská bedna s nápisem FRAGILE, na kterou mi zaboha nedovolil sáhnout s tím, že kroutil hlavou a říkal: „Kdepak, děvenko, tam mám všechny svoje poklady...”

Provedla jsem ho po celém domku a on vážně přikyvoval a jen v přízemí poznamenal, že ložnice je příliš malá, ale já ho ujistila, že vedle ní je ještě kumbálek, který se prakticky nepoužívá, a že by bylo eventuálně možné obě místnosti spojit a ložnici rozšířit, načež Evžen mlaskl s tím, že možná později spojíme všechno, a teprve když se ocitl v kuchyni, pookřál, hlasitě zatleskal a zvolal: „Těsnění! Tohle chce, holka, pořádný těsnění!”

Ani představit si nedovedeš, milé Teplo, jak mně takhle poznámka rozbušila srdce, protože mého prvního, natož druhého muže by určitě ani ve snu nenapadlo, že okna potřebují nějaké těsnění. Řekla jsem mu, že si tedy někdy zajedeme do města a těsnění tam koupíme, ale Evžen rezolutně prohlásil, že to v žádném případě nestrpí odklad a že otázka těsnění je pro něj otázkou kardinálního významu, a to se mi moc líbilo, to „kardinálního významu”, protože jsem si říkala, že to o mnohém svědčí, a sama vím, že dobré těsnění pomůže ušetřit až třicet procent výdajů za teplo, což mým bývalým manželům bylo vždycky fuk. A podívejme, Evženovi není, najednou všechno jde, když se chce, ale ono také záleží na tom, jací partneri se dají dohromady, a já si stále jasněji uvědomovala, že mě čeká opravdu hezký podzimek života. Evžen si hned po obědě okna přeměřil a vydal se na autobus a já jsem se, milé Teplo, radostí až zatočila po kuchyni. Vrátil se brzy odpoledne a hned se dal do práce. Lepil na okna takovou pásku a byla radost se dívat, jak mu to jde od ruky! Pochválila jsem ho za to a on jen se smíchem odpověděl: „Motiv! Když má člověk pořádný motiv, tak jde všechno jako po másle...”

Dělal se s tím až do večere a nakonec mi řekl: „Pojď si sem schválně dát ruku... vidíš? Vůbec nic!!!”

A já mu musela dát za pravdu. Mám znovu opakovat, jak jsem byla šťastná?

Svatební obřad jsme měli velmi jednoduchý, jak se na pár v našich letech sluší. Evžen sehnal svědky a já prstýnky, i když musím poznamenat, že ani jeden z prstýnků mých nebožtíků manželů nedostal Evžen dál než na kraj malíčku. Po obřadu jsme se stavili u notáře, protože jsem (snaše na zlost) nechala půlku domku přepsat na mého novomanžela, a pak jsme sami dva poobědvali v zámecké vinárně. Ještě týž den odpoledne jsme se vrátili domů. Evžen mě poprosil, abych ho omluvila, a šel si lehnout, protože potřeboval vytrávit a také jsme přece jenom vypili pár skleniček vína...

Druhý den ráno jsem vstala dřív, připravila snídani a čekala, až se můj nový muž probudí. Kolem

se prikradala večer a ja bez riječi lutala svojim prstima po povijesti života smještenoj na otvrđnuloj koži njegovih dlanova, ja sam ga tad, draga Toplino, zamolila za te dlanove.

Poslije smo se dogovorili o formalnostima i o tome što sve treba srediti kako bi se Evžen mogao što prije preseliti k meni. Pokazalo se da toga nema mnogo. Nikakav namještaj, ništa za što bi bio potreban kamion za selidbu, i tako se jednoga dana Evžen konačno pojavio na mome pragu. Imao je samo dva kofera, jedan s rubljem, a ovaj drugi zapravo nije niti bio kofer, bio je to nekakav, valjda vojnički sanduk s natpisom FRAGILE, koji mi ni za Boga nije dozvolio dirati, odmahivao je glavom i govorio: "Što ti pada na pamet, malena, tamo je sve moje blago."

Provela sam ga po cijeloj kućici, a on je ozbiljno kimao glavom i samo u prizemlju napomenuo da je spavaća soba premala, ali ja sam ga uvjerala da je pokraj nje još ostava koja se praktički ne koristi i da bi eventualno bilo moguće spojiti obje prostorije i proširiti spavaću sobu, na što je Evžen promrmljao da ćemo možda poslije spojiti sve, i tek se u kuhinji prenuo, glasno zapljeskao i povikao: "Izolacija! Ovome, curo, treba poštena izolacija!"

Ne možeš niti zamisliti, draga Toplino, kako mi je ta primjedba uznemirila srce jer ni mom prvom, a kamoli drugom mužu, ni u snu ne bi palo na pamet da prozore treba izolirati. Rekla sam mu da ćemo se jednom odvesti do grada i tamo kupiti izolaciju, ali Evžen je odlučno izjavio da se to ni u kojem slučaju ne smije odgađati te da je pitanje izolacije za njega pitanje od kardinalne važnosti, i sviđalo mi se to "od kardinalne važnosti", jer sam govorila samoj sebi da to svjedoči o mnogočemu, a i sama znam da dobra izolacija pomaže uštedjeti do trideset posto troškova grijanja, za što moji bivši supruzi nisu nikad marili. I gle, Evženu je stalo, odjednom se sve može kad se hoće, ali to ovisi i o tome kakvi partneri su zajedno i ja sam sve jasnije shvaćala kako me čeka doista lijepa jesen života. Evžen je odmah nakon ručka izmjerio prozore i uputio se na autobus, a ja sam, draga Toplino, od radosti zaplesala po kuhinji. Vratio se u rano poslijepodne i odmah se bacio na posao. Lijepio je na prozore nekakvu traku i bilo je lijepo gledati kako mu to ide od ruke! Pohvalila sam ga, a on je uz smijeh odgovorio: "Motiv! Kad čovjek ima pravi motiv, sve ide kao podmazano..."

Bavio se time do večere i na kraju mi je rekao: "Dođi ovamo, slobodno stavi ruku... vidiš? Baš ništa!!!"

I ja sam mu to morala potvrditi. Moram li opet ponavljati koliko sam bila sretna?

Imali smo jako jednostavan svadbeni obred, kako i priliči paru naših godina. Evžen je pronašao svjedoke, a ja prstenje, iako moram napomenuti da je prstenje mojih pokojnih supruga Evženu pristajalo jedino na vrh malog prsta. Nakon obreda smo se zaustavili kod javnog bilježnika jer sam (iz

jedenácté mi to čekání přišlo už moc dlouhé a také jsem se bála, jestli je Evžen v pořádku, a tak jsem zaťukala na dveře ložnice a opatrně vešla dovnitř. Seděl tam v posteli, záda opřená o polštář, stejně jako když jsem ho spatřila poprvé v nemocnici, a ze široka se na mě usmíval. Ruce měl složené na peřině a palci točil mlýnky, jak se u nás odjakživa říkávalo. Zeptala jsem se ho, zda vstane k snídani, a on mě požádal, abych mu ji přinesla. Musím Ti prozradit, Teplo moje, že ačkoliv na podobné zacházení nejsem zvyklá, ráda jsem mu v tu chvíli vyhověla, protože chlap by se měl před prací, která ho čeká, pořádně posilnit, a jestli je to pro tentokrát i s obsluhou, no tak to vem nešť. Jedl vajíčka natvrdo, zapíjel je horkou kávou a já ho mezitím seznamovala s plánem prací na příštích pár dní. Vysvětlovala jsem mu, čím si myslím, že by měl začít, ale on jako by mě ani neposlouchal, a když to všechno spořádal, tak mě jen pohládl po vlasech a požádal mě, ať se na něj nezlobím, že si ještě na chvíli zdřímne a pak že se uvidí. Nechala jsem ho tedy odpočívat, a protože už jsem neměla vejce (Evžen jich snědl pět), vydala jsem se do krámu. To víš, milé Teplo, že si tam ze mě ženské utahovaly, ale já je jen se smíchem odbyla a chvátala jsem domů. V předsíni jsem zaslechla lomoz, jako by někdo pohyboval nábytkem sem a tam. A taky že ano, sotva jsem otevřela dveře do kuchyně, zahlédla jsem Evžena, jak přímo proti mně tlačí almaru a snaží se ji dostat do chodbičky. Já mezitím svésila poličky a vůbec všechno, co tam překáželo, a pak jsem řekla, že půjdu do kůlny a trochu očistím štafle, a na to mi Evžen odpověděl, že myslí, že štafle nebudou potřeba, doslova řekl: „Na co, proboha, štafle?!“, z čehož jsem usoudila, že bude strop pravděpodobně malovat válečkem s dlouhým nástavcem. No ale do té kůlny jsem se přece jenom vypravila, protože jsem se chtěla podívat, zda jsou tam i kýble a také štětec zároháček, se kterým je nutné malovat prostor za kamny. Copak kýble, ty jsem našla hned, ale ten nešťastný zá-roháček ne a ne najít, takže jsem tam z původně plánovaných pěti minut štrachala snad hodinu, než jsem na něj konečně narazila. Víš, Teplo, oni mí nebožtíci si na pořádek nikdy moc nepotrpěli. Ale to je pryč, teď to bude jiné, říkala jsem si cestou z kůlny. Kuchyň už byla kompletně vyklizená a jediný kus nábytku, který tu zůstal, byl gauč a ta vojenská bedna s nápisem FRAGILE. Stála s otevřeným víkem uprostřed podlahy a byla plná modelů letadélek. Evžen ležel na gauči a jedno to titěrné letadlo držel něžně v ruce. Přisedla jsem si k němu a on mi začal vysvětlovat, kolik hodin to dával dohromady a jak mu jednou prasklo to a podruhé zas ono a kolik času musel věnovat výrobě křidel, než dosáhl „optimálního tvaru a váhy“, jak se vyjádřil, a pak se mě s úsměvem zeptal, jestli chci vidět, jak to letadélko poletí, a já řekla, že ano, že chci, ale že mám jen trochu strach, aby se nezačalo s prací až za tmy, ale tomu nevěnoval Evžen žádnou pozornost a místo odpovědi

inata snahi) dala pola kučice prepisati na svog novog supruga, i potom smo nas dvoje sami ručali u vinariji dvorca. Već istog dana popodne vratili smo se kući. Evžen me zamolio da ga ispričam i otišao leći jer je trebao probaviti hranu, a i popili smo par čašica vina...

Drugog dana ujutro ustala sam ranije, pripremila doručak i čekala da se moj novi muž probudi. Oko jedanaest mi se to čekanje učinilo dosta dugim pa sam se uplašila je li Evžen u redu, te sam pokucala na vrata spavaće sobe i oprezno ušla unutra. Sjedio je na krevetu leđa naslonjenih na jastuk, isto kao kad sam ga prvi put ugledala u bolnici, i široko mi se smiješio. Ruke je držao na pokrivaču i palčevima okretao mlin, kako se kod nas oduvijek govorilo. Pitala sam ga hoće li ustati na doručak, a on me zamolio da mu ga donesem. Moram Ti priznati, Toplino moja, da sam mu, iako na slično ponašanje nisam navikla, u tom trenutku rado ugodila jer bi se momak prije posla koji ga čeka trebao dobro okrijepiti, a ako je to ovaj put i s poslugom, nek' ga voda nosi. Jeo je tvrdo kuhana jaja, zalijeavao ih vrućom kavom, a ja sam ga za to vrijeme upoznavala s planom rada za sljedećih nekoliko dana. Objasnila sam mu čime bi po mom mišljenju trebao započeti, ali on kao da me nije slušao, i kad je to sve smazao, samo me pogladio po kosi i zamolio da se ne ljutim, ali da će još trenutak odrijemati pa ćemo vidjeti. Pustila sam ga da se odmara i budući da nisam imala više jaja (Evžen ih je pojeo pet), uputila sam se u dućan. Znaš, draga Toplino, tamo su me ženske zadirkivale, no ja sam ih se samo smijehom otarasila i požurila kući. U predsoblju sam začula buku kao da netko pomiče namještaj amo-tamo. I naravno, tek što sam otvorila kuhinjska vrata, ugledala sam Evžena kako upravo nasuprot meni gura kuhinjski ormarić i trudi se smjestiti ga u mali hodnik. Ja sam za to vrijeme skinula police i uopće sve što se našlo na putu te sam rekla da idem u šupu i da ću malo očistiti ljestve, a na to mi je Evžen odgovorio kako misli da ljestve neće biti potrebne, doslovce je rekao: "Čemu, zaboga, ljestve?!", iz čega sam zaključila da će strop najvjerojatnije bojati valjkom s dugom drškom. No, do te šupe sam se ipak uputila jer sam htjela pogledati jesu li tamo i kanta i kist za iza namještaja, kojim je potrebno bojati prostor iza kamina. Što se tiče kante, nju sam odmah pronašla, ali taj nesretni kist nikako da nađem, tako da sam umjesto prvotno planiranih pet minuta možda sat vremena prekopavala dok ga nisam napokon pronašla. Znaš, Toplino, oni moji pokojni muževi nisu nikad puno pazili na red. Ali to je gotovo, sad će to biti drukčije, govorila sam samoj sebi putem iz šupe. Kuhinja je već bila kompletno ispražnjena i jedini komad namještaja koji je tamo ostao bio je kauč i onaj vojnički sanduk s natpisom FRAGILE. Stajao je s otvorenim poklopcem nasred poda i bio je pun maketa aviona. Evžen je ležao na kauču i jedan od tih majušnih aviona nježno držao u ruci. Sjela

jen máchl rukou. Letadélko se vzneslo a zlehýnka se dostalo až pod strop, kde začalo pomaloučku kroužit. Evžen mi přitom šeptal, že celé je to z nějakého nejlehčího dřeva na světě a křídla že jsou lehčí nežli křídla vážky a všechno dohromady že se to jmenuje pokojové létání, ať se nehýbám a snažím se dýchat co nejméně. Nevím ani, kolik času mohlo uplynout, ale myslím, že to byla jenom chvílka, a mně se z té podívané na ten pravidelný a klidný let začala klížit víčka a v tu ránu jsem, milé Teplo, usnula.

Probudila jsem se za tmy a první, co mě napadlo, bylo, že jsem se ocitla na nějakém jiném místě, na místě, které sice znám, ale které je mi znenadání cizí. Evžen už tu nebyl a vzápětí jsem si uvědomila, že i přes zavřené dveře slyším z ložnice jeho pravidelné oddechování. Lehla jsem si vedle něho, a než jsem zhasla lampičku, pozorovala jsem ty jeho ruce plné mozolů. Dobře... řekla jsem si, nebudu na tebe pospíchat, ale příště tě trošku postrčím, jako jsem postrkávala moje nebožtíky. Pro jistotu jsem nařídila budík na šestou a potom zhasla.

„Slaninka by nebyla?“ zeptal se mě ráno Evžen, když se posadil s tím svým polštářem za zády. Beze slova jsem šla postavit na čaj, ale musím Ti říct, milé Teplo, že v hlavě se mi začalo honit všelicos. Usmažila jsem na pánvi tři vajíčka na špeku a už jsem chtěla na Evžena zavolat, ať si to jde laskavě sníst do kuchyně, když vtom jsem si uvědomila, že si tam není pořádně ani na co sednout. Takže jsem nakonec přece jenom - i když nerada - vzala ták a snídani odnesla Evženovi. Seděl a točil si palci na rukou ty své mlýnky.

„Dneska zlomíme rekord!“ usmál se a já jen odpověděla, že to také doufám, a víc jsem se k tomu už nevracela. Evžen se najedl a přiloudal se do kuchyně. Otočila jsem se na něj od plotny a málem jsem vykřikla. V jedné dlani držel letadélko a v druhé budík. Položil se opatrně na gauč a máchl rukou.

„Co to má znamenat?!“ neudržela jsem se, ale on po mně jen blýskl okem a přísně zašeptal: „Ani hnout! A když, tak velmi pomalu a směrem ven!“

Dobrou minutu jsem stála jako solný sloup a teprve pak jsem se vzchopila na to, že jsem praštila utěrkou o plotnu.

„Turbulence! Pozor na turbulence!!!“ syčel Evžen a jeho syčení mě bodalo přímo u srdce. Vyběhla jsem z kuchyně a práskla za sebou dveřmi a víš, co za mnou zahulákal? „Tak ti pěkně děkuju, ty náno, právě sem měl zaděláno na rekord!“

Představ si, milé Teplo, že mě můj nový manžel pouhé tři dny po svatbě tituluje slovem náno. Byla jsem z toho tak rozrušená, že jsem se vydala nazdařbůh do polí za vsí a celé dopoledne jsem tam prochodila křížem krážem. Snažila jsem se pochopit, co se vlastně děje, ale ať jsem to rozebírala zleva i zprava, nemohla jsem přijít na žádnou kloudnou odpověď. Teprve pozdě odpoledne jsem našla odvahu se vrátit, ale raději jsem to snad ani neměla

sam k njemu, a on mi je počeo objašňavati koliko je sati to sastavljaio i kako mu je jednom puklo ovo, drugi put ono i koliko je vremena morao posvetiti izradi krila dok nije postigao "optimalan oblik i težinu", kako se izrazio, a zatim me s osmijehom upitao želim li vidjeti kako će taj aviončić poletjeti, a ja sam rekla da želim, ali da se samo malo bojim da se ne bi počelo s poslom tek kad padne mrak, no Evžen tome nije posvetio nimalo pozornosti i umjesto odgovora samo je odmahnuo rukom. Aviončić je poletio i s lakoćom stigao sve do stropa, gdje je počeo pomalo kružiti. Evžen mi je pritom šaptao da je cijeli napravljen od najlakšeg drva na svijetu, da ima krila lakša nego vilin konjic i da se sve to skupa zove sobno letenje, da se ne mičem i da se trudim disati što manje. Ni ne znam koliko je vremena proteklo, ali mislim da je to bio samo trenutak, a meni su se od promatranja tog pravilnog i mirnog leta počeli spuštati kapci i istog sam trena, draga Toplino, zaspala.

Probudila sam se za mraka, i prvo što mi je palo na pamet bio je osjećaj da sam na nekom drugom mjestu, mjestu koje doduše poznajem, ali koje mi je iznenada strano. Evžena više nije bilo i ubrzo sam se uvjerala da i kroz zatvorena vrata spavaće sobe čujem njegovo pravilno disanje. Legla sam kraj njega i prije nego što sam ugasila lampu, gledala sam te njegove ruke pune žuljeva. Dobro... rekla sam samoj sebi, neću te požurivati, ali ću te ubuduće malo pogurnuti, kao što sam pogurivala i svoje pokojne muževe. Za svaki sam slučaj namjestila budilicu na šest i nakon toga ugasila svjetlo.

"Nemamo slučajno špekica?" pitao me ujutro Evžen namjestivši taj svoj justuk iza leđa. Bez riječi sam otišla pristaviti čaj, ali moram Ti reći, draga Toplino, da mi se svašta počelo motati po glavi. Prepržila sam na tavi tri jaja na špeku, i već sam htjela pozvati Evžena da to lijepo dođe pojesti u kuhinju, kad sam shvatila da nema na što ni pošteno sjesti. Tako sam ipak na kraju - iako nerado - uzela pladanj i Evženu odnijela doručak. Sjedio je i vrtio palčevima na rukama, tim svojim mlinovima.

"Danas ćemo srušiti rekord!", nasmijao se, a ja sam samo odgovorila da se i ja nadam da hoćemo i više se nisam na to vraćala. Evžen se najeo i odvukao u kuhinju. Okrenula sam se od štednjaka prema njemu i zamalo vrisnula. U jednoj je ruci držao letjelicu, a u drugoj budilicu. Smjestio se oprezno na kauč i mahnuo rukom.

"Što bi to trebalo značiti?", nisam se mogla suzdržati, ali njegovo je oko sijevnulo prema meni i strogo je prošaptao: "Ni makac! Ako ikako, onda jako polako i u smjeru izlaza!"

Dobru sam minutu stajala kao skamenjena i tek sam nakon toga odlučila da mi je prekipjelo i tresnula krpom po štednjaku.

"Turbulencija! Pazi na turbulenciju!!!", cičao je Evžen, a njegovo me cičanje probadalo ravno u srce. Istrčala sam iz kuhinje i zalupila za sobom vratima, i

dělat, protože on stále ještě ležel na gauči a z toho gauče mi stroze sdělil, že jestli chci být svědkem toho jeho rekordu v pokojovém létání, tak ať prý ani nedutám, a doporučil mi dýchat přes kapesník kvůli té proklaté turbulenci. No a tak tu teď, milé Teplo, sedím, už týden dýchám přes kapesník a píšu Ti o svém trápení. Ani vařit nemůžu, protože to mu vadí pára z hrnců, ale zároveň na mě pořád doráží a volá: „Klobáska není přítomna?!“ Nebo: „Což takhle ovárek?!“ Zatím nepomohlo ani to, že jsem mu snížila příděl vajec na pouhé jedno.

„Musíme si vážně promluvit,“ řekla jsem mu včera a víš, co on na to? „Ticho buď!“ Chápeš to? Prý - ticho buď!

Porad mi, moje Teplo, co mám dělat, a zároveň Tě naléhavě žádám o pomoc! Jak mě mohl někdo takhle podvádět, co myslíš?

Tvoje věrná čtenářka

Marie K.

Doktor Podařil, jenž externě spolupracoval s časopisem Teplo domova, dočetl dopis, který mu dnes předali v redakci, a zvolna si masíroval kořen nosu.

„O čem to je?“ zavolala na něj z kuchyně jeho žena. Doktor místo odpovědi pozoroval stránky novin, které odložil na okenní parapet. Chvěly se jako prsty přepracovaného člověka. Jako prsty neurotika. Jako jeho prsty. Na chvíli se zasníl a zakroužil v myšlenkách po stropu své pracovny, ale pak se ukáznil a napsal první větu své odpovědi. Ta věta zněla: Nejčastěji se s geneticky podmíněnou formou poruchy rohování pokožky, což bude dozajista i případ vašeho manžela, setkáváme v celoplošné formě, kdežto takzvané „špunty“, které mylně nazýváte „mozoly“, jsou poměrně vzácným jevem.

znaš li što je za mnom zaurloao!? "Hvala ti puno, babo jedna, a baš sam bio pred rekordom!"

Zamisli samo, draga Toplino, da me moj novi suprug samo tri dana nakon svadbe oslovljava riječju baba. To me toliko uznemirilo da sam iznebuha krenula u polje iza sela i cijelo popodne hodala uzduž i poprijeko. Trudila sam se shvatiti što se zapravo događa, ali koliko god sam time razbijala glavu, nisam mogla doći ni do kakvog zadovoljavajućeg odgovora. Tek sam kasnije popodne smogla hrabrosti vratiti se, ali možda bi bilo bolje da to niti nisam napravila, jer je on još uvijek ležao na kauču i s tog mi kauča drsko priopćio da, ako želim biti svjedokom tog njegovog rekorda u sobnom letanju, radije ni ne pisnem, i preporučio mi disanje preko rupčića zbog te proklete turbulencije. No, i tako sada ovdje sjedim, draga Toplino, već tjedan dana dišem kroz rupčić i pišem Ti o svojim mukama. Ne mogu ni kuhati jer mu smeta para iz lonaca, ali istovremeno stalno gnjavi i više: "Kobasica nije gotova?!" Ili: "Što s tom svinjetinom?" Zasad nije pomoglo ni to što sam mu porciju jaja smanjila na jedno jedino.

"Moramo ozbiljno porazgovarati", rekla sam mu jučer, a znaš li što je on na to rekao? "Tiho budi!" Shvaćaš li ti to? Da – tiho budi!

Savjetuj mi, moja Toplino, što mi je činiti i ujedno Te hitno molim za pomoć! Kako me netko mogao tako prevariti, što misliš?

Tvoja vjerna čitateljica

Marie K.

Doktor Podařil, vanjski suradnik časopisa Toplina doma, pročitao je pismo koje su mu danas predali u redakciji i polako si masirao korijen nosa.

"O čemu je?" viknula mu je iz kuhinje njegova žena. Doktor je umjesto odgovora gledao stranice novina koje je odložio na prozorsku dasku. Drhtale su poput prstiju prezaposlenog čovjeka. Poput prstiju neurotika. Poput njegovih prstiju. Na trenutak je odlutao i zamišljeno zaokružio po stropu svoje radne sobe, ali se pribrao i napisao prvu rečenicu svog odgovora. Ta je rečenica glasila ovako: Najčešće se s genetski uvjetovanim oblikom poremećaja kožnog zadebljanja, što je zasigurno i slučaj vašeg supruga, susrećemo u obliku koji pokriva cijelu površinu, dok su takozvani "čepovi", koje pogrešno nazivate "žuljevima", relativno rijetka pojava.

VEDRANA RUDAN - BLIZANCI

- Spavaš?
- Ne.
- Volio bih imati ime. Ako dobijem ime, postat ću osoba, ako postanem osoba, abortus će biti ubojstvo. Nitko ne voli biti zločinac.
- Plod jest osoba, rekao je na televiziji fra Jerko u emisiji S Bogom iz dana u dan.
- Ja sam osoba, ja sam osoba...
- I ja sam osoba.
- Mi smo dvije osobe.
- Važno je, jako je važno kad znamo imena leševa. Svaki leš treba imati ime, zločin mora imati ime, to su rekli u emisiji Hrvatski ratni zločini.
- Naše ubojstvo neće biti hrvatski ratni zločin. Nismo Srbi i više nema rata.
- Mi jesmo Srbi.
- Kako možemo biti Srbi, nemamo ime, nismo osobe? A kad budemo ljudi, ako... Čuješ kako mi drhti glas koji nemam kad izgovaram ovo 'ako'?
- Čujem kako ti drhti glas koji nemaš kad izgovaraš ovo 'ako'.
- A kad budemo ljudi, bit ćemo Hrvati, naša se mama krstila i pričestila!
- Ali to ne zna ni naša baka ni naša nona.
- Slušao sam emisiju Hrvatska, raj na zemlji, nisu rekli da je muž princeze od Monaka pijanac. Ti si lažljivac. Ja ne volim domovinu koja će mi možda biti domovina.
- Ne seri!
- Kakve to veze ima?
- Naš tata je Srbin.
- Srbin, a zove se Damir?
- Ti si glupi plod, kad nas mama rodi...
- Ako nas rodi.
- Kad nas mama rodi, ako nas rodi, za tebe će mama na televiziji reći, rodila sam dijete s posebnim potrebama.
- Zašto na televiziji?
- Zato što na televiziji stalno govore o djeci s posebnim potrebama, a ako mama ne bude na televiziji govorila da ima dijete s posebnim potrebama, nitko joj neće pomoći da se lakše brine za dijete s posebnim potrebama. Ako dijete s posebnim potrebama nije na televiziji, onda nema posebne potrebe i mama ga mora zadržati, a tako će izgubiti muža, a drugoga nikad, nikad više neće naći jer će biti samohrana majka djeteta s posebnim potrebama.
- Što je to dijete s posebnim potrebama?
- Htio bih da mi je otac Hrvat. Ne želim biti mali Srbin u Hrvatskoj, ako budem mali Srbin u Hrvatskoj.
- Hrvatska je naša domovina, ne smijemo već u majčinoj utrobi biti opsjednuti predrasudama, nije pristojno misliti ružno o domovini koju nismo

DVOJČATA

- Spíš?
- Ne.
- Chtěl bych mít jméno. Až mě pojmenují, stane se ze mě člověk, a když budu člověkem, potrat bude vražda. Nikdo nechce být zločinec.
- Plod je člověk, v televizi to říkal páter Jerko v pořadu S Bohem ze dne na den.
- Já jsem člověk, já jsem člověk...
- I já jsem člověk.
- Jsme dva lidé.
- Důležité je, velmi důležité je znát jména mrtvol. Každá mrtvola potřebuje mít jméno, zločin musí mít jméno, říkali to v pořadu Chorvatské válečné zločiny.
- Naše vražda nebude chorvatský válečný zločin. Nejsme Srbové a už není válka.
- My přeci jsme Srbové.
- Jak můžeme být Srbové, nemáme jméno, nejsme lidé? A když budeme lidé, jestli... Slyšíš, jak se mi třese hlas, který nemám, když vyslovuji to 'jestli'?
- Slyším jak se ti třese hlas, který nemáš, když vyslovuješ to 'jestli'.
- A když budeme lidé, budeme Chorvati, naše máma je pokřtěná!
- Ale to neví ani naše babička ani naše prababička.
- Poslouchal jsem pořad Chorvatsko, ráj na zemi, neříkali, že manžel monacké princezny je alkoholik. Ty jsi lhář. Nenávidím vlast, která mi možná bude vlastní.
- Nesor!
- A co to s tím má společného?
- Naš táta je Srb.
- Srb, a jmenuje se Damir?
- Ty jsi hloupý plod, až nás máma porodí...
- Jestli nás porodí.
- Až nás máma porodí, jestli nás porodí, o tobě v televizi řekne, porodila jsem postižené dítě.
- Proč v televizi?
- Protože v televizi stále mluví o postižených dětech a kdyby máma v televizi nemluvila o tom, že má postižené dítě, nikdo jí nepomůže, nikdo jí neusnadní starost o postižené dítě. Když postižené dítě není v televizi, potom není postižené a máma si ho musí nechat, a tak ztratí manžela a jiného už nikdy nenajde, protože bude matka živitelka postiženého dítěte.
- Co je postižené dítě?
- Chtěl bych, aby můj otec byl Chorvat. Nechci být malý Srb v Chorvatsku, jestli budu malý Srb v Chorvatsku.
- Chorvatsko je naše vlast, nesmíme už v matčině břiše mít předsudky, není slušné smýšlet ošklivě o vlasti, kterou ani neznáme. Potřebujeme poznat vlast, abychom je měli raději, její moře, její jezera,

upoznali. Treba upoznati domovinu da bi je više volio, njena mora, njena jezera, njene planine, više cvijeća, manje smeća, tralalalala, naša obala je najljepša na svijetu, ovdje ljetuju kraljevi i carevi i princeza od Monaka, njen muž je pijanac, slušaj emisiju Hrvatska, raj na zemlji...

- Ne deri se, ja sam samo plod.
- Zabrinut sam. Možda nikad nećemo vidjeti domovinu. Pretvorit će nas u kremu.
- Kakvu kremu?
- Kremu.
- Šutim jer očekujem odgovor.
- Priznaj!
- Ja sam buduće dijete s posebnim potrebama.
- Od abortiranih beba radi se krema protiv celulita.
- Što je celulit?
- Priznaj!
- Ja sam buduće dijete s posebnim potrebama, ja sam buduće dijete s posebnim potrebama.
- Celulit je Narančina Kora, bit ćemo borci protiv Narančine Kore, Narančina Kara je Neprijatelj, Narančina Kora je Zlo, slušaj televiziju!
- Ako budem krema, nikad neću gledati u hrvatski zalazak sunca.
- Voliš hrvatski zalazak sunca a ne znaš što je hrvatski zalazak sunca.
- Naš ujak se vratio iz Amerike jer mu je nedostajao hrvatski zalazak sunca, želim vidjeti hrvatski zalazak sunca.
- Naš ujak se vratio iz Amerike zato jer je kukavica koja se nije mogla nositi sa životom, patetični drkadžija, bio je premalen za Ameriku, cvilioje kako ne može bez sunca koje pada, takvo nešto može sрати samo svojoj mami, našoj baki, sve su mame slabe prema sinovima.
- Onda će i naša mama biti slaba prema nama.
- Naša mama ne zna da li ćemo biti sinovi ili kćeri.
- Glavno da smo živi i zdravi.
- Naša je baka rekla našoj mami: 'Okej, ne miješam se, hodaj s kim hoćeš, ali ne razumijem kako si danas, u ovo vrijeme, ubola baš troprstoga? Tvoja potreba da stalno provociraš jača je od pameti', rekla je naša baka našoj mami.
- Naš tata ima tri prsta?
- Svi Srbi imaju tri prsta.
- Pobrojimo prste, saznat ćemo jesmo li Srbi ili Hrvati.
- Nemamo prste.
- A koliko prstiju imaju Hrvati?
- Manje od tri ili više od tri.
- Naša mama je rekla našoj baki, sereš, mama!
- To je ružno.
- A zašto se naša baka miješa u intimni život naše mame? Svatko ima pravo na svoj izbor, ljubav je slijepa.
- I mi smo slijepi, da li smo mi ljubav?
- 'Kćeri', rekla je naša baka našoj mami, 'čitavom

jeji hory, više květín, méně odpadků, tralalala, naše pobřeží je nejkrásnější na světě, tady v létě pobývají králové a carové i monacká princezna, jejíž manžel je alkoholik, poslouchej pořad Chorvatsko, ráj na zemi.

- Nekřič, já jsem jen plod.
- Mám obavy. Možná nikdy nevidíme vlast. Udělají z nás krém.
- Jaký krém?
- Krém.
- Mlčím, protože čekám na odpověď.
- Přiznej se!
- Jsem budoucí postižené dítě.
- Z potracených dětí se vyrábí krém proti celulitidě.
- Co je celulitida?
- Přiznej se!
- Jsem budoucí postižené dítě, jsem budoucí postižené dítě.
- Celulitida je Pomerančová Kůra, budeme bojovníky proti Pomerančové Kůře, Pomerančová Kůra je Nepřítel, Pomerančová Kůra je Zlo, poslouchej televizi!
- Jestli ze mě bude krém, nikdy nevidím chorvatský západ slunce.
- Máš rád chorvatský západ slunce a nevíš, co je chorvatský západ slunce.
- Naš strýc se vrátil z Ameriky, protože mu chyběl chorvatský západ slunce, chtěl bych vidět chorvatský západ slunce.
- Naš strýc se vrátil z Ameriky, protože je zbabělec, který se neuměl potýkat s životem, patetický žvanil, byl moc malý pro Ameriku, naříkal, jak nemůže být bez zapadajícího slunce, něco takového může nakecat jenom svojí matce, naší babičce, všechny matky mají slabost pro své syny.
- Potom i naše máma bude mít slabost pro nás.
- Naše máma neví jestli budeme synové nebo dcery.
- Hlavní je, že jsme živi a zdraví.
- Naše babička řekla naší mámě: 'Ok, nemíchám se ti do života, chod' si s kým chceš, ale nechápu, jak sis dnes v téhle době mohla začít zrovna s tříprstákem? Tvoje potřeba pořád provokovat je silnější než tvůj rozum', řekla babička mámě.
- Naš tata má tři prsty?
- Všichni Srbové mají tři prsty.
- Spočítáme si prsty a budeme vědět jestli jsme Srbové nebo Chorvati.
- Nemáme prsty.
- A kolik prstů mají Chorvati?
- Míň než tři nebo víc než tři.
- Naše máma řekla naší babičce, sereš, mami!
- To je hnusný.
- A proč se naše babička míchá do intimního života naší mámy? Každý má právo na vlastní výběr, láska je slepá.
- I my jsme slepí, znamená to, že jsme láska?
- 'Dcero', řekla naše babička naší mámě, 'celý národ má ještě čerstvě otevřené rány'...

su narodu rane friške'...

- Što su friške rane?
- 'Kćeri moja, ljudi su osjetljivi, čitavom su narodu rane friške, jedno je voljeti nekoga, druga je s njim provesti život, imati djecu...'
- Mama, nikad neću imati djece!
- To je rekla naša mama?!
- I još je naša mama rekla svojoj mami, našoj baki: 'Ne namjeravam s njim provesti život'.
- Mama će napustiti tatu? Bit ćemo ostavljena djeca samohrane majke?
- Nije rekla da će ostaviti nas.
- Ako mama ostavi tatu, onda ćemo mi biti neostavljena djeca samohrane majke i ostavljenog oca.
- Ako...
- Ako.
- To će biti strašno, majka Hrvatica, dva mala nenapuštena Srbina...
- Ili dva mala nenapuštena Hrvata...
- Možemo se krstiti i ako nam je tata Srbin, pa će nam u krsnom listu pisati, otac, rimokatolik.
- Ako mama bude išla na abortus, hoće li nas abortirati zato što smo Srbi ili zato što smo Hrvati?
- Zato što smo djeca.
- U depri sam. Ajmo se nekako zvati, ajmo postati osobe.
- Ajmo.
- Tko ti se od njih najviše sviđa?
- Petar Krešimir.
- I meni se sviđa Petar Krešimir.
- Ja ću biti Petar, ti ćeš biti Krešimir.
- Da sam ličnost, rekao bih ti, ja ću biti Petar, ti ćeš biti Krešimir.
- Da li je okej da imamo mačje ime?
- Njihov mačak ima ime hrvatskoga kralja.
- Da li je okej da mačak ima ime hrvatskoga kralja? Da li je okej da budući mali Srbi imaju ime hrvatskoga kralja?
- Ako smo mi budući mali Hrvati, onda je okej.
- Kad naša mama skuži da smo Petar i Krešimir, omekšat će srce njeno.
- Što je srce?
- Mama ne zna da smo mi Petar i Krešimir, bojim se, ući će kliješta u njen trbuh.
- Što su kliješta?
- Čuo sam na televiziji, kliješta.
- I ja slušam televiziju, pletaća igla.
- Slušao si Vremeplov, pletaće igle su prošlost, kliješta će nam doći glave. Ona lome male ruke, male noge i sitnu glavu, djetesce pati i vrišti u mutnoj vodi.
- Nemamo ni ruke, ni noge, ni malu glavu, možda voda nije mutna, nećemo patiti.
- Narast ćemo, dobit ćemo glavu. Tko sam ja, Petar?
- Ti si Krešimir.
- Bojim se, Petre moj.
- Nemoj se bojati.

- Co jsou čerstvé rány?
- 'Dcero moje, lidé jsou citliví, celý národ má ještě čerstvě otevřené rány, jedno je někoho milovat, druhé s ním strávit život, mít děti'...
- Mami, nikdy nebudu mít děti!
- To řekla naše máma?!
- A ještě naše máma řekla svojí mámě, naší babičce: 'Nemám v úmyslu s ním strávit život'.
- Máma chce opustit tátu? Budeme opuštěné děti matky samoživitelky?
- Neřekla, že opustí nás.
- Jestli máma opustí tátu, potom budeme neopuštěné děti matky samoživitelky a opuštěného otce.
- Jestli...
- Jestli.
- To bude hrozné, máma Chorvatka, dva malí neopuštění Srbové...
- Nebo dva malí neopuštění Chorvati...
- Můžeme se nechat pokřtít, i když je táta Srb, v křestním listě budeme mít napsáno – otec, římský katolík.
- Jestli máma půjde na potrat, nechá si nás vzít, protože jsme Srbové nebo protože jsme Chorvati?
- Protože jsme děti.
- Jsem v depce. Pojdme si vybrat nějaká jména, pojdme se stát lidmi.
- Pojdme.
- Kdo se ti z nich nejvíc líbí?
- Petr Krešimir.
- I mně se líbí Petr Krešimir.
- Já budu Petr a ty Krešimir.
- Být osobností, řekl bych ti, já budu Petr, ty budeš Krešimir.
- Je v pořádku mít kočičí jméno?
- Jejich kocour má jméno chorvatského krále.
- Je v pořádku, že má kocour jméno chorvatského krále? Je v pořádku, že budoucí malí Srbové mají jméno chorvatského krále?
- Jestli jsme budoucí malí Chorvaté, potom je to v pořádku.
- Až naše máma pochopí, že jsme Petr a Krešimir, srdce jí změkne.
- Co je srdce?
- Máma neví, že jsme Petr a Krešimir, bojím se kleští v jejím bříše.
- Co jsou kleště?
- Slyšel jsem to v televizi, kleště.
- I já poslouchám televizi, pletací jehlice.
- Poslouchal jsem Plynoucí čas, pletací jehlice jsou minulost, kleště nám rozmačkají hlavu. Kleště lámou malé ruce, malé nohy i drobnou hlavičku, děťátko trpí a křičí v kalné vodě.
- Nemáme ani ruce, ani nohy, ani malou hlavu, voda není možná kalná, nebudeme trpět.
- Vyrosteme, budeme mít hlavu, kdo jsem já, Petr?
- Ty jsi Krešimir.
- Bojím se, můj Petře.

- A ako nismo muškarci, ako smo buduće žene? U Kini se ubijaju buduće žene, na televiziji su rekli, dobro jutro, ovo je emisija Svijet danas, u Kini se ubijaju nerođene žene...

- Imamo sreću, u Hrvatskoj smo, tu ubijaju buduće žene samo ako već imaju dvije male žene, onda čekaju dečkića, pa kažu, glavno da je živo i zdravo, treća sreća. Ako im rani ultrazvuk pokaže da je treća sreća mala žena, idu na abortus.

- Promijeni temu, mama, mala djeca, abortus... Umukni, želio bih plutati u miru i slušati glazbu...

- Ljudi ne vole dječicu. Njih ne možeš ostaviti na autoputu kad ideš na godišnji, zato ljudi vole pse. Zimi ti griju noge na kauču i ubijaju depru a ljeti ih, kad ideš na godišnji, ostaviš u zahodu benzinske pumpe na autocesti Zagreb - Split. Plutamo u krivo vrijeme.

- Nitko još nije rekao istinu o papirnatim pelenama. S jedne strane, to je za čovječanstvo veliki korak naprijed, milijuni majki ne stružu dječja govna s pamuka, s druge strane, djeca sve dulje i dulje seru u papir i pretvaraju mamu u roba koji svijetom hoda s torbom punom pampersica. Ide glas od usta do usta, mlade mame imaju mlade prijateljice, moje dijete ima šest godina, još sere u pelene, tako ide glas od usta do usta, svatko voli slobodu, zato ima mnogo abortusa.

- Što je sloboda?

- Mnogi su svoje živote dali za slobodu, slušaj emisiju Hrvatska danas.

- Da li ćemo mi naše živote dati za slobodu?

- Nama će naše živote uzeti, to je drugo.

- Što će biti od nas ako budemo abortus?

- Ponovit ću jer si mi brat. Staviti će nas u frizer i pretvoriti u kremu protiv celulita.

- Što je celulit?

- Narančina Kora.

- U rat protiv Narančine Kore idu našim, mrtvim tijelima? Tko je Narančina Kora? Zašto se sami ne bore?! U prljavom ratu protiv Narančine Kore koriste mala tijela malih plodova, pretvaraju ih u topavsko meso u prljavom ratu protiv Narančine Kore?

- Što je top, što je meso, što je topovsko meso, ponavljaš 'u prljavom ratu protiv Narančine Kore', što je prljavi rat? Zašto im je Narančina Kora neprijatelj?

- Svi su neprijatelji isti, žare, pale, siluju starice i djevojčice, otvaraju velike markete, prodaju mobitele i novac i čistu vodu u plastičnim bocama, krađu naftu. Pobijedite Narančinu Koru! Uništite Narančinu Koru! Smrt Narančinoj Kori! Past ćemo u ratu protiv Narančine Kore.

- Možda je Narančina Kora sloboda, bit ćemo heroji, časno je poginuti za slobodu!

- Ne ćemo poginuti za slobodu. Mrtvi ćemo krenuti u rat!

- Bojim se Narančine Kore, ne treba mi sloboda, nisam heroj, hoću živjeti! Želim biti rob! Mnoge su

- Neboj se.

- A jestli nejsme muži? Jestli jsme budoucí ženy? V Číně se zabíjejí nenarozené ženy, v televizi říkali, dobré ráno, toto je pořad Svět dnes, v Číně zabíjejí nenarozené ženy...

- Máme štěstí, jsme v Chorvatsku, tady zabíjejí nenarozené ženy, jen když už mají dvě malé ženy doma a čekají na chlapce a říkají, hlavně ať je dítě živé a zdravé, do třetice se to podaří. Jestli jim ultrazvuk ukáže, že do třetice to bude malá žena, tak jdou na potrat.

- Změň téma, máma, malé děti, potrat...Zmkní, přál bych si v klidu plout a poslouchat hudbu...

- Lidé nemají rádi dětičky. Děti nemůžeš nechat na dálnici, když jedeš na dovolenou, proto mají raději psy. V zimě ti hřejí nohy na gauči a zahání depresi a v létě, když jedeš na dovolenou, necháš je na záchodě benzínové pumpy na dálnici Záhřeb - Split. Plujeme ve špatné době.

- Nikdo ještě neřekl pravdu o papírových plenách. Na jedné straně je to pro člověka velký krok vpřed, milióny matek neseškrabují děcká hovna z bavlny, na druhé straně děti déle a déle serou do papíru a mění mamu v otroka, který chodí světem s taškou plnou pampersů. Mladé mámy mají mladé kamarádky a vyprávějí, moje dítě má šest let a ještě sere do plen, a tak si předávají informace, každý má rád svobodu, a proto je tolik potratů.

- Co je svoboda?

- Mnozí položili svůj život za svobodu, poslouchej pořad Chorvatsko dnes.

- Položíme my svůj život pro svobodu?

- Nám naše životy vezmou, to je jiné.

- Co znás bude, když budeme potracení?

- Zopakuj ti to znovu, protože jsi můj bratr. Dají nás do mrazáku a změni na krém proti celulitidě.

- Co je celulitida?

- Pomerančová Kůra.

- Do války proti Pomerančové Kůře jdou s našimi mrtvými těly? Kdo je Pomerančová Kůra? Proč sami nebojují?! Ve špinavé válce proti Pomerančové Kůře používají těla malých plodů a měni je v dobytek určený k porážce, ve špinavé válce proti Pomerančové Kůře?

- Co jsou jatka, co je maso, co dobytek určený k porážce, opakuješ, ve špinavé válce proti Pomerančové Kůře, co je špinavá válka? Proč je pro ně Pomerančová Kůra nepřítel?

- Všichni nepřátelé jsou stejní, žhnou, pálí, znásilňují stařenky a holčičky, otevírají velké supermarkety, prodávají mobily, peníze a čistou vodu v plastových láhvích, krađu naftu. Vyhraďte nad Pomerančovou Kůru! Zničte Pomerančovou Kůru! Smrt Pomerančové Kůře! Položíme život ve válce proti Pomerančové Kůře.

- Možná je Pomerančová Kůra svoboda, budeme hrdinové, je čestné umřít za svobodu!

- Neumřeme za svobodu. Mrtví půjdeme do války!

mame pune, tko zna u koliko mutnih voda plivaju bića poput nas?

- Da li plivamo u mutnoj ili bistroj vodi?

- Zašto mi, zašto mi? Kina je prenapučena, Indija je prenapučena, samo Hrvata ima sve manje imanje...

- I Afrikanaca ima sve manje, njih jedu glad i sida, Afrikanci umiru ili bježe iz Afrike pa odlaze u Firencu i tamo, kada pada kiša, čekaju turiste koji izlaze iz turističkih autobusa pa im prodaju kišobrane. Veliki kišobran deset eura, mali kišobran pet eura. Prodaju i rolexe, sto pedeset eura i vuiton rorbice, možeš se cjenkati. Vodička u turistickim autobusima uvijek kaže turistima, gospodo, u Italiji ima mnogo prodavača tamne kože, cjenkajte se, cjenkajte se.

- Kako znaš?

- Arapi i crnci odlaze u Pariz, tamo pale automobile, dječje vrtiće i stambene zgrade.

- Kad odrastem, bit ću vatrogasac u Parizu. Kad će crnci u Firenci zapaliti Firencu? Kad odrastem, gasit ću Firencu. Želim biti svjetski putnik.

- Hrvatska je siromašna zemlja, ako se rodimo, bit ćemo gladni, Ameri će kod nas otvoriti svoje baze, sve će gladne djevojke postati kurve, jebat će se s bolesnim Amerima zato što su gladne, postat će gladne majke, zato što su se jebale s bolesnim Amerima, dobit će sidu, umrijet će bolesne majke, umrijet će bolesna dječica, umrijet će Hrvatska.

- Ima li zdravih Amera?

- Nema.

- Isključiv si i pun mržnje, ne volim te! Naš ujak je rekao našoj mami, 'mrziti Amere je trendi'. Ne volim trendove. Bolje i abortus nego živjeti u svijetu kojim vladaju trendovi.

- Bolje da Hrvati umrli nego da poput crnca turistima prodaju velike kišobrane za deset eura, male za pet, rolexe i vuitone, bolje da crknu.

- Hrvati su bijelci, bijelci ne prodaju rolexe.

- A ako nismo Hrvati, ako smo Srbi, ako smo naši neprijatelji? Bilo bi dobro da se rodimo pa da budemo gladni i siromašni, pa da nas pojebu Ameri, pa da obolimo od side ili da nas muslimani dignu u zrak pa da crknemo. Hrvatska bi tako ostala bez dva neprijatelja.

- Želim živjeti, želim živjeti, želim postati ljudsko biće i umrijeti gladan i bolestan od side, želim poginuti u autobusu na kat punom turista koji kruži Londonom.

- Naša baka ne voli djecu, rekla je mami, 'ako rodiš, ne računaj na mene'.

- Što je rekla naša mama?

- Naša mama je rekla, 'za boga, nisam dijete, imam dvadeset i pet godina, ako do sada nisam ostala trudna, neću ni sad. Znam što je kontracepcija.'

- Što je kontracepcija?

- Tišina u pećini.

- 'Pazi da se ne zajebesh', rekla je naša baka našoj

- Bojim se Pomerančové Kūry, nepotřebuji svobodu, nejsem hrdina, chci žít! Chci být otrok! Hodně žen je těhotných, kdo ví v kolika kalných vodách plavou stvoření jako my?

- Plaveme v kalné nebo v čiré vodě?

- Proč my, proč my? Čína je přeplněná, Indie je přeplněná, jenom Chorvatů je méně a méně...

- I Afričanů je méně, požívá je hlad a AIDS, Afričané umírají nebo utíkají z Afriky, a odcházejí do Florencie a tam, když prší čekají na turisty, kteří vystupují ze zájezdových autobusů, a prodávají jim deštníky. Velký deštník za deset eur, malý za pět. Prodávají i rolexy, sto padesát eur a kabelky značky Vuitton, můžeš smlouvat. Průvodkyně v zájezdových autobusech vždycky říká turistům, vážení, v Itálii je plno snědých prodavačů smlouvejte, smlouvejte.

- Jak to víš?

- Arabové a černoši odcházejí do Paříže, tam zapalují auta, školky, paneláky.

- Až vyrostu budu hasičem v Paříži. Kdy černoši z Florencie zapálí Florencii? Až vyrostu budu hasit Florencii. Chci být světoběžník.

- Chorvatsko je chudá země, až se narodíme, budeme mít hlad, Amíci u nás otevrou svoje podniky, ze všech hladových dívek se stanou kurvy, budou šukat s nakaženými Amíky, protože mají hlad, stanou se z nich hladové matky, protože šukaly s nakaženými Amíky, dostanou AIDS, umřou nemocné matky, umřou nemocné dětičky, umře Chorvatsko.

- Existují zdraví Amíci?

- Ne.

- Jsi nesnášenlivý a plný nenávisti, nemám tě rád! Naš strýc řekl naší mámě, 'nenávidět Amíky je trend'. Nemám rád trendy. Lepší je potrat než žít ve světě, kde vládnou trendy.

- Radši ať Chorvati umřou, než aby prodávali velké deštníky za deset eur, malé za pět eur, rolexy a kabelky jako černoši turistům, ať radši chcípnu.

- Chorvati jsou běloši, běloši neprodávají rolexy.

- A jestli nejsme Chorvati, jestli jsme Srbové, jsme sami sobě nepřátelé? Pak bylo dobré narodit se hladoví a chudí, ať nás ošukají Amíci a dostaneme AIDS, nebo ať nás muslimové vyhodí do vzduchu, ať chcípnu. Chorvatsko by tak ztratilo dva nepřátele.

- Chci žít, chci žít, chci se stát lidskou bytostí a umřít hladem a nakažen AIDS-em, chci zahynout v dvoupatrovém autobuse plném turistů, kteří krouží Londýnem.

- Naše babička nemá ráda děti, řekla mámě, 'až porodiš, nepočítej se mnou'.

- Co řekla naše máma?

- Naše máma řekla, 'proboha, nejsem dítě, je mi dvacet pět let, a jestli jsem doteď nebyla těhotná, nebudu ani tentokrát. Víš co je antikoncepce.'

- Co je to antikoncepce?

- Ticho po pěšině.

- 'Pozor ať nenarazíš', řekla naše babička naší mámě, 'i já jsem věděla, co je to antikoncepce, ale...'

mami, 'i ja sam znala što je kontracepcija, pa...' 'Pa', rekla je naša mama... 'Pa, razgovaramo, kćeri moja.' 'Mogla si 'me abotirati', rekla je naša mama. 'Mogla sam', rekla je naša baka, 'ali nisam.' 'Kaješ se', rekla je naša mama. 'Ne', rekla je naša baka, 'vi ste moje najveće bogatstvo. Tebe, kćeri, jako volim, samo mi ti šalješ poruke na mobite. Oba poroda bili su najsretniji trenuci u mom životu. Kad sam ugledala njegove ruke, dlačice na palčevima na njegovim malim stopalima...' 'Više voliš brata nego mene', rekla je naša mama našoj baki. 'Nije istina', rekla je naša baka, 'samo sam njegove dlačice na njegovim malim palčevima na njegovim nožicama vidjela prije nego tvoje dlačice...' 'Dobro, dobro', rekla je naša mama, 'što si na meni najprije ugledala?' 'To je bio čudan doživljaj', rekla je naša baka, 'nikad to neću zaboraviti, ležala sam u krevetu, dan iza poroda, sestra mij e prišla i uručila prekrasnu djevojčicu crne kose, dugih trepavica, trepavice kao male metlice... Oh, sestro, rekla sam, to je najsretniji trenutak u mom životu! Uzela sam u ruke prekrasno stvorenje, u kutu sobe zaurlala je jedna gospođa, to nije moje dijete, to nije moje dijete... Skužila sam, došla je sestra, htjela mi je oteti bebu, rekla sam, sestro, kako je krasna ova djevojčica. I vaša je lijepa, rekla je sestra i uzela bebu, a dala mi tebe...'

- Naša baka govori kužim, skužila, tako govore djevojke.

- 'Hvala, mama', rekla je naša mama. 'Zašto si nervozna', rekla je naša baka. 'Sve si moje sitne dlake zaboravila', rekla je naša mama. 'Sjećam se kako sam te jedne noći namazala Viksom. Kašljala si i kašljala, kašljala i kašljala...: 'Mama, skрати, žuri mi se', rekla je naša mama našoj baki. 'Uvijek ti se žuri, previše si živčana, optužuješ me da te ne volim, da pravim razliku među djecom, a kad pokušam nešto reći u svoju obranu, iako ni jednoj majci takva obrana ne treba, onda...: 'Dobro, mama, kašljala sam i kašljala...' 'Kašljala si, prsa sam ti namazala Viksom, odjednom si se ukočila, bila si tvrda poput cjepanice, shvatila sam da si umrla, bilo mi je teško, kao nikad u životu, obuzela me jeza, ostala sam bez svoga djeteta... To su bili neki od najtežih trenutaka u mom životu, dok nisi opet došla k sebi i kašljala i kašljala... Nijedna majka ne pravi razliku među djecom, i on i ti ste moja djeca, jednako vas volim, moja krv, moje meso..'

- Što je krv, što je meso?

'Ale', rekla naše máma... 'Ale, povídáme si, dcero moje.' 'Mohla jsi jít na potrat', rekla naše máma. 'Mohla', rekla naše babička, 'ale neudělala jsem to.' 'Kaješ se', rekla naše máma. 'Ne', rekla naše babička, 'vy jste moje největší bohatství. Tebe, dcerko, velmi miluji, jenomže ty mi posíláš smsky. Oba porody byly nejšťastnějšími okamžiky v mém životě. Když jsem uviděla jeho malé ruce, chloupky na palcích na jeho malých chodidlech...' 'Máš raději bratra než mě', rekla naše máma naší babičce. 'To není pravda', rekla naše babička, 'jenom jsem jeho chloupky na jeho malých palcích, na jeho malých nožičkách viděla dřív než tvoje chloupky...' 'Dobře, dobře', rekla naše máma, 'co jsi nejdřív uviděla na mně?' 'To byl neobyčejný zážitek', rekla naše babička, 'nikdy na to nezapomenu, ležela jsem v posteli, den po porodu a sestra mi přinesla překrásnou holčičku s černými vlásky, dlouhými řasami, řasy jako malá košťátka... Oh, sestro, rekla jsem, to je nejšťastnější okamžik v mém životě! Vzala jsem to překrásné stvoření do náruče, když v rohu pokoje zakřičela jedna paní, to není moje dítě, to není moje dítě... Došlo mi to, přišla sestra a chtěla mi unést miminko, rekla jsem, jak je krásna tahle holčička. I vaše je krásná, rekla sestra a vzala dítě a dala mi tebe...'

- Naše babička říká pochopitelně, došlo mi to, jako to říkají děvčata.

- 'Díky mami', rekla naše máma. 'Proč si nervózní', rekla naše babička. 'Všechny moje drobné chloupky jsi zapomněla', rekla naše máma. 'Vzpomínám si, jak jsem tě jednou v noci namazala Viksem. Kašlala si a kašlala, kašlala a kašlala...' 'Mami, zkrať to, pospíchám', rekla naše máma naší babičce. 'Pořád někam spěcháš, jsi hodně nervózní, obviňuješ mě, že tě nemám ráda, že dělám rozdíly mezi dětmi, a když se pokouším říct něco na svou obranu, přestože ani jedné mámě taková obrana není třeba, potom...' 'Dobře mami, kašlala jsem a kašlala...' 'Kašlala jsi, prsa jsem ti namazala Viksem, najednou ses odmlčela, byla jsi tvrdá jako poleno, pochopila jsem, že jsi umřela, bylo mi hrozně, jako nikdy v životě, obešla mě hrůza, zůstala jsem bez svého dítěte... To byli jedny z nejtěžších okamžiků v mém životě, dokud jsi zase nezačala kašlat... Žádná máma nedělá rozdíly mezi dětmi, i on i ty jste moje děti, miluji vás stejně, moje krev, moje maso...'

- Co je krev, co je maso?

PREVELA: MICHAELA KODYTKOVÁ,
FILOZOFSKI FAKULTET MASARYKOVA SVEUČILIŠTA
U BRNU

[povratak na sadržaj](#)

MIROSLAV MIĆANOVIĆ - TRAJEKT

FACENDA

- Nije slučajno da se stan nalazi na desetom katu, u Planinskoj ulici - kažu mi, 1986/87. godine, modre oči moje starije prijateljice dok se ispod kišobrana šuljamo i umičemo kiši koja pada kao u poeziji hrvatskih pjesnika.

Nelagoda nije zbog straha od općeg potopa, mojih cipela koje su izgleda stigle iz Italije po narudžbi posmrtno pripomoći, i završile na mojim nogama. (Otvaramo vrata: stresamo kišobran i smijemo se dok se uvlačimo u restoran.) Nelagoda nije zbog razlike u godinama, mi ćemo pobjeći sjećanjima, jer vino je dovoljno dobro i hrana, kineska i tajlandska, kopni u pari ispred naših očiju.

— Učini što možeš - govori skriveni (pokisli) u meni.

— Kako će ovo završiti? - pitam se dok osjećam njezinu grčevitu ruku na mom mladalačkom laktu.

Jednostavno: završili smo prije nego je i počelo, ali treba izdržati do kraja pod kišobranom sa ženom koja nije mačka i po godinama ima dva života više.

— To je moj sin - kaže ona uzbuđeno i ustreptalo pri dolasku muškarca u kariranom sakou, crnim hlačama i cipelama s bijelim sportskim čarapama.

Dotjerana brada, tamna put, podočnjaci upozoravaju da je raspored zvijezda bio bolji, odrastao bi u pustinji naftnih bušotina i novca koji se slijeva u džep. Lagan dodir maminih usana, meko pružena šaka na pozdrav i već je za stolom: onespokojava me njegova narudžba, piće koje vrti u rukama, zabada nos u čašu i počinje iz nje govoriti.

Stan koji mi iznajmljuju nalazi se, naravno, u Planinskoj ulici, na desetom katu, s pogledom na skladišta, na parkirana kola hitne pomoći, na sve što čini krajolik grada: podzemlja - prizemlja - nadzemlja. Stanarina koju ću morati platiti strahovito se približava mojoj mjesečnoj plaći, ali opravdana je visinom i slobodom koja me čeka.

- Treba li naglašavati višestruku korist koju daje življenje u takvom prostoru - čude se njihove modre oči.

On je, inače, muškarac koji živi sa ženom po godinama bliskoj njegovoj mami i, zamisli, sad smo nas dvojica odjednom prijatelji: mi smo prijatelji, kaže on i nehajno se oslanja na svoju majku. Tko smo mi? Tko je kome prijatelj? Odgovora nema jer se još jednom pred polazak utapamo u solidnom crnilu vina, vatri krušne peći...

- Krenimo - kažem divljini kiše i noći, kao Bukowski kojeg negdje u Njemačkoj ispraćaju bijesne feministice i on im polupijan i blažen maše sa stražnjeg sjedala auta.

FACJATA

- Nieprzypadkowo mieszkanie znajduje się na dziesiątym piętrze, przy ulicy Planinskiej- mówią mi, 1986/87 roku, błękitne oczy mojej starej przyjaciółki, gdy kryjemy się pod parasolem, próbując umknąć przed deszczem, który pada jak w poezji chorwackich poetów.

Dyskomfort nie wynika ze strachu przed powszechnym potopem. Powodem nie są też moje buty, które sądząc z wyglądu, przybyły z Włoch w ramach pośmiertnej zapomogi, a skończyły na moich nogach. (Otwieramy drzwi, strzepujemy parasol i śmiejąc się, powoli wchodzimy do restauracji.) Dyskomfort nie wynika też z różnicy wieku, ucieknijemy przed wspomnieniami, bo wino jest wystarczająco dobre, a chińskie i tajskie jedzenie tonie w gęstej parze tuż przed naszymi oczyma.

- Zrób, co możesz- mówi ukryty (przemoknięty) we mnie głos.

- Jak to się skończy?- zadaję sobie pytanie, czując na moim łokciu jej kurczowo zaciśniętą dłoń.

Krótko mówiąc: skończyliśmy zanim na dobre się zaczęło, ale trzeba wytrzymać do końca pod parasolem z kobietą, która nie jest kociakiem, a i biorąc pod uwagę jej wiek, ma od niego dwa życia więcej.

- To mój syn- mówi podekscytowana, z lekką obawą, kiedy podchodzi do nas mężczyzna w kraciastej marynarce, czarnych spodniach i butach, w białych sportowych skarpetkach.

Zadbana broda, ciemna karnacja, podkrążone oczy sygnalizują, że gdyby tylko układ gwiazd był bardziej sprzyjający, dorastałyby na polach naftowych, a pieniądze spływałyby mu szeroką strugą do kieszeni. Muśnięcie matczynej ust, lekko podana na powitanie dłoń i już jest za stołem: niepokoi mnie jego zamówienie, picie, które obraca w rękach, wtyka nos w szklanekę i zaczyna z niej mówić.

Mieszkanie, które mi wynajmują znajduje się, oczywiście, przy ulicy Planinskiej, na dziesiątym piętrze, z widokiem na magazyny, zaparkowane karetki, na wszystko to, co tworzy krajobraz miasta: podziemia, partery, piętra. Czynsz, który będę musiał płacić w zastraszającym tempie zbliża się do mojej miesięcznej pensji, ale usprawiedliwiony jest wysokością i wolnością, jaka mnie czeka.

- Czy trzeba podkreślać ogromne korzyści płynące z obcowania z taką przestrzenią - dziwią się ich błękitne oczy.

On, właściwie, jest mężczyzną żyjącym z kobietą, która mogłaby być jego matką i, wyobraź

Oboje me, majka i sin, uvode u iznajmljeni stan.

- Ne mogu vjerovati svojim očima - kaže fraza iznenađenog čovjeka: posteljina, perine, polurazmješteni kreveti, plastika, smrad koji probija iz svakog kuta, pocrnjele zavjese, mutna stakla, pišteći signali iz slavina, kukci i vjetrovi koji na ovoj visini nadiru sa svih strana. Arhitekt koji je projektirao zgradu ubio se prije njezina završetka, ali ona je nadživjela potrese, tektonske poremećaje...

- Molili bismo da poštuješ uspomenu na našu majku i baku - kažu stanodavci.

- Jadnica - imenuje ona tako svoju majku - ležala je uz radiator tjedan dana prije nego smo je pronašli. Možeš zamisliti kako nam je bilo - govori milujući radiator po svakom rebru.

- Nikad si ne bih oprostio da povrijediš uspomenu na nju. Molio bih te predujam, ah, danas raditi s ljudima nije nimalo jednostavno - kaže uglađeni sin u kariranom sakou, crnim cipelama na špic i s bijelim sportskim čarapama.

Osjećam kako se utapam u njegovim očima kao nesretni pustolov sa Zapada u egzotičnim predjelima suočen s nedostatkom tople vode i zasluženim komforom. Opustošen ostajem naslonjen na zatvorena vrata i ponavljam što se u tim trenucima čuđenja i slabosti ponavlja: nježnosti, psovke, koga se priziva: Dođi... Zvoni na vratima.

- Dobra večer, želite li se upisati za posmrtnu pripomoć - pita ozbiljno lice s dva obješena brka.

- Ne, hvala, tek sam uselio - odgovorim uvrijeđenom licu koje prijeteci promrsi - dobro!

Nisam ni zatvorio vrata. Zvoni. Novo lice na vratima.

- Kako dobro! Kako dobro! - kaže mi crnac na vratima- nemoguće da nisu rekli. Prijatelju, tamo ja spavam - ispruži se uz radiator i legne. Zaspi snom pravdnika iz Trećeg svijeta.

Pokušam sklopiti oči. Zvoni na vratima.

- Kineska je Nova godina, u znaku konja - kaže opremljena ljepotica na čijem se crvenom repu uvuku još dvije i još dva, još dvije i još dva - sretna Nova godina -zarže zadnja, poljubi me, namigne i zalupi vrata.

- Zašto ne bismo slavili - vrište nepoznati glasovi, zvuk bubnja obuzme stan i prostor zatreperi od onih koji se gibaju, miču, miješaju...

Panično uletim u ponoćni tramvaj: samo su jedna vrata koja su se otvorila. Idemo poslije pola sata kroz Končarevu koja će se jednom poslije zvati Tratinska, idemo kroz prostor koji se zove Zagreb...

Nikoga više nije bilo u jurećem čudovištu koje se bliješteći kretalo kroz sleđeni i utihnuli grad...

sobie, my dwaj nagle stajemy się przyjaciółmi: jesteśmy przyjaciółmi, mówi i delikatnie opiera się o swoją matkę. Kim jesteście? Kto dla kogo jest przyjacielem? Odpowiedź nie pada, bo raz jeszcze przed wyjściem zatapiamy się w głębokiej czerwieni wina i ogniu chlebowego pieca...

- Ruszajmy-rzucam wyzwanie dzikości deszczu i nocy, jak Bukowski, którego gdzieś w Niemczech odprowadzają wściekle feministki, a on im, pół pijany i w błogim nastroju, macha z tylnego siedzenia samochodu.

Oboje, matka i syn, wprowadzają mnie do mieszkania, które mają mi wynajmować.

- Nie wierzę własnym oczom - głosi fraza zaskoczonego człowieka: pościel, pierzyny, niedbale rozmieszczone łóżka, plastik, smród, który dochodzi z każdego kąta, poczerniałe zasłony, brudne szyby, piszczące odgłosy docierające z rur, robactwo i wiatr, który na tej wysokości naciera ze wszystkich stron. Architekt, który projektował budynek popełnił samobójstwo jeszcze przed zakończeniem prac, ale sam gmach przetrwał wstrząsy i ruchy tektoniczne...

- Prosiłibyśmy żebyś szanował wspomnienie o naszej matce i babci- mówią właściciele mieszkania.

- Biedaczka - tak nazywa swoją matkę - leżała przy kaloryferze tydzień zanim ją znaleźliśmy. Możesz sobie wyobrazić, jak się czuliśmy - wyznaje, głaszcząc każde żeberko kaloryfera.

- Nigdy byś sobie nie wybaczył, gdybyś zbeckzczył wspomnienie o niej. A teraz prosiłbym cię o zaliczkę, ach, dziś praca z ludźmi nie jest rzeczą prostą - mówi wyelegantowany syn w kraciastej marynarce, czarnych butach w szpic i białych sportowych skarpetkach.

Czuję jak maleję w jego oczach niczym nieszczęśliwy poszukiwacz przygód z Zachodu, który przybył do egzotycznego kraju i zmuszony jest zmierzyć się z brakiem ciepłej wody i zasłużonego komfortu. Wewnętrznie wypalony opieram się o zamknięte drzwi i powtarzam to, co w chwilach zdziwienia i słabości przychodzi do głowy: czułości, przekleństwa i tego, kogo się przyzywa: Przyjźdź... Dzwonek do drzwi.

- Dobry wieczór, czy jest pan zainteresowany pośmiertną zapomogą? - pyta poważny osobnik z wiszącymi wąsami.

- Nie, dziękuję, właśnie się wprowadziłem- odpowiadam obrażonemu osobnikowi, który wyraźnie obrażony, przez zaciśnięte zęby mówi - dobrze!

Ledwie zdążyłem zamknąć drzwi. Dzwonek. W drzwiach pojawia się nowa twarz.

- Jak dobrze! Jak dobrze! - mówi czarnoskóry mężczyzna w drzwiach- niemożliwe, że nic nie powiedzieli. Przyjacielu, tam ja śpię- przeciąga się przy kaloryferze i kładzie. Zasypia snem sprawiedliwego z Trzeciego Świata.

Próbuję zamknąć oczy. Dzwonek do drzwi.

- Rozpoczyna się Chiński Nowy Rok, Rok

Konia - oznajmia odstrzelona piękność w przebraniu konia, na którego czerwonym ogonie ciągną kolejno pary mężczyzn i kobiet - Szczęśliwego Nowego Roku - zarzy ostatnia, pocałuje mnie, mrugnie i trzaśnie drzwiami.

- Dlaczego nie mielibyśmy świętować - odzywają się nieznane głosy, dźwięk bębna rozlega się po całym mieszkaniu, przestrzeń zdrży od tych znanych i nieznanymi, którzy kołyszą się, przemieszczają, mieszają...

Przestraszony wpadam do nocnego tramwaju: otworzyły się tylko jedne drzwi. Po upływie pół godziny jedziemy ulicą Konczara, która potem będzie się nazywała Tratinska, jedziemy przez przestrzeń o nazwie Zagrzeb...

Nikogo więcej nie było w pędzącym potworze, który pobłyskując mknął przez oblodzone i pogrążone w ciszy miasto...

PRZEŁOŻYŁA: MAŁGORZATA TURCZA

AMBROZIJA/ARTEMIZIJA

- Drugi su sretniji od mene - kažem medicinskoj sestri koja pažljivo odmjerava doze koje mi pripadaju: postao sam ovisnik, zahvalan jutru i buđenju, jabučnom octu i medu, jutarnjoj tableti - srijeda je i krećem put Jordanovca. Zašto ljudski život ne bi tako prolazio, mislim, sjedim i imam putanju, gibam se, na znak zelenog mimoilazim se s onom vrstom žena koje će zauvijek ostati opsjena i prizor koji sam izgubio u nekom djetinjem dvorištu.

Pokretan sam i radostan - sve se odvija u čudu jednostavnosti koju osjetim kad čitam dobru priču Španjolca, Nijemca i Norvežanina. Koji je to duh koji bi trebao biti u priči hrvatskog pisca iz Novog Zagreba - je li to prostranstvo Australije, pustinja i vjetar, je li to osjećaj koji američki pisci imaju kad sabiru mornare i bjegunce, pišu o siromašnim Ircima ili bespućima i farmama Juga? Je li to telefonski poziv koji upućujem svojoj majci?

Panično mi sviraju iza, mašu ispred, kreni, kreni, trube svi oni oko mene: spuštam nogu, jednu, drugu, saginjem se, krećem nalijevo, ubacujem u brzinu. Možda je problem s pričom da ne znam stati!

Stojim uporno na idućem semaforu i pitam razjarenog muškarca koji me mimoilazi: Zoveš li se ti Mijo, dopusti da tvoje ime uđe u moju priču.

- Idi ti u... - krikne Mijo, nabroji svu egzotičnu ginekološku preriju, zaprijeti mi i proleti.

Što bih mogao pridodati tom licu, reći da je umoran plivač na povratku s jezera, nezadovoljnik ili strasni lovac? Priča se nepovratno topi u običnosti prilaza, zalaza, ulice i nizbrdice.

- Zašto bi drugi bili sretniji od Vas? - raspituje se zaposlena sestra uljudno, provjerava moje ime i ime korova koji mi se u cvjetanju smiješe, leteći projektili koji moj nos pronađu na balkonu, na povratku s

AMBROZIJA/ARTEMIZIJA

- Inni są szczęśliwsi niż ja - mówię pielęgniarce uważnie odmierzającej dawki, które mi przysługują: stałem się uzależniony, wdzięczny rankowi, pobudce, octowi jabłkowemu, miodowi, porannej tabletki - jest środa i ruszam w kierunku Jordanovca. Dlaczego ludzkie życie nie mogłoby tak właśnie mijać, myślę, siedzę, w głowie mam plan działania, kołyszę się, na zielonym świetle rozmijam się z tym rodzajem kobiet, które na zawsze pozostaną moją obsesją, obrazem, który zgubiłem gdzieś na podwórku, będąc jeszcze dzieckiem.

Jestem sprawny i radosny - wszystko toczy się w cudzie zwyczajności, którą odczuwam, gdy czytam dobre opowiadanie Hiszpana, Niemca czy Norwega. Jaki to duch powinien być w opowiadaniu chorwackiego pisarza z Nowego Zagrzebia - czy to przestrzeń Australii, pustynia i wiatr, czy może uczucie, jakie towarzyszy amerykańskim pisarzom, gdy zbierają marynarzy i uciekinierów, piszą o biednych Irlandczykach czy bezdrożach i farmach Południa? A może to rozmowa telefoniczna z moją matką?

Nerwowo wciskają klaksony za mną, machają przede mną, ruszaj, ruszaj, trąbią wszyscy wokół mnie: opuszczam nogę, jedną, drugą, zginam się, obracam w lewo, wrzucam bieg. Być może problem tkwi w opowiadaniu i dlatego nie potrafię się zatrzymać.

Stoję wytrwale na kolejnych światłach ulicznych i zwracam się do rozwścieczonego mężczyzny: Jeśli jesteś Mijo, pozwól, aby twoje imię weszło do mojego opowiadania.

- Spie ... - krzyknie Mijo, wyliczy całą egzotyczną ginekologiczną prerię, zagrozi mi i zniknie.

Co mógłbym dodać tej postaci, powiedzieć, że

mora, dok prilazim Karlovcu.

- Oprostite - upada starac razbarušen kao pronalazač teorije relativnosti, uporan kao voćar na pjeskovitom tlu Baranje - trebam doktoricu Krmpotić - i maše slikama, nalazima, recitira povijest bolesti.

Prekinuo je zanosni trenutak muškarcu, koji sam ja, i koji bi trebao izreći po čemu su to drugi sretniji od njega. Sestra je mirna, jer ima li što jasnije od reakcija pacijenta koji s nekoliko hematoma u pogrešan dan traži svoju doktoricu i svoj spas.

Glasom dražesnog dječaka, govorom odlučnog muža, razdrljen i sretan oduzimam riječ pacijentu koji traži doktoricu Krmpotić: Drugi su sretniji od mene jer imaju ljubavnice Artemiziju ili Ambroziju, ili obje istodobno, a za mene su se zakačili korovi istih imena. Korovi kojih, usput rečeno, u topografiji alergije najviše ima u Novom Zagrebu, mjestu moga prebivališta, koje sigurno nije spavaonica i nije prolazno mjesto, ja sam tamo onaj koji se provlači između vjetrovitih ulaza, onaj koji se divi balkonima nakićenim rubljem, cvijećem, stolcima, mirisima kave koji prodiru u parkove... Onaj sam šetač koji je shvatio sve blagodati potrošnje, disanja i koraka...

- Kakvim čudom - pita sestra - kakvim čudom? - Medicinski se vrlo provjerljivo može opisati što se događa s Vama u svijetu alergena.

- Kojih alergena, ambrozija ima u narodu ime partizanka, jer je cvala poslije ratova, dohvatila se zavičaja i njegovih prirodnih ljepota. Latinskom ime...

- Nije latinsko ime, nego trebam doktoricu Krmpotić - uvjerava gospođin s nekoliko skrivenih hematoma.

Propuh i otvorena vrata, slike pažljivosti i bolesti, skrivenosti, potrošenosti, mladići i djevojke s crnim pločicama Kristovih crkvi na uniformama koji kruže oko asmatičnih, zadihanih. Tko bi se normalan usudio hraniti pričom o bolesti i hrabrosti?

- Nemojte brinuti, vi ćete se možda osloboditi ambrozije i artemizije (digne špricu u zrak), ali oni svojih ljubavnica nikad.

Odgovor je došao prekasno, je li to dovoljno za priču, hoće li mi oprostiti Mijo?

Ugledao sam u bolničkom dvorištu kako u za mene bezglasnom prostoru (jer su prozori hermetički zatvoreni) jure vjeverice.

- Tišina - viknuo sam - hoću hraniti vjeverice. - Vjeverice hoću hraniti!

Ima li sablasnijeg i sretnijeg trenutka: potpuno mimo svijeta, u bolničkom dvorištu gdje stidljivo se javlja stvarno tijelo proljeća i njegovo cvijeće, jure vjeverice kojima je netko zaboravio baciti hranu i sada nema apsolutno ničeg drugog osim bjesomučne potrage kojoj ne možemo predvidjeti putanju, smjer, svrhu i kraj. Izgubili smo bolesnike u siromašnim pidžamama, skrivene pušalice na tvrdim klupama... Ostajemo jedino sleđeni na do vratku prozora, u sobi punoj ampula, lijekova i recepata, nas troje: ja s

jest zmęczonym pływakiem wracającym znad jeziora, malkontentem czy namiętym myśliwym, opowiadanie bezpowrotnie topi się w banalności podjazdów, zajazdów, ulic i zjazdów.

-Dlaczego inni mieliby być szczęśliwsi od pana?- uprzejmie dopytuje zabiegana pielęgniarka, sprawdza moje imię i nazwy chwastów, które kwitnąc uśmiechają się do mnie i niczym wystrzelone pociski odnajdują mój nos na balkonie, gdy wracam znad morza i zbliżam się do Karlovca.

-Przepraszam- wpada starzec rozczochrany jak odkrywca teorii względności, wytrwały niczym ogrodnik na piaszczystej ziemi Baranii- szukam pani doktor Krmpotić- i wymachuje zdjęciami, wynikami badań, recytuje historię choroby.

Przerwał podniosłą chwilę mężczyźnie, którym jestem ja, i który miał właśnie powiedzieć z jakiego to powodu inni są szczęśliwsi od niego. Siostra jest spokojna, bo czy istnieje coś bardziej oczywistego niż reakcja pacjenta z kilkoma krwiami, który w zły dzień szuka swej lekarki i swojego wybawienia.

Głosem uroczego chłopca, tonem zdecydowanego mężczyzny, rozchełstany i szczęśliwy odbieram głos pacjentowi szukającemu doktor Krmpotić: Inni są szczęśliwsi niż ja, bo mają swe kochanki Artemizję lub Ambrozję albo obie jednocześnie, a do mnie przyczepiły się chwasty o tych samych nazwach. Chwasty, których nawiasem mówiąc, w topografii alergii najczęściej występuje w Nowym Zagrzebiu, miejscu mojego pobytu, które z pewnością nie jest sypialnią ani miejscem przejściowym, a ja jestem tam tym, który przedziera się przez przejścia, gdzie hula wiatr, tym, który podziwia balkony ozdobione bielizną, kwieciami, stołkami i aromatami kawy docierającymi aż do parków... Jestem tym spacerowiczem, który pojął wszystkie uroki konsumpcji, oddychania, poruszania się...

Jakim cudem- pyta siostra - jakim cudem? - Medycyna jest w stanie dokładnie opisać, co dzieje się z panem w świecie alergenów.

Jakich alergenów, ambrozja potocznie zwana jest partyzantką, bo zakwitła po wojnach, zadomowiła się w naszym rodzinnym kraju i stała się nieodłączną częścią jego naturalnego piękna. Łacińska nazwa...

-Jaka łacińska nazwa, szukam doktor Krmpotić- naciska pan z kilkoma ukrytymi krwiami.

Przeciąg i otwarte drzwi, sceny troski i choroby, skrytości i wyczerpania, chłopcy i dziewczyny w mundurkach z czarnymi plaketkami Kościoła Chrystusowego, którzy krążą wśród astmatycznych, zadyszanych. Kto normalny ośmieliłby się karmić opowieściami o chorobie i odwadze?

- Niech się pan nie martwi, pan być może uwolni się od ambrozji i artemizji (podnosi strzykawkę w górę), a oni od swoich kochanek nigdy.

iglom u ramenu, dvije alergije u tijelu i bez ljubavnica, muškarac s nekoliko hematoma na neodredivom mjestu između svjetlosti i zraka, i smirena medicinska sestra, kojoj su naši životi, nekoliko trenutaka prije, bili u rukama.

- Hoću hraniti vjeverice - ponovio sam u beskrajnoj tišini, glasom koji ništa nije mogao dozvati, bilo kome što poručiti, ili nedajbože, bilo što promijeniti.

Bezglasne su vjeverice neumorno zalazile u prostor za koji mi više nismo imali ime. Činilo se kao da će to trajati vječno, kao da ćemo ostati tako nagnuti i da nas nikada neće dotaknuti pažljivost, milosrđe ili ljutnja: hoće li mi za sto godina itko povjerovati, pomislio sam.

Odpowiedź przyszła zbyt późno, czy to wystarczy opowiadaniu, czy Mijo mi wybaczy?

Na szpitalnym podwórku, dla mnie niemej przestrzeni, (bo okna są hermetycznie zamknięte), spostrzegłem biegające wiewiórki.

- Cisz- krzyknąłem- chcę karmić wiewiórki.- Wiewiórki chcę karmić!

Czy istnieją bardziej upiorne a zarazem szczęśliwsze chwile: całkowicie mimo świata, na szpitalnym podwórku, gdzie nieśmiało skrada się namacalne ciało wiosny i jego kwiecie, biegają wiewiórki, którym ktoś zapomniał rzucić jedzenia i teraz nie ma absolutnie niczego oprócz morderczego pościgu, którego toru, kierunku, celu i końca przewidzieć nie można. Zapomnieliśmy zupełnie o chorych w szpitalnych podłazach, o ukrywających się na twardych ławkach palaczach. Zastygamy w ramach okna, w pokoju pełnym ampulek, leków, recept, nas troje: ja z igłą w ramieniu, dwie alergię w moim ciele, bez kochanek, mężczyzna z kilkoma krwiakami na bliżej nieokreślonym miejscu pomiędzy światłością a powietrzem, i spokojna pielęgniarka, w której rękach, jeszcze przed kilkoma chwilami, leżało nasze życie.

- Chcę karmić wiewiórki- powtórzyłem w bezkresnej ciszy, głosem, który nie mógł niczego przywołać, niczego nikomu przekazać czy nie daj Boże, czegokolwiek zmienić.

Bezgłośnie wiewiórki niestrudzenie pojawiały się i znikwały w przestrzeni, której już nie potrafiliśmy nazwać. Wydawało się jakby to miało trwać wiecznie, jakbyśmy mieli pozostać tak nachyleni, wciąż wypatrujący. I wydawało się, że już nigdy nie dosięgnie nas troska, miłosierdzie czy złość: czy za sto lat ktokolwiek mi uwierzy, pomyślałem.

PRZEŁOŻYŁA: MAŁGORZATA TURCZA

ZAPRUDE

- Vrata su pažljivo zatvorena, navučene zavjese i spuštene rolete: igrokaz može početi - upozorava me vlastita sjena u iznajmljenom stanu u Zaprudu, gdje blista zimsko sunce na vrhu limenih zdanja... Svatko normalan ostao bi zadivljen nad ovom nepomičnom slikom, stavio je iznad bračnog kreveta, u kuhinju gdje se puše topla jela ili u dnevni boravak gdje počivaju umorna ljudska tijela...

- Pozdrav prostoru - potvrđuje mi spremno pedesetogodišnjak u uskim hlačama, crvenim cipelama, tankom džemperu, sa svilenim šalom - maramom, ispijen, prosijed, odlučan i sretan.

Oduševljen je naseljem, oduševljen prizorima oko nas.

- Prošećimo, prošećimo - govori mi kao što se dijete nutka vrućom juhom, graškom, mahunama ili bilo kojim drugim zdravim povrćem iz vegetarijanskog roga obilja i uživanja. Drži me

ZAPRUDE

- Drzwi są dokładnie zamknięte, zasłony zasłonięte, a rolety spuszczone: przedstawienie może się zaczynać - ostrzega mnie własny cień w wynajętym mieszkaniu na Zaprudziu, gdzie błyska zimowe słońce na szczycie aluminiowych dachów... Każdy normalny zachwyiłby się tym nieporuszonym obrazkiem i powiesił go nad łóżem małżeńskim, w kuchni gdzie parują ciepłe potrawy lub w salonie, gdzie odpoczywają zmęczone ludzkie ciała...

- Niech żyje przestrzeń - oświadcza mi pewnie pięćdziesięciolatek w wąskich spodniach, czerwonych butach, cienkim swetrze, z jedwabną apaszką, wyczerpany, szpakowaty, zdecydowany i szczęśliwy.

Zachwycony jest osiedlem, zachwycony widokami wokół nas.

- Przejdźmy się, przejdźmy się - mówi tak, jak się dziecko zachęca do zjedzenia gorącej zupy, groszku,

pritom za lakat, stežući ga za nekoliko konjskih snaga više nego što je to potrebno i što službena medicina dopušta.

Uputismo se niz ulicu do parka, gdje se pred nama odvija običan, jednostavan i dosadan, sređen život: djeca snažna, vedra i svijetla, umorne majke koju su pred izlazak popile jednu od onih tajnovitih tableta protiv depresije i stresa, muškarci s mobitelima u ruci i zavučenom šakom u džep hlača, koji prebiru noviju povijest i promišljaju dugotrajnost svemira... Djevojke se smijulje ili gledaju negdje u daljinu, na prozorima su oglasi, ponude i reklame...

- Ali sve sam to vidio, sve to znam - jeknem bespomoćno i htio bih se vratiti, zaključati vrata podstanarstva.

Gdje li su oni divni trenuci kad vijesti u pola osam čuješ iz susjednog stana i svake si večeri svjedok raspravi o ostavštini? Nagluhi i stari susjedi u iskrenom nagovoru, tek gartlic za čas kratiti, premeću tko je što dobio kad su krenuli prije pedeset ili sedamdeset godina u ono što se zvalo bolja budućnost. Oni u nju, tu bolju budućnost, s pravom i sada vjeruju, žestina rasprave nadilazi njihove godine, nadilazi otpor tankih zidova i šumor vode iz vodoopskrbnih crpilišta.

Gdje su one djevojke koje bi pozvonile na vrata i rekle: ne znam što mi sve ovo treba (ili) nisam sigurna da će ovo dobro završiti. Ušle bi samo nekoliko koraka unutra i već bi sjaj u njihovim očima odavao svu uzbudljivost njihova tijela i zavodljivost običnih trenutaka uz radijator, pokraj prozora ili kuhinjskog stola gdje kraljuju dvije čarobne riječi: subota i samoća zaljubljenih.

- Drago mi je da si tu - htio bih doviknuti jednoj ženi iz toga vremena i prstima dotaknuti sve što me na njoj uzbuđivalo ili ganulo.

- Doći ćemo mi do toga - odlučan je moj pratilac i vodič. - Vratit ćemo se, vratiti, tema je doista zanimljiva, ali sad prošećimo, pogledajmo!

Prolazimo kroz drvored šahista umirovljenika i čitača novina, kibicera i savjetnika, švercera cigareta i svodnika, koji bijesni piju svoje piće, ljuteći se na loše vremenske prilike. Počinjem se osjećati kao onaj koga sprovode, ali me zabrinjava malodušnost svijeta oko mene, nitko ne suosjeća s mojim položajem, nitko da dignu ruku ili kaže: Susjed, dobar dan!

Prilazimo drvenoj klupi u parku: večer je, ljeto struji i cvrčci su stvarni. Ali tamo već sjede dvojica, i jedan sam od njih ja: što bih trebao reći "dobravečer" ili "što se tu radi". Prekinuo sam ih u važnom dogovoru, jer ja znam što se poslije dogodilo. Okrenem se i žustro uputim telefonskoj govornici: ovako više ne može, ovako više ne može, smijem se i sam se sebi čudim.

Čuđenju nema kraja, jer već jesen tuče u stakla kabine i netko meni više nego poznat, netko meni više nego sličan, više u slušalicu i pjeva zajedno s

fasolki czy jakiegokolwiek innego zdrowego warzywa z wegetariańskiego rogu obfitości. Trzyma mnie równocześnie za łokieć, ściskając go z siłą o kilka koni mechanicznych większą niż potrzeba i niż dopuszczają normy medyczne.

Skierowaliśmy się w dół ulicy do parku, gdzie przed nami roztaczało się zwyczajne, proste i nudne, uporządkowane życie: dzieci silne, pogodne i promienne, zmęczone matki, które przed wyjściem zażyły jedną z tych tajemniczych tabletek antydepresyjnych i antystresowych, mężczyźni z telefonami komórkowymi w jednej ręce i z drugą w kieszeni spodni, którzy przeglądają współczesną historię i rozmyślają o długowieczności wszechświata... Dziewczyny chichoczą albo patrzą gdzieś w dal, na oknach wiszą ogłoszenia, oferty i reklamy...

- Ale wszystko to widziałem, wszystko to znam – westchnąłem bezsilnie i chciałem wrócić, zamknąć drzwi wynajętego mieszkania.

Gdzie się podziały te cudowne chwile kiedy wiadomości o wpół do ósmej słuchasz z sąsiedniego mieszkania i każdego wieczoru jesteś świadkiem dyskusji o spadku? Przygłusi i starzy sąsiedzi w szczerych przemowach, że aż się nóż w kieszeni otwiera, rewidują kto co dostał kiedy przed pięćdziesięciu czy siedemdziesięciu laty wyruszyli do tego, co się nazywa lepsza przyszłość. Oni w nią, w tą lepszą przyszłość, słusznie wierzą i teraz, gorączkowość dyskusji przerasta ich lata, przewycięża opór cienkich ścian i szum zbiorników wody.

Gdzie się podziały te dziewczyny, które dzwoniły do drzwi ze słowami: nie wiem po co mi to wszystko (czy) nie jestem pewna czy to się dobrze skończy. Wchodziły parę kroków do środka, a blask ich oczu całkowicie odkrywał pobudzenie ich ciał i atrakcyjność zwyczajnych chwil przy kaloryferze, obok okna czy kuchennego stołu gdzie królują dwa czarodziejskie słowa: sobota i samotność zakochanych.

- Miło, że jesteś - chciałem krzyknąć do jednej kobiety z tamtych czasów i palcami dotknąć wszystkiego co mnie w niej podniecało czy pobudzało.

- Przyjdzie na to czas – pewny jest mój towarzysz i przewodnik. – Wrócimy jeszcze, wrócimy, temat jest naprawdę ciekawy, ale teraz przejdźmy się, pooglądajmy!

Przechodzimy obok alei emerytów grających w szachy i czytających gazety, dopingujących i wymądrzających się, przemytników papierosów i stręczycieli, którzy wściekli popijają swoje trunki, narzekając na złe czasy. Zaczynam czuć się jak konwojowany przez nich obiekt, ale martwi mnie znieczulica otaczającego mnie świata, nikt nie próbuje postawić się w mojej sytuacji, nikt nie podniesie ręki i nie powie: Dzień dobry sąsiedzie!

Podchodzimy do drewnianej ławki w parku: jest

vjetrom. Jesam li to ja onaj koji nema glas i uzaludno pokušava pronaći napjev za sebe? Što se događa? Hoću li ikada izaći iz ovog kruga? Hoće li se to ikada rasplesti? Hoću li se ikada probuditi iz ovog sna?

Žustro i hrabro uputim se prema zgradi: hoću se vratiti, hoću odustati, jer samo sam htio ispričati priču o Zaprudu, priču o ljudima koje čujem iako su zidovi između nas. Ali, prekine me zapomaganje, netko se posjekao na ogledalo koje sam ostavio u mraku ostave za smeće i sada zapomaže, reve, skida sve svece, jer on će on onome tko je to ostavio tu i majku i oca i...

Šmugnem nehrabro niz hodnik i ustrčim se na kat: na vratima je pisalo moje ime i prezime. Odahnem konačno pred nečim što je na mjestu gdje bi trebalo biti, ostao sam bez pratioaca u kožnjaku, koji okolo naokolo trči, lupa, zapomaže, zove i prijeti... Jesam li uspio umaći?

Gotovo da bih smio reći kako je sve utihlo i da je jedan muškarac izvadio ključ, okrenuo ga nekoliko puta u ruci, otvorio vrata i sretan se nasmijao nad svakim poznatim detaljem, jer tamo su trebale biti njegove knjige, stolica i stol, tamo je trebalo postojati sve ono što misliš da imaš i da je tvoje.

Ali večer je stigla, mračilo se sa Sljemena i sumorne su noćne lampe među krošnjama tek slutile što će se dogoditi. Za onoga tko nije pronašao ključ, nije pronašao stan, sve je već bilo prekasno i nedovoljno.

wieczór, lato elektryzuje, a świerszcze są prawdziwe. Ale tam już siedzi dwóch mężczyzn i jednym z nich jestem ja: co powinienem powiedzieć „dobry wieczór” czy „co się tu dzieje”. Przerwałem im w ważnym momencie, bo wiem co się później wydarzy. Odwróciłem się i szybkim krokiem skierowałem w stronę budki telefonicznej: tak dalej być nie może, tak dalej być nie może, śmieję się i sam się sobie dziwię.

Dziwieniu nie ma końca, bo jesień już dobija się do szyb budki i ktoś mi bardziej niż znajomy, ktoś do mnie bardziej niż podobny, krzyczy do słuchawki i śpiewa razem z wiatrem. Czy to ja jestem tym, który nie ma dobrego głosu i na próżno próbuje znaleźć dla siebie melodię? Co się dzieje? Czy wyrwę się kiedyś z tego kręgu? Czy to się kiedyś rozpląta? Czy obudzę się kiedyś z tego snu?

Energicznie i odważnie skierowałem się w stronę budynku: czy wrócę, czy zrezygnuję, bo chciałem tylko opowiedzieć historię o Zaprudziu, historię o ludziach, których słyszę nawet wtedy gdy dzielą nas ściany. Ale, przerywa mi zawodzenie, ktoś przeciął się szkłem lustra, które zostawiłem w ciemnym miejscu przy śmietniku i teraz woła o pomoc, jęczy, wzywa wszystkich świętych, bo on jak dorwie tego kto to zostawił to mu i ręce i nogi... Śmigłem cichaczem przez korytarz i wbiegłem na piętro: na drzwiach wisiało moje imię i nazwisko. W końcu odetchnąłem z ulgą przed czymś co jest na swoim miejscu, zostałem bez towarzysza w korzuchu, który biega w kółko, wali w ściany, jęczy, wyzywa i przeklina..... Czy zdołałem umknąć?

Prawie ośmieliłbym się powiedzieć jak wszystko ucihło i że pewien mężczyzna wyciągnął klucz, obrócił go parę razy w palcach, otworzył drzwi i szczęśliwy uśmiechnął się nad każdym znajomym detalem, bo tam powinny być jego książki, krzesło i stół, tam powinno istnieć wszystko to o czym myślisz, że posiadasz i że jest twoje.

Ale nadszedł wieczór, ściemniło się nad Sljeme i ponure latarnie między koronami drzew dopiero przeczuwały co się wydarzy. Dla tego, kto nie znalazł klucza, nie znalazł mieszkania, już wszystko stało się przepiękne i niewystarczające

PRZEŁOŻYŁA: KAROLINA MAJERCZYK

ETIOPIJA

Školske 1979/1980. dospio sam u studentski dom, u Šarengradsku, oboružan praktičnim stvarima kao što su nova deka, kuhalo i srebrno obojeni željezni tronožac, koji je otac napravio posebno za mene. Mirisi i glasovi novog svijeta, samozadovoljni mladi ljudi uvjereni da upravo od trenutka njihova stupanja u grad, u studentske sobe, započinje svijet kakav nitko prije nije upoznao i, što je najvažnije - svijet koji nikada neće završiti u

ETIOPIA

W roku akademickim 1979/1980 dotarłem do akademika na ulicy Šarengradskiej, wyposażony w praktyczne rzeczy tj. nowy koc, piecyk i posrebrzany żelazny taboret, który ojciec zrobił specjalnie dla mnie. Zapachy i dźwięki nowego świata, zadowoleni z siebie młodzi ludzie przekonani o tym, że właśnie teraz, dokładnie od momentu ich wejścia do miasta, do akademika, rozpocznie się świat, jakiego nikt nigdy wcześniej nie poznał i co najważniejsze –

dosadi i bezličnosti kakvu su ostavili u svojim provincijskim gradovima.

Knjige, bonovi za hranu, hladne crtaonice i dosadne dvorane za učenje u knjižnicama, zajedničke sanitarije i vođenje ljubavi ispod tuševa... Što se još smije spomenuti a da ne počne podsjećati na šansonu koja govori o ljubavi u predgrađu ili kiši koja uvijek pada kad nekome moramo reći: ne ili zbogom.

Prvi moj sustanar u tom novom životu bio je crnac iz Etiopije, student geodezije koji je stigao u Zagreb u okviru neke od međunarodnih razmjena s Trećim svijetom. Prekida me miris zelenog čaja, glazba koja bi mogla biti džez, ponoć je i samo sam promatrač života koji se odvija nekoliko koraka od mene.

Što se događa: moj crni sustanar sjedi za stolom koji je odmah do prozora i gleda u crni mrak, ne vjerujem da mu nekoliko uličnih mutnih svjetiljki mijenja perspektivu. Paviljoni na drugoj strani, terasa i balkoni, ugašena svjetla i krici, glasna pjesma, proslave i tuče, strah od noćnih domskih kontrola - je li to uzbudljiva stvarnost u koju sam pristigao? On puši, šuti, sjedi i pije čaj - koliko godina traje ta slika, prozor kroz koji gleda, zvuk vlaka koji proleti - i sve se onda smiri.

Iskreno, vrijeme odmiče i nisam siguran da je smisleno rastezati priču o crncu u jednoj zagrebačkoj studentskoj sobi. Ne mogu reći da su ta tri mjeseca našeg zajedničkog stanovanja promijenila bilo što bitno u našim životima: on je odlično govorio hrvatski, razumio se u domaće nogomentne odnose, odlazio u SC na matineje, viđao se sa svojim prijateljima, poznanicima koji bi svratili na čaj, ali mnogo češće samo pokucali, kimnuli glavom, nasmijali se i zajedno s njim nestali.

Rekao bih da je u dovođenju prijatelja bio pažljiv prema meni, jer ne samo što nije često dovodio društvo ili organizirao proslave nego bi brzo nestao kad bih se pojavio s prijateljima ili prijateljicama. Što - i to bi bilo sve? Pojavila se jednom na kratko njegova sestra, radila je kao sociolog u Nizozemskoj, lijepa, visoka, izrazitih oblina, ali opet sva u toj veličini nježna. Otputovao sam taj vikend doma i znao sam da kad se vratim nje više neće biti.

Što - i to bi bilo sve? Istina, ti trenuci slušanja džez-a i pijenja čaja, prizor njega nepomičnog, naslonjenog laktovima na stol i zagledanog u prozor studentske sobe, s cigaretom u ruci - pali bi mi napamet kad bih se pitao što se tada događalo sa mnom.

Je li u tom dimu bilo mjesta za njegovu obitelj, sestre i braću, za ratove i glad ili - tko bi znao o čemu ljudi misle u ponoć, u Zagrebu, u studentskom domu 1979/ 1980. Jesam li što znao tome? Nekoliko fraza, igre i zagonetke u jeziku koje su govorile o okrutnosti vladara u Etiopiji, ali sve je to ostalo zakopano i zaboravljeno.

Vratio sam se jedne nedjelje navečer od kuće

sviata, koji nikada ne stane i nudny i bezosobowy, tak jak ten, który pozostawili w swoich prowincjonalnych miastach.

Książki, bony na stołówkę, zimne pracownie techniczne i nudne czytelnie, wspólne toalety i kochanie się pod prysznicem... O czym jeszcze można wspomnieć w taki sposób, aby nie zaczęło to przypominać szansony, mówiącej o miłości na przedmieściach lub o deszczu, który pada zawsze wtedy, kiedy musimy komuś powiedzieć: nie lub żegnaj.

Pierwszym moim sąsiadem w tym nowym życiu był Murzyn z Etiopii, student geodezji, który przyjechał do Zagrzebia w ramach jakiejś wymiany międzynarodowej z Trzecim Światem. Rozmyślania przerywa mi zapach zielonej herbaty i muzyka, przypominająca jazz, jest północ, a ja jestem jedynie obserwatorem życia toczącego się kilka kroków ode mnie.

Co się dzieje: mój czarny współlokator siedzi przy stole, stojącym tuż przy oknie i spogląda w czarny mrok. Nie wierzę, aby kilka mętnych ulicznych latarni mogło mu zmieniać perspektywę. Akademiki po drugiej stronie, taras i balkony, zgaszone światła i krzyki, głośna muzyka, przyjęcia i bójkki, strach przed nocnymi kontrolami - czy to jest ekscytująca rzeczywistość, do której przybyłem? On pali, milczy, siedzi i pije herbatę - ile lat trwa ten obrazek, okno, przez które wygląda, dźwięki mknącego pociągu - potem wszystko się uspokaja.

Szczerze, czas mija i nie jestem pewien czy jest sens rozwlekać opowieść o Murzynie w pewnym zagrzebskim pokoju. Nie mogę powiedzieć, aby te trzy miesiące naszego wspólnego mieszkania zmieniły cokolwiek w naszym życiu: on świetnie mówił po chorwacku, znał się na chorwackiej lidze, chodził do KS na koncerty, spotykał się ze znajomymi, którzy wpadali na herbatę, ale o wiele częściej tylko zapukali, kiwnęli głową, uśmiechnęli i razem z nim znikali.

Powiedziałbym, że w sprowadzaniu znajomych był uważny w stosunku do mnie, bo nie tylko nie przyprowadzał ich często, ani nie urządzał imprez, ale od razu wychodził, kiedy tylko ja pojawiałem się ze swoimi znajomymi. Co - i to by było wszystko? Pojawiła się raz, na krótko jego siostra, która pracowała jako socjolog w Holandii, ładna, wysoka, o pełnych kształtach, choć jednocześnie w całej swej wielkości delikatna. Wyjechałem w ten weekend do domu i wiedziałem, że kiedy wrócę, jej już nie będzie.

Co - i to by było wszystko? Prawda, te chwile słuchania jazzu i picia herbaty, widok Murzyna z łokciami na stole, nieruchomego i zapatrzonego w okno akademika, z papierosem w ręce - przyszyby mi na myśl gdybym zapytał o to, co się wtedy ze mną działo.

Czy w tym dymie było miejsce dla jego rodziny, siostry i braci, dla wojen i głodu lub - kto wie o czym

krat torbama s hranom. Vrata se nisu dala otvoriti, pokušao sam ključ okrenuti nekoliko puta. Nikada neću zaboraviti njegovo lice i oči kad mi je otvorio nakon moga upornog lupanja. Ostavio sam torbe pred vratima i odjurio u park.

Nedugo nakon toga više nismo bili cimeri. Vinko se spustio s Bukovca, dobio dom i uspjeli smo izboriti zajedničku sobu. Svog prvog sustanara, crnca iz Etiopije, još sam nekoliko godina viđao u različitim prilikama i činilo mi se da se u njegovu životnom rasporedu nije ništa promijenilo. Jednom mi je rekao da će se vratiti u svoju zemlju. Nikada ga nisam pitao kako je onog vikenda u njegovu krevetu završila djevojka koju smo viđali da spava na stepenicama doma ili zavučena ispod stolova u zajedničkoj učionici. Bila je to djevojka koja je zaboravila otkuda je i zašto došla, u njezinim ispijenim očima, u njezinoj mršavosti, bilo je nešto i odbojno i mračno.

Ništa više nije bilo iza nje ili ispred nje - već je tada bila sjena, sjena koju je svatko mogao skupiti i odbaciti... Nikada poslije nismo o tome razgovarali, njegovo lice i oči kad mi je otvorio vrata sobe - govorili su sve.

myślą ludzie o północy w Zagrzebiu, w akademiku, na przełomie roku 1979/1980. Czy ja cokolwiek o tym wiedziałem? Kilka fraz, gier i zagadek językowych, mówiących o okrucieństwie władców w Etiopii, ale wszystko zostało zakopane i zapomniane.

Wróciłem pewnej niedzieli wieczorem z domu, obładowany torbami z jedzeniem. Drzwi nie chciały się otworzyć, kilka razy próbowałem przekręcić klucz. Nigdy nie zapomnę wyrazu jego twarzy i oczu, kiedy w końcu mi otworzył po moim uporczywym dobijaniu się. Zostawiłem torby pod drzwiami i pobiegłem do parku.

Niedługo po tym nie byliśmy już współlokatorami. Vinko zstąpił z wyżyn elitarnego Bukovca, dostał miejsce w akademiku i udało nam się wywalczyć wspólny pokój. Swojego pierwszego sublokatora – Murzyna z Etiopii widywałem jeszcze przez kilka lat przy różnych okazjach i wydawało mi się, że nic się nie zmieniło w jego życiu. Kiedyś powiedział mi, że wróci do swojego kraju. Nigdy go nie pytałem, w jaki sposób w tamten weekend w jego łóżku znalazła się dziewczyna, którą widywaliśmy śpiącą na schodach lub skuloną pod stołami we wspólnej sali wykładowej. Była to dziewczyna, która zapomniała skąd jest i po co przyjechała. W jej pustych oczach, wychudzonym ciele było coś i odpychającego i mrocznego jednocześnie.

Niczego więcej nie było za nią ani przed nią – już była cieniem, cieniem, który każdy mógł podnieść i wyrzucić... Nigdy później o tym nie rozmawialiśmy, jego twarz i oczy, gdy otworzył mi drzwi pokoju – mówiły wszystko.

PRZEŁOŻYŁA: AGNIESZKA CIELESTA

TATTOO

Krenuo sam iz Vlaške prema Trešnjevci i činim to pješice, jer mi to dopušta dan, svaki je trenutak važan i sve što vidim vrijedno je ptica u glavi. Sve je kao uoči velikog polaska: jednostavno i obično u tolikoj mjeri da zavlomim sve ono što me mimoilazi ili dodiruje i čudim se gdje je to dosada bilo skriveno. Nikome ne prilazim i ne govorim mu o onome što se događa, dovoljno mi je što sam sa svima u dosluhu i siguran sam da nerazumne riječi u mojim ustima imaju potpuno značenje. Ne moram vikati, ne moram dozivati, ne moram ništa mijenjati, sve je nadohvat i sve se odvija u jednostavnosti kakvu imaju valovi koji vječno udaraju u stijenje Visa.

Majka je za one koji to znaju osjećati i tako misliti uvijek govorila da su pod sretnom zvijezdom rođeni. Sada kad hodam čini mi se da sam previše života potrošio misleći što to znači i na koga se to odnosi. Da sam nečiji učenik, otrčao bih do njega i rekao mu: učitelju, previše sam vremena potrošio misleći što to znači.

Nestrpljiv, kakav jesam, čekao bih pohvalu i

TATTOO

Z ulicy Vlaškiej w stronę Trešnjevki wyruszyłem pieszo, bo pozwalał mi na to dzień. Każda chwila jest ważna i wszystko, co widzę sprawia, że cały jestem w skowronkach. Wszystko jest niczym w przeddzień wielkiej wędrówki – proste i zwykłe do tego stopnia, że zakochuję się we wszystkim, co tracę i co mnie dotyka i dziwię się, gdzie to mogło się skrywać do tej pory. Nie podchodzę do nikogo i nie mówię o tym, co się dzieje, wystarczy mi, że jestem ze wszystkimi w kontakcie i jestem pewien, że niezrozumiałe słowa w moich ustach są pełne znaczenia. Nie muszę krzyczeć, nie muszę nawoływać, nie muszę niczego zmieniać, wszystko jest na wyciągnięcie ręki i wszystko odbywa się z prostotą, z jaką fale wiecznie rozbijają się o skały Visu.

Wszystkich, którzy to potrafią odczuwać i tak myśleć, mama określała jako urodzonych pod szczęśliwą gwiazdą. Teraz, kiedy chodzę, wydaje mi się, że zbyt wiele życia zmarnowałem myśląc o tym, co te słowa oznaczają i do kogo się odnoszą. Gdybym

mislio da sam spreman započeti kao da se ništa nije događalo prije i da na mom tijelu nema opasnih i zlokočnih tetovaža... Ali na tim mjestima uvijek nastaje zabuna s učiteljima: možeš očekivati pohvalu ako su stari i nemoćni ili udarac dok su još snažni i osjetljivi jer si im se previše približio.

Što bih da, ipak, odlučim i zadihan, kažem: znam što znači biti pod sretnom zvijezdom rođen. Ili: osjećam kako je kad si pod sretnom zvijezdom rođen. Ili: neću trošiti svoj život pitajući se o onome što zna svaka lastavica ili u šumi vuk. Riječ je o tome da hodam i sve su odluke dobre i ravnoteža je u svakom ispruženom koraku... Hodam i sve se okuplja i rasipa: prostor i vrijeme, natpisi na izlozima, pokreti na licima prolaznika puni su značenja i radosti.

Ali ja znam da nisam čovjek takve stalnosti i punine: puno je rečenica koje je netko ostavio za mene po zidovima, puno je potreba da se zaustavim na mjestima kojih se čuvaju pametni i ozbiljni ljudi. I dobri pjesnici znaju što treba odšutjeti i preskočiti.

- Kako nisi taj - pitaju moji zabrinuti ukućani.

-Kako nisi taj - pitam se i ja dok drhturim ozbiljan i izmoren, jer opet "na strašno mjesto zaveo me put".

Nije li ti jasno o čemu se priča, ja ću ti reći. Ako si onaj koji je na prilazu autobusnom ili željezničkom kolodvoru zastao i gledao gdje se ispod kutija šibica traži čarobna kuglica i uvijek iznova gubi novac, onda ćeš znati kakva su to opasna polumjesta. Ako si onaj koji na putu za Jakuševac uvijek gleda gdje se muvaju ljudi i jedni kao lovci privlače druge na igre na sreću, onda ćeš znati kako je kad pet mladića izvade noževe i bljesne u svakom oku strah. Ako si onaj koji ne može prestati misliti o onima koje privode pred zoru ili ih ne puštaju prije negoli dođe inspektor, onda ćeš znati gdje prsti sudbine nisu za sve jednaki.

Ako si onaj koji sluša zbunjenog tipa iz provincije, kojem je prostitutka odnijela zadnju kunu i njezin makro ispraznio džep, onda ćeš znati gdje smijeh i sramota nisu nepoznati. Ali, ne brini, i kad bježiš i kad misliš da si izgubio sve, ja ću te čekati i još imati dovoljno volje da kažem: prijatelju, sad polako, "ne boj se, nisi sam".

Zagazio sam nekadašnjom Končarevom i čudim se promjenama. Nekoliko je novih salona za tetovažu: ponuda je bogata i različita. Tko nema to zrno ludosti, neka se baci kamenom, mislim. Koji bi to mogao biti moj znak? Gdje bih ga istetovirao? Postoji li razlog zbog kojeg bi ga čovjek poželio nositi na sebi? Zašto biti obilježen bez velike potrebe za cijeli život. Znam koliki su boksači plaćali da se riješe tetovaže. Koliko je dječaka ponijelo obilježje iz kvarta zbog dokazivanja, zbog djevojke ili poslije zbog prijatelja u vojsci. Na ramenu moga prijatelja u cijeloj dužini piše ime djevojke.

- Mogla se zvati i kraće - kaže mi.

Možda su nepouzdana sjećanja uzrok takvu

bio čimś učniem, pobiegłbym do tego kogoś i powiedział: nauczycielu, zbyt wiele czasu straciłem myśląc, co to znaczy.

Niecierpliwy, taki, jaki jestem, czekałbym na pochwałę, myśląc, że jestem gotów zacząć tak, jak gdyby nic się wcześniej nie działo i jakby na moim ciele nie było niebezpiecznych i złowrogich tatuaży... Ale w tym miejscu zawsze dochodzi do sprzeczki z nauczycielami: możesz oczekiwać pochwały, jeśli są starzy i chorzy lub ciosu, gdy jeszcze są mocni i wrażliwi, gdyż nazbyt im dorównałeś.

Ale co, jeśli jednak zdecyduję się i zdyszany powiem: wiem, co znaczy być urodzonym pod szczęśliwą gwiazdą. Albo: czuję jak to jest być urodzonym pod szczęśliwą gwiazdą. Albo: nie będę marnować swego życia na pytania, na które odpowiedź zna każda jaskółka lub wilk w lesie. Rzec w tym, że chodzę i wszystkie decyzje są dobre, a w każdym postawionym kroku istnieje równowaga... Chodzę, a wszystko skupia się i rozsypuje: przestrzeń, czas, nazwy na witrynach, a twarze przechodniów pełne są znaczenia i radości.

Ale ja wiem, że nie jestem człowiekiem o takiej stałości i pełni: jest wiele zdań, które ktoś pozostawił dla mnie na murach, jest wiele powodów, abym zatrzymał się w miejscach, które omijają mądrzy i poważni ludzie. I dobrzy poeci wiedzą, co należy przemilczeć i pominąć.

Jak to nie jesteś tym – pytają mnie zmartwieni domownicy

Jak to nie jesteś tym – pytam się i ja drżąc, poważny i wyczerpany, gdyż znów „do straszego miejsca przywiodła mnie droga”

Nie jest dla Ciebie jasne to, o czym się mówi - ja Ci powiem. Jeśli jesteś tym, który przechodząc przez dworzec autobusowy lub kolejowy, zatrzymał się i spoglądał tam, gdzie pod pudełkiem zapalek szuka się czarodziejskiej kulki i ciągle na nowo traci pieniądze, to będziesz wiedział gdzie się znajdują te podejrzone miejsca. Jeśli jesteś tym, który w drodze na Jakuševac zawsze patrzy jak wałęsają się ludzie i jedni drugich łowią, niczym myśliwi polujący na jelenia, aby go wciągnąć do „gry o szczęście”, to będziesz wiedział jak to jest, gdy pięciu chłopców wyciąga noże, a w oczach każdego błyska strach. Jeśli jesteś tym, który nie może przestać myśleć o tych, których przyprowadzają przed świtem albo ich nie wypuszczają zanim nie przyjdzie inspektor, to będziesz wiedział, że to miejsce, w którym los nie jest dla wszystkich tak samo łaskawy.

Jeśli jesteś tym, który słucha zdezorientowanego gościa z prowincji, któremu prostytutka zabrała ostatnią kunę i jej alfons opróżnił mu kieszeń, to będziesz wiedział gdzie śmiech i wstyd nie są nieznane. Ale nie martw się, nawet gdy uciekasz, myśląc, że wszystko straciłeś, ja będę na Ciebie czekał i będę miał dość dobrej woli, aby powiedzieć: przyjacielu, spokojnie, „nie bój się, nie jesteś sam”.

bilježenju.

Čitam o književnosti koja je nastajala na ljudskom tijelu. Čitam o razmjerima i značenjima tetovaže u novim pokretima i kulturama. Gledam muškarce i žene koji su tetovirali svaki milimetar vlastite kože. Ispitujem poznanike koji bi oni stavili znak.

Završava nekadašnja Končareva i mijenja se lice ulice. Znam da njezina dužina nije dovoljna za odluku. Bez znaka, bez zraka gledam u istetoviranu djevojku koja mi prošarana zmijama i ribama, suncem i zvijezdama daje znak: dođi! Ja, muškarac s toliko i toliko godina, prolaznik i znatiželjnik, anđeo mjestimičnih uvida i brzi hodač prolazim nijem i uznemiren.

Misliš li, prijatelju, da je lako tako hodati ulicom i ne znati ime zvijezde pod kojom si rođen?

Przebiegłem dawną ulicą Končara i dziwią mnie zmiany. Jest kilka nowych salonów tatuażu: oferta jest bogata i różnorodna. Kto nie posiada tego ziarna szaleństwa, niech pierwszy rzuci w siebie kamień, myślę. Który znak mógłby być moim znakiem? Gdzie bym go wytatuował? Czy istnieje powód, dla którego człowiek chce go nosić? Po co być naznaczonym na całe życie bez wielkiej potrzeby? Wiem ile płacili bokserzy, aby pozbyć się tatuażu. Ilu chłopców wyniosło „piętno” z dzielnicy, aby coś udowodnić, z powodu dziewczyny albo później przyjaciela z wojska. Na ramieniu mojego znajomego, na całej jego długości jest napisane imię dziewczyny

– Mogła mieć krótsze imię – mówi mi.

Może powodem takiego napiętnowania jest zwodniczość wspomnień.

Czytam o literaturze, która powstaje na ciele ludzkim. Czytam o rozmiarach i znaczeniu tatuażu w nowych ruchach i kulturach. Patrzę na mężczyzn i kobiety, którzy wytatuowali każdy milimetr swojej skóry. Wypytyuję znajomych, jaki oni wybraliby znak.

Kończy się dawna ulica Končara i zmienia się jej oblicze. Wiem, że jej długość nie wystarczy na podjęcie decyzji. Bez znaku, bez powietrza spoglądam na wytatuowaną dziewczynę, pokrytą węzami, rybami, słońcem i gwiazdami, która daje mi znak: chodź! Ja, mężczyzna tyłu i tyłu letni, przechodzień żądny wiedzy, anioł chwilowych przebłysków, spieszę milczący i zaniepokojony.

Myślisz przyjacielu, że łatwo jest chodzić ulicą nie znając imienia gwiazdy, pod którą się urodziłeś?

PRZEŁOŻYŁA: AGNIESZKA CIELESTA

NAVIJAČI

Vrata su studentske sobe u Šarengradskoj otvorena i strujanje glasova - koje treperi od kuhinje do svake sobe pojedinačno, od kupaonice do zajedničke učionice, od dvorane za koncerte, kulturne programe do parka - obuzima dešperatne, zaljubljene, sretne i nesretne. Nagnut sam na prozor i divim se svakom trenutku koji prolazi bez svjedoka, radujem se trenucima koji se lijeno protežu i koračaju kao ona djevojka kojoj se nisam usudio ništa reći, kao ona kojoj sam na prošlogodišnjoj poledici čvrsto stiskao ruku, povukao je pod hladno i smrznuto drveće...

Kako se zove zaokupljenost koja se obavlja oko ljudi i čini se da ih nikada neće napustiti, kao da će ih zauvijek hrabriti i dati potpuni smisao i ime svim njihovim strahovima? Kako se zove napor kad dvadeset godina poslije hlapi sve ono što si mislio da imaš uza se i da nikad nećeš izgubiti sposobnost prepoznavanja, davanja imena?

Riječ je o tome da će se za nekoliko sati svi smjestiti uz ekrane i gledati utakmicu, ali ja sam

KIBICE

Drzwi pokoju akademika na ulicy Šarengradzkiej są otwarte i wibrujące głosy - wędrujące z kuchni do każdego pokoju z osobna, z łazienki do wspólnej sali, z auli koncertowej do parku – obejmują te zdołowane i zakochane, szczęśliwe i nieszczęśliwe. Wychyłam się przez okno i zachwycam się każdym momentem, przemijającym bez świadków, cieszę się z chwil, które ciągną się leniwie i kroczą podobnie jak tamta dziewczyna, której nie odważyłem się nic powiedzieć, ta, której dłoń tak mocno ścisnąłem w czasie zeszłorocznej gołoledzi i którą zaciągnąłem pod chłodne i zmarznięte drzewa.

Jak się nazywa przejęcie, które ogarnia ludzi i wydaje się, że nigdy ich nie opuści, że na zawsze będzie dodawać im odwagi i nadawać pełny sens i nazwę wszystkim ich strachom? Jak nazywa się ten wysiłek, który sprawia, że dwadzieścia lat później wietrzeje wszystko to, o czym myślałeś, że jest przy tobie i że nigdy nie stracisz zdolności rozpoznawania i nazywania?

navijač utakmica gdje duhovi nekadašnjih života trepere i bore se, gdje više nema brojeva i imena, gdje netko sjedi na tribinama, gricka sjemenke i gleda borbu koju vode neki hrabri duhovi iz prethodnih života. Vjerujem u takvu istodobnost: poraženi možda daleko duže pamti svaki udarac i njegov mu je gubitak utisnut na čelo... (Što znači ta rečenica?)

Ali o čemu snatriš, prijatelju, još je ljeto, televizori su upaljeni, navijači su spremni i sve treperi u očekivanju: nikada neću zaboraviti da je noć i da s ocem prelazim preko ceste, zaslijepljeni smo farovima, kukcima koji svijetle oko nas, opkoljeni žabama koje nas prate u jednoličnoj pjesmi. Završila je na televiziji neka noćna utakmica i sada žurimo kući. Ali o čemu snatriš, prijatelju, još je ljeto, ti si onaj dječak uz bijelu liniju koji čeka odbijenu loptu i vraća je u igru, ti si onaj dječak koji hoće dokučiti što se događa u svlačionici ispod drvenih tribina, dječak koji čuje smijeh, psovke i grubosti golih muškaraca nakon utakmice...

Moj rođak Marjan M. ulazi u tramvaj na okretištu kod Savskog mosta, odlučan i hrabar kreće put Frankopanske, do Gavelle, na večerašnju kazališnu predstavu. Ozbiljan se čovjek ne prepušta lakomosti i dokolici, ne uzvraća na pozive koji obuzimaju cijeli svijet. Nije teško domisliti da ću mu ja biti prva radna postaja. Već je na vratima sobe u kojoj ponavljam poznate napjeve o ljubavi i snu, ali sve mi daje za pravo i neću odustati: s nekoliko rečenica u glavi probijam se kroz buku svijeta i pokušavam se domoći priče u kojoj se zgušnjava sve ono što me okružuje...

Dok na vratima izranja njegova glava, kožna torba o ramenu, mornarska majica i jarkocrvene hlače na rige od trevire, obojica ne znamo kakve nas tek priče čekaju u životu i ne znamo da ćemo poželjeti bilo čemu iz tog vremena dati ime.

(Što znači ova rečenica?)

Opasan je bijes na licu tog čovjeka i njegove su opomene oštre, već je na hodniku i drži govor o važnosti i vrijednosti ptice na grani, o tipovima koji su bacili radio kroz prozor, ili se ljuljaju u dvorištima zagrebačkih predgrađa, o neprilagođenima koji su dočekali jutro na Dubravi ili Remizi.

- Polako, polako - smirujem ga u (smrtnom) zagrhlaju - polako - drhturimo pred nadirućim navijačima, sve se giba, pokreće i miče - polako, polako - ponavljam kao da će tih nekoliko istih riječi smiriti zmiju koja se vijugava i svojeglava pomalja pred našim očima...

Šapćem mu u uho i hrabrim njegov pothvat, jer on će se nejunakom vremenu usuprot uputiti u kazalište i svima pokazati da je navijački delirij smiješan, nepotreban i nevažan: on ne želi, on ne može razumjeti tu strast prema gledanju, prema utakmici, prema...

Otišao je umiren i zadovoljan, sjeo u četrnaesticu, i sve bi još bilo dobro da se, dvije ili tri stanice niže,

Rzecz w tym, że za kilka godzin wszyscy zasiądą przed telewizorami i będą oglądać mecz, a mnie interesują tylko takie mecze, w których duchy z poprzednich wcieleń to pojawiają się, to znikają i walczą, w których nie ma już wyników i nazw, ktoś siedzi na trybunach, gryzie pestki słonecznika i ogląda walkę, którą toczą jakieś odważne duchy z minionych żyć. Wierzę w taką równoczesność: pokonany być może o wiele dłużej pamięta każdy cios i przegrana odcisnięta jest na jego czole... (Co oznacza to zdanie?)

Ale o czym rozmyślasz przyjacielu, lato jeszcze trwa, telewizory włączone, kibice w pełnej gotowości i wszystko drży w oczekiwaniu: nigdy nie zapomnę tej nocy, gdy z ojcem szliśmy ulicą, oślepieni reflektorami aut, świecącymi owadami wokół nas, otoczeni przez żaby, które wtórują nam w monotonnej pieśni. W telewizji skończyła się jakaś nocna transmisja meczu i spieszymy się do domu. Ale o czym rozmyślasz przyjacielu, lato jeszcze trwa, ty jesteś tym chłopcem przy białej linii, czekającym na wybitą piłkę, żeby ją odrzucić z powrotem na boisko, ty jesteś tym chłopcem, który chce się dowiedzieć, co się dzieje w szatni, pod drewnianymi trybunami, który słyszy śmiech, przekleństwa i wulgaryzmy gołych facetów po meczu...

Mój krewny – Marian M. – wsiada do tramwaju na pętli przy Sawskim Moście, zdecydowanie i odważnie rusza w kierunku ulicy Frankopañskiej do Teatru Gavelle, na wieczorny spektakl. Poważny człowiek nie poddaje się łakomstwu i lenistwu, nie odpowiada na zaproszenia obiegające cały świat. Nie trudno jest się domyślić, że to ja będę pierwszym przystankiem na jego trasie. Już stoi w drzwiach pokoju, w którym ja powtarzam znane przyspiewki o miłości i śnie, ale we wszystkim przyznaje mi rację i nie rezygnuje: z kilkoma zdaniem w głowie przebijam się przez wrzawę świata i próbuję osiągnąć opowieści, w której skupia się wszystko to, co mnie otacza...

Gdy zza drzwi wylania się jego głowa, skórzana torba na ramieniu, marynarska koszulka i jaskrawo-czerwone zamszowe spodnie, obaj jeszcze nie wiemy, jakie nas w życiu czekają historie i nie wiemy, czy zechcemy czemukolwiek z tego okresu nadać jakąś nazwę.

(Co oznacza to zdanie?)

Niebezpieczna jest wściekłość widoczna na twarzy tego człowieka, a jego oskarżenia są mocne. Już jest na korytarzu i przemawia na temat znaczenia i wartości ptaków na gałęzi, kolesi, którzy wyrzucili radio przez okno albo huśtają się na podwórkach zagrzebskich przedmieść i nieprzystosowanych, których zastał świt na Dubrawie lub Remizie.

- Spokojnie, spokojnie – uspokajam go w (śmiertelnym) uścisku - spokojnie – drżymy przed nacierającymi kibicami, a wszystko się kołysze, rusza, przesuwają – spokojnie, spokojnie –

u tadašnjem Intercontinentalu nije reklamiralo mjerenje tlaka kao dio brige za zdravlje čovjeka...

- Zašto ne, zašto ne - vjerojatno je pomislio i krenuo kao opčinjen na vrh hotela.

Što li je bilo magično u tom pozivu, što je zujalo u njegovoj glavi: vjerojatno je to bio sirenski poziv s kojim započinju romani s početka stoljeća. Vrućina je bila nesnosna, gužva kroz koju se probijao rasla je, ali on je jurio prema spasonosnom zovu reklame... Proletio je između blaziranih gostiju i uznemirenih portira i, konačno, iznad svih uletio u improviziranu ordinaciju...

Razdoblje između 1979/80. i 1984/85. godine pripada prošlom stoljeću i onom dijelu moga života koji na različite načine ispliva na površinu: godinama mi se činilo da se ništa iz tog mnoštva događaja nije odlilo i da stanovita monolitnost čuva svaki proživljeni dan i svaku odbrojanu noć. Uvjerenje da je moguće da u jednom trenutku kao u maloj vječnosti traju i žive u istodobnosti ljubav i gorčina, učenje i naivnost, instinkt i promišljenost nije me napustila. Ali nije dala ni neku posebnu hrabrost ili uvjerenje da znam što s tim hoću ili mogu.

(Smijem li te nazvati, smijem li ti doista reći sve što se dogodilo - nazivam i pitam.

Odgovor je monoton i hladan: Dobili ste pretinac...).

Teoretičar A. Jolles kaže da iz jezika nešto proizilazi, da je on sjeme koje može narasti: kad sam se otrgnuo iz zagrljaja svoga rođaka i ostavio ga u njegovu ludilu, kad sam se prepustio prevođenju leksikona slovenskih pisaca, koji nikada nije ugledao svjetlo dana, u sparnom ljetu dok su svi gledali utakmice, postao sam navijač koji se samo prisjeća onoga što je prošlo i što je završeno, navijač kojemu nije ni najmanje važno tko je pobijedio i tko je izgubio.

powtarzam, tak jakby kilka tych samych słów mogło uspokoić węża, który wije się i uparcie majaczy tuż przed naszymi oczami...

Dodaję odwagi jego przedsięwzięciu, szeptając mu do ucha, że przecież on na przekór niebohaterskim czasem pójdzie do teatru i wszystkim udowodni, że delirium kibica jest śmieszne, niepotrzebne i nieważne – on nie chce, nie może pojąć tej fascynacji oglądaniem, meczami...

Odszedł uspokojony i zadowolony, wsiadł do czternastki i wszystko byłoby dobrze, gdyby trzy przystanki dalej, przy ówczesnym Intercontinentalu, nie reklamowano pomiaru ciśnienia jako elementu troski o zdrowie człowieka...

- Czemu nie, czemu nie- pomyślał najprawdopodobniej i ruszył niczym w transie na dach hotelu.

Co było magicznego w tym zaproszeniu, co chodziło mu po głowie: być może był to syreni śpiew, którym rozpoczynają się powieści z początku stulecia. Upał był nieznośny, tłum, przez który musiał się przedzierać gęstniał, ale on pędził ku zbawiennemu wołaniu reklamy... Przebiegł pomiędzy obojętnymi gośćmi i zaniepokojonymi portierami i w końcu wpadł do zaimprovizowanego gabinetu...

Okres pomiędzy 1979/80 i 1984/85 przynależą do poprzedniego stulecia i do tej części mojego życia, która w różnorodny sposób wpływa teraz na powierzchnię, choć przez lata wydawało mi się, że nic nie ubyło z tego mnóstwa wydarzeń i że określona jednolitość strzeże każdego przeżytego dnia i każdej odliczonej nocy. Nie opuściło mnie przekonanie, że możliwe jest to, że w jednym momencie, niczym w małej wieczności, trwają i żyją jednocześnie miłość i gorycz, nauka i naiwność, instynkt i rozsądek. Ale nie dodało mi to żadnej szczególnej odwagi czy wiary w to, co chcę i co mogę z tym zrobić.

(Czy mogę do ciebie zadzwonić i opowiedzieć ci o tym, co się wydarzyło – dzwonię i pytam.

Odpowiedź jest monotonna i chłodna: Tu poczta głosowa...).

Teoretyk A. Jolles twierdzi, że z języka coś wynika, że jest on ziarnem, które może wzrosnąć: kiedy wyrwałem się z objęć swojego krewnego i zostawiłem go z jego szaleństwem, kiedy oddałem się tłumaczeniu leksykonu słoweńskich pisarzy, który nigdy nie ujrzał światła dziennego, upalnego lata, podczas gdy wszyscy oglądali mecze, ja zostałem kibicem, który pamięta tylko to, co minęło i co się skończyło, kibicem, dla którego nie ma najmniejszego znaczenia to, kto wygrał, a kto przegrał.

ANALIZA FRAZEMA VEZANIH UZ GLAGOL PASTI

Daša Berović

**Analiza frazema vezanih uz glagol «pasti» u
hrvatskom, češkom i slovačkom jeziku**

Sažetak: U ovom je radu analiziran reprezentativni uzorak frazema vezanih uz glagol «pasti» koji se pojavljuju u hrvatskom, češkom i slovačkom jeziku. Sagledana je njihova struktura i uporaba u rečenici, te napravljena njihova konceptualna analiza. Na temelju analize uočene su određene sličnosti i razlike među njima.

Uvod

Na prvi je pogled vidljivo da je hrvatska frazeologija bogata frazemima vezanima uz glagol «pasti». Kao što će u ovom radu biti prikazano, ti su frazemi konstruirani na nekoliko načina, a često su značenjski vrlo udaljeni od samoga glagola «pasti», kao i jedni od drugih. Ono što me najviše privuklo analizi baš ovih frazema jest znatiželja o tome ima li takvih frazema u ostalim slavenskim jezicima, kako se «ponašaju» i jesu li značenjski bliski hrvatskima. Slavenskih jezika ima previše da bi se u kratkom istraživanju poput ovoga moglo analizirati sve, pa je bilo nužno odlučiti se za nekoliko njih. Izbor nije bio težak, hrvatski kao materinji, a češki kao dio onoga što će mi uskoro biti profesija. Tijekom studija često sam se susretala s analizama raznih pojava u slovačkom jeziku što je rezultiralo uključivanjem i njega u ovaj rad, osobito zbog toga što su češki i slovački dugi niz godina bili u osobitoj političko-društvenoj situaciji. Ono što sam očekivala pri izboru jezika bilo je da će rezultati pokazati kako se frazeologije slovačkog i češkog jezika u mnogim elementima poklapaju, a kako se razlikuju od hrvatske frazeologije.

Frazeme sam u trima navedenim jezicima analizirala s obzirom na nekoliko aspekata. Prvo sam opisala njihovu unutarnju strukturu koju sam nastojala usporediti. Zatim sam uz pomoć nacionalnih korpusa navedenih jezika koji su javno dostupni razmatrala njihovu uporabu u rečenici. U trećem sam koraku analizirala značenjsku komponentu frazema vezanih uz glagol «pasti». Htjela sam napraviti konceptualnu analizu tih frazema kako bih vidjela pojavljuju li se u trima jezicima vezani za isto semantičko polje ili sasvim neovisno jedni od drugih.

Popis¹ frazema koji će biti korišten za analizu nije iscrpan. Nastojala sam da popis bude reprezentativan i da ima dovoljan broj frazema da bi se ovakva analiza mogla provesti. Popis bi trebao dobro prikazati značenjske odnose frazema vezanih uz glagol «pasti» u sva tri jezika, njihovu strukturu, ali i pokazati brojčani omjer frazema ovoga tipa.

U hrvatskom postoji samo jedan glagol kojemu pridajemo značenje «pasti». U slovačkom i češkom pak postoje po dva bliskoznačna glagola koje bismo u hrvatskom mogli prevesti kao «pasti» (*padnout, spadnout, padnúť, spadnúť*)². Budući da se oba ekvivalenta prevode u hrvatski istom riječju, odlučila sam ih oba uključiti u analizu.

Određenje frazema

Frazemi čine neizostavan dio svakodnevne komunikacije ponajviše zato što govorniku pružaju neiscrpane mogućnosti slikovitog izražavanja. Značenje koje nosi sam frazem uvijek je moguće izreći na neki drugi način, ali ne tako sažeto i slikovito. Zahvaljujući njima komunikacija je oslobođena suhoparnosti i jednoličnosti.

Riječi koje se međusobno povezuju čine tzv. *sveze riječi*. Sastavnice takve sveze mogu biti povezane različitim oblicima gramatičkog slaganja, a prema značenju dijele se na *slobodne* i *frazološke*.

U slobodnim svezama svaka sastavnica zadržava svoje značenje, a značenje cijele sveze predstavlja zbroj pojedinačnih značenja. Slobodne sveze nastaju u samoj komunikaciji u skladu sa željama i potrebama govornika koji sam bira koje će sastavnice ući u svezu. U ovakav tip sveze spada ono što zovemo sintagmama i kolokacijama. Iako kolokacija jest primjer ovakve sveze, za nju je karakteristično da će se komponente koje ju čine mnogo češće pojaviti zajedno u svezi, negoli u svezi s nekim drugim riječima.

U frazeološkim svezama dolazi do promjene ili gubitka značenja svih ili nekih sastavnica, tako da značenje cijele sveze ne čini zbroj značenja pojedinih sastavnica. Takve su sveze cjelovite jedinice koje ne nastaju spontano u samoj komunikaciji, već su govorniku unaprijed zadane. Dakle, govornik ne bira pojedine sastavnice koje će uključiti u svezu, nego već gotovu svezu. Za ovakav se tip sveze upotrebljavaju mnogi izrazi (npr. frazemi, frazeologizmi, frazeologemi, idiomi, stalni izrazi, frazeološke jedinice, frazeološki obrati, stalni leksički kompleksi i dr.) koji se svi odnose na istu pojavnost.

Struktura je frazema u pravilu veoma čvrsta. Upravo se zbog te čvrste strukture sastavnice frazema ne osjećaju kao riječi sa samostalnim značenjem. Isto se tako pojedina sastavnica frazema ne može zamijeniti nekom drugom riječju, pa čak ni sinonimom ili bliskoznačnicom po sferi upotrebe. Poredak sastavnica unutar samog frazema također je najčešće unaprijed zadan i nepromjenjiv.

---

¹ Vidi: Dodatak 1

² Vidi: Dodatak 2

Svi frazemi, ukratko, pokazuju iste značajke: «1. značenje cjeline koje nije jednako zbroju značenja pojedinih sastavnica, 2. uglavnom stabilan red riječi, 3. čvrstu strukturu u kojoj su zamjene ograničene³, a gramatičke ne unose semantičkih promjena, 4. najmanji mu je opseg kad se sastoji od jedne samostalne i jedne pomoćne riječi, a najveći opseg frazema nije određen.»⁴

Međutim, nije svaki frazem lako prepoznati prema nabrojenim značajkama. «Najčešće su dvojbe jezikoslovaca oko broja i vrste riječi u njegovu sastavu, tj. oko opsega frazema. Jedni smatraju da najmanje dvije riječi moraju biti punoznačnice, dok drugi i fonetsku riječ (jednu samostalnu riječ s jednom ili više klitika) smatraju frazedom ako ispunjava ostale navedene uvjete.»⁵

Što se tiče svjetske lingvistike, pojam frazem zamijenit će pojam *idiom*. Određenje mu je gotovo identično kao i u našoj tradiciji koju ja preuzimam. «U pogledu određivanja pojma idiomatičnosti najbolji pregled najznačajnijih pristupa toj temi dao je Casadei koji je istaknuo pet pravaca: 1. strukturalistički pristup, 2. generativna gramatika, 3. pragmatični pristup, 4. semantičko-kompozicionalni pristup, 5. kognitivni pristup.»⁶

Strukturalna analiza frazema

U svakom sam od tri jezika izvukla osnovne tipove frazema, odnosno osnovnu shemu manjih jedinica prema kojoj se frazemi tog tipa slažu. Također sam, analizirajući tipove, uočila i izvukla podtipove, za koje sam dala po jedan primjer.

Hrvatski

1. Tip: glagol + prijedlog + imenica

- «pasti» + «s» + imenica u genitivu (*pasti s kruške*)
- «pasti» + «u» + imenica u akuzativu (*pasti u mrežu*)
- «pasti» + «u» + imenica u lokativu (*pasti u očima*)
- «pasti» + «na» + imenica u akuzativu (*pasti na pamet*)
- «pasti» + «oko» + imenica u genitivu (*pasti oko vrata*)
- «pasti» + «pred» + imenica u akuzativu (*pasti pred noge*)
- «pasti» + «pod» + imenica u akuzativu (*pasti pod utjecaj*)

2. Tip: glagol + prijedlog + pridjev + imenica

- «pasti» + «na» + pridjev + imenica u akuzativu (*pasti na prosjački štap*)
- «pasti» + «iz» + pridjev + imenica u genitivu (*pasti iz vedra neba*)

3. Tip: glagol + imenica + prijedlog + imenica

- «pasti» + imenica u nominativu + «u» + imenica u akuzativu (*pasti sjekira u med*)
- «pasti» + imenica u nominativu + «na» + imenica u akuzativu (*pasti mrak na oči*)
- «pasti» + imenica u nominativu + «s» + imenica u genitivu (*pasti kruna s glave*)

4. Tip: glagol + prijedlog + imenica + imenica

- «pasti» + «na» + imenica u akuzativu + imenica u genitivu (*pasti na kraj pameti*)

5. Tip: glagol + prijedlog + imenica + prijedlog + pridjev

- «pasti» + «iz» + imenica u genitivu + «u» + komparativ pridjeva (*pasti iz zla u gore*)

6. Tip: glagol + imenica

- «pasti» + imenica u akuzativu (*pasti godinu*)

7. Tip: glagol + prijedlog + imenica + prijedlog + imenica

- «pasti» + «s» + imenica u genitivu + «na» + imenica u akuzativu (*pasti s konja na magarca*)

³ O mogućim zamjenama sastavnica frazema vidi u: Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.

⁴ Vidi: Menac, Antica, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, 2007.

⁵ Vidi: Mihaljević M., Kovačević B.; «Frazemi kroz funkcionalne stilove», *Jezik*, 53, 1, Zagreb:Hrvatsko filološko društvo, 1-15; 2006.

⁶ Jerolimov, Ivana; «Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije», *Suvremena lingvistika*, 22, 1-2, Zagreb:Hrvatsko filološko društvo, 81-115; 1996.

Češki

1. Tip: glagol + prijedlog + imenica
  - «padnout» + «do» + imenica u genitivu (*padnout do noty*)
  - «padnout» + «k» + imenica u dativu (*padnout k nohám*)
  - «padnout» + «kolem» + imenica u genitivu (*padnout kolem krku*)
  - «padnout» + «na» + imenica u akuzativu (*padnout na hubu*)
  - «padnout» + «pod» + imenica u akuzativu (*padnout pod stůl*)
  - «padnout» + «v» + imenica u lokativu (*padnout ve válce*)
  - «padnout» + «za» + imenica u akuzativu (*padnout za kořist*)
  - «spadnout» + «do» + imenica u genitivu (*spadnout do klína*)
  - «spadnout» + «z» + imenica u genitivu (*spadnout z kazatelny*)
2. Tip: glagol + prilog
  - «padnout» + prilog (*padnout naznak*)
3. Tip: glagol + prijedlog + pridjev + imenica
  - «padnout» + «do» + pridjev + imenica u genitivu (*padnout do posledního muže*)
4. Tip: glagol + prijedlog + imenica + imenski atribut
  - «padnout» + «na» + imenica u lokativu + imenica u genitivu (*padnout na poli cti a slavy*)
5. Tip: glagol + prijedlog + imenica + osobna imenica
  - «spadnout» + «z» + imenica u genitivu + osobna imenica u nominativu (*spadnout z višně Komp*)

Slovački

1. Tip: glagol + prijedlog + imenica
  - «padnúť» + «do» + imenica u genitivu (*padnúť do lona*)
  - «padnúť» + «k» + imenica u dativu (*padnúť k nohám*)
  - «padnúť» + «na» + imenica u akuzativu (*padnúť na kolená*)
  - «padnúť» + «z» + imenica u genitivu (*padnúť z neba*)
  - «spadnúť» + «z» + imenica u genitivu (*spadnúť z hrušky*)
2. Tip: glagol + imenica + prijedlog + imenica
  - «padnúť» + imenica u nominativu + «na» + imenica u akuzativu (*padnúť kosa na kameň*)
  - «spadnúť» + imenica u nominativu + «z» + imenica u genitivu (*spadnúť bel'mo z očí*)
  - «spadnúť» + imenica u nominativu + «za» + imenica u akuzativu (*spadnúť srdce za sáru*)
3. Tip: glagol + prilog
  - «padnúť» + prilog (*padnúť zadrmo*)
4. Tip: glagol + prijedlog + pridjev + imenica
  - «padnúť» + «na» + pridjev + imenica u akuzativu (*padnúť na úrodnú pôdu*)

Raspodjela frazema po tipovima nije jednolika. Najbogatiji je prvi tip u kojem se uz glagol vežu prijedlog i imenica u odgovarajućem padežu. U gotovo se svim frazemima vezanima uz glagol «pasti» uz sam glagol pojavljuju prijedlozi. Tek po jedan tip u svakom jeziku nema prijedloga. U hrvatskom u tom slučaju uz glagol stoji imenica u akuzativu, dok u češkom i slovačkom, koji imaju ekvivalentni tip, uz glagol stoji prilog načina. U hrvatskom je i slovačkom jeziku također bogata shema prema kojoj uz glagol stoji imenica, a uz tu imenicu onda prijedlog s imenicom u odgovarajućem padežu. Neobično je što se taj tip pojavljuje u velikom broju u hrvatskom i slovačkom jeziku, dok u češkom jeziku nisam pronašla nijedan primjer koji bi potvrdio postojanje ovoga tipa. Situacija u kojoj imenica koja stoji uz glagol ima svoj pridjevski ili imenski atribut mogla bi se svrstati pod prvi tip jer prijedlog određuje oblik kako imenice tako

i njenog atributa, budući da se oni moraju slagati u rodu, broju i padežu. Ja sam ih, međutim, izvukla kao posebne tipove radi preglednosti i lakše analize.

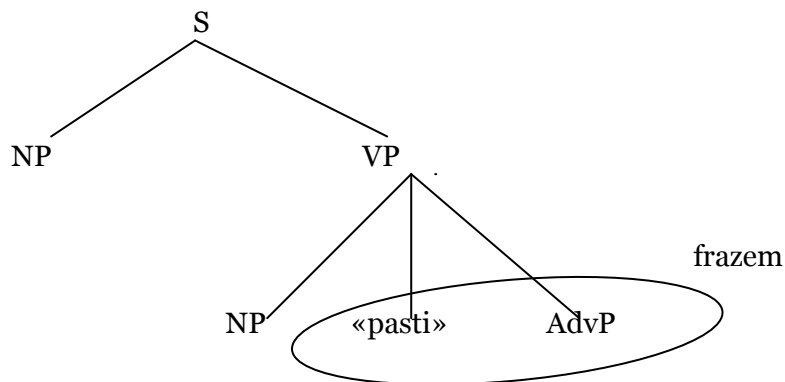
Frazeme hrvatskoga jezika može se podijeliti u najviše različitih tipova, što je zapravo bilo očekivano s obzirom na to da u hrvatskom postoji najveći broj frazema vezanih uz glagol «pasti». Ono što sam ja očekivala bilo je da će se češki i slovački podudarati u tipovima frazema zbog kulturne i društvene uvjetovanosti. Međutim, uočila sam da je u ovom dijelu analize jezika slovački bliži hrvatskome, iako oni uopće ne spadaju u istu skupinu slavenskih jezika.

Sintaktički aspekt

Pregledavajući nacionalne korpuse uočila sam da se frazemi sva tri jezika u stvarnim rečenicama «ponašaju» na isti način. Dva su osnovna modela prema kojima frazemi ulaze u uporabu u diskursu.

1. Frazem je dijelom glagolske fraze rečenice

Glagol «pasti» u nekom od svojih oblika stoji kao predikat rečenice, dok mu je drugi dio frazema pridružen kao priložna oznaka. Sam glagol može unutar glagolske fraze imati pridruženu i drugu dopunu koja je najčešće direktni objekt.

Hrvatski⁷

Mario Ančić i Ivan Ljubičić *pali su jedan drugome u zagrljaj*.

Potkraj života admiral Zmajević *pao je u nemilost* nesposobnih Petrovih nasljednika.

Naravno, kao i uvijek, prosvjedi *nisu pali na plodno tlo*.

Češki⁸

Tato povinnost *padá na hlavu* pořadatele.

Jeho zákaz podle mne *padá na vrub* nátlakových skupin.

Kanóny a většina výstroje *padla do rukou* útočících nacionalistů .

Slovački⁹

Pamela nechá svoje šaty *spadnúť k nohám*.

Jazykovovýchovná práca jazykovedcov *padla na úrodnú pôdu*.

Táto kritika novinárov *nepadla z neba*.

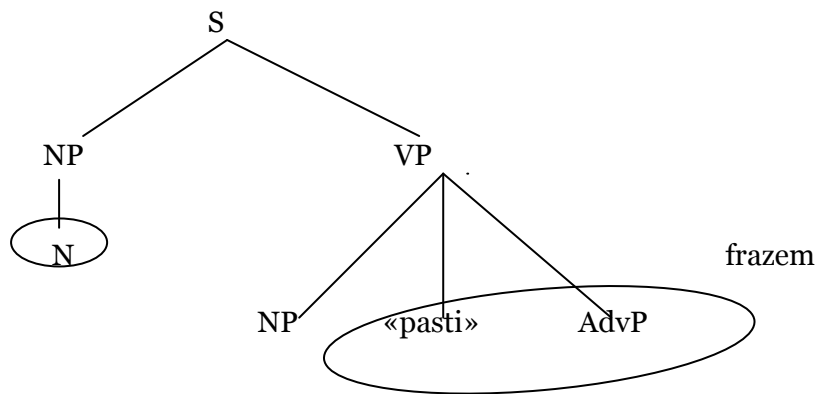
2. Frazem je dijelom imenske i glagolske fraze rečenice

Frazem u ovom slučaju može sam za sebe stajati kao rečenica. To su zapravo svi frazemi tipa «glagol + imenica + priložlog + imenica». U samome frazemu postoji predikat, subjekt i priložna oznaka. Budući da u češkom jeziku ne postoji ovakav strukturni tip frazema, nema ni primjera za ovakav sintaktički tip.

⁷Ovi i daljnji primjeri preuzeti iz: *Hrvatski nacionalni korpus*; <http://www.hnk.ffzg.hr/>

⁸Ovi i daljnji primjeri preuzeti iz: *Český národní korpus*; <http://ucnk.ff.cuni.cz/>;

⁹Ovi i daljnji primjeri preuzeti iz: *Slovenský národný korpus*; <http://korpus.juls.savba.sk/index.en.html>

Hrvatski

Kad odlazim iz Dubrovnika, svaki mi put *padne kamen sa srca*.
 Ali oporbi *ne bi pala kruna s glave* da je u pravo vrijeme...
 Nikome vjerojatno u HEP Plinu *neće pasti dlaka s glave!*
 Zaista mu je u ono vrijeme *pala sjekira u med*, no...

Slovački

Aj slepý by videl , že nám *spadlo srdce do nohavíc*.
 Ale pretože tomu Tatárovi *spadlo srdce do nohavíc*.
Spadol mi kameň zo srdca.
 Musí udrieť blesk , aby nám *padlo bel'mo z očí*.
 ....aj hlavám , ktorým *koruna z hlavy už padla....*

Budući da su veze između pojedinih sastavnica frazema vrlo jake, u strukturi se rečenice te sastavnice najčešće pojavljuju jedna uz drugu. Jedini slučaj u kojem se sastavnice odvajaju jedna od druge u poretku riječi je slučaj kad između glagola i ostalog dijela frazema dolazi objekt. Radi pravilnog reda riječi u rečenici, također se od strukture frazema odvajaju pomoćni glagol ukoliko je rečenica u perfektu ili futuru.

Konceptualna analiza

Kognitivna lingvistika frazeme promatra kao psiholingvističke jedinice pohranjene unutar tzv. mentalnog leksikona. Mentalni leksikon predstavlja mrežu raznovrsnih pojmovnih jedinica koje su uredno pridružene jednom, a nerijetko i većem broju konceptualnih područja, formiranih na osnovi izvanjezičnih kriterija, tj. čovjekova znanja o svijetu. Ako to primijenimo na područje frazeologije, možemo reći kako je znanje o svijetu temelj mentalnom umreženju frazema unutar određenih konceptualnih područja.

Pokušat ću utvrditi kojim konceptualnim poljima pripadaju frazemi vezani uz glagol «pasti» u trima odabranim jezicima. Isto ću tako pokušati pokazati kakva je veza između frazema iz mog korpusa i glagola «pasti» i kakvu ulogu sam glagol ima u funkcioniranju frazema. Da bi to bilo moguće, potrebno je najprije ukratko se osvrnuti na značenje samog glagola.

pàsti¹⁰

pàsti *svrš. prez. pàdnēm/pànēm jez. knjiž., aor. pàdoh, imp. pàdni/pàni jez. knjiž., pril. pr. pàvši, prid. rad. pào/pàla ž*

DEFINICIJA

izgubiti ravnotežu zbog spoticanja, okliznuća ili udarca i vlastitom težinom biti naglo povučen dolje i udariti o tlo, biti svom težinom povučen naniže i naglo gubeći snagu, oslonac, uporište [*pasti na zemlju*]
 a. spustiti se (o atmosferskim talozima ili oborinama) na zemlju [*pao je snijeg*] b. spustiti se,

¹⁰ Natuknica preuzeta s Hrvatskog jezičnog portala; <http://hjp.srce.hr/>; 17.5.2008.

- prostrijeti se po zemlji, leći povrh čega, pokriti (o svjetlosti, mraku i sl.), spustiti se za horizont, zaći (o suncu, zvijezdama i sl.) c. spustiti se na koljena u znak štovanja, molbe, u molitvi [*pasti ničice*]; kleknuti
  - a. nasilno prekinuti let (o ptici, o avionu i sl.) b. *pren.* zadržati se, zaustaviti se na čemu [*pao pogled na što*]
- poginuti u ratu, na bojnom polju
  - a. biti osvojen, zauzet (o gradu, tvrđavi i sl.) b. prekinuti svoje postojanje (koga, čega), biti srušen, svrgnut, zbačen [*pala vlada*]
  - pren.* a. smanjiti se u snazi, intenzitetu; opasti [*voda je pala*] b. sniziti se (o cijeni), izgubiti vrijednost c. pretrpjeti neuspjeh u čemu, dobiti nedovoljnu ocjenu na ispitu
  - pren.* iznenada se pojaviti negdje, doći [*pasti s neba*]
- razboljeti se [*pasti u krevet*]
- *pren.* a. pojaviti se kao posljedica čega, dogoditi se b. biti donesen, objavljen [*pala odluka; pala zapovijed*] c. biti primljen, dobiven (o novcu) d. začuti se (o zvuku, riječi, pjesmi i sl.)
- *pren.* a. dospjeti, zapasti u kakvo stanje, u kakvu situaciju [*pasti pod stečaj*] b. (na koga) naći se, biti o. kriv zbog čega [*na njega je pala krivica*]

Glagol «pasti» odnosi se na promjenu položaja nekog objekta. Prostorno gledano, padanje se uvijek događa od gore prema dolje u odnosu na taj objekt, odn. s neke visine, neba, podignutosti od tla na prostorno niži dio, tlo. Radnja padanja može se odnositi na nežive stvari i na čovjeka koji gubi ravnotežu i sl. Sam pad najčešće je u percepciji govornika negativan jer je padanje nešto što se događa nehotično, spontano, bez čovječke intervencije i želje, van čovjekove moći. Pad znači gubitak ravnoteže i snage, a vrlo često i lom. Upravo je iz te iskustvene činjenice proizašlo to da je u ljudskoj percepciji «gore» vezano za sve što je dobro, slavu, moć, bogatstvo, zdravlje, znači naći se u povlaštenom i nadređenom položaju. S druge strane, «biti dolje» znači biti u potlačenom i podređenom položaju, znači suprotnost od onoga što sam navela za «gore». Iako sam u teorijskom osvrtu na frazeme navela da značenje samog frazema nije zbroj pojedinih sastavnica frazema, ipak je ova opreka gore-dolje dovela do toga da je većina frazema vezanih uz glagol «pasti» po svom značenju negativna u percepciji i u odnosu na čovjeka. Postoje, međutim, i frazemi koji predstavljaju pozitivnu pojavu za čovjeka.

Većina se ovdje navedenih frazema odnosi na čovjeka. Vezani su uz čovjekovo unutarnje stanje, izgled ili odnos prema pojavama oko čovjeka vezanima za njegov život. To dakako nije slučaj kod frazema drukčijih struktura koji se često odnose na stanje stvari neovisno o čovjeku. Frazemi koji se odnose na stanja samih stvari najčešće su tzv. poredbenog tipa, kao npr. *tvrđ kao kamen, čist kao suza* i sl.¹¹

Pri analizi sam kao polaznu točku uzela frazeme hrvatskoga jezika i odvojila ih u nekoliko osnovnih konceptualnih polja. Nadalje sam svako od polja, gdje je to bilo potrebno ili moguće, podijelila na pojedine deskriptore¹². U daljnjoj sam analizi nastojala pokazati postoji li razlika u konceptualnoj analizi između hrvatskog i ostalih dvaju odabranih slavenskih jezika.

Kao temelj analize, frazeme sam razvrstala u pet osnovnih konceptualnih polja: čovjekovo psihičko stanje, čovjekovo materijalno stanje, čovjekovo opće stanje, međuljudski odnosi i apstraktni pojmovi.

Čovjekovo psihičko stanje

U ovu kategoriju spadaju frazemi koji se odnose na emocije, čovjekovo kognitivno i unutarnje stanje, odn. na neke određene psihičke procese i stanja. Ti su procesi i stanja obuhvaćeni deskriptorima navedenima u tablici.

olakšanje/ zadovoljstvo	poniženje/ nezadovoljstvo/ bolest	strah	glupost	dosjetljivost
pasti kamen sa srca	pasti kruna s glave	pasti srce u gaće	pasti s Marsa/	pasti na pamet

¹¹ Vidi: Fink-Arsovski, Željka, *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*, FF Press, Zagreb, 2002.

¹² Termin *deskriptor* preuzet iz: Benzon, Ivana; «Pridruživanje frazema s komponentom naziva za odjeću konceptualnim poljima», *Fluminensia*, 18, 2, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci, 85-114; 2006.

			Mjeseca/kruške	
pasti mrena s očiju	pasti mrak na oči	pasti pod stol		
	pasti u sjenu	pasti sa stolca		
	pasti u depresiju ¹³	pasti s nogu		

U korpusu frazema vezanih uz glagol «pasti» u češkom jeziku pronašla sam frazeme ove kategorije koji se također mogu podijeliti u pet deskriptora. U tri se deskriptora češki jezik poklapa s hrvatskim u kojima čak postoje ekvivalentni frazemi.

interes	strah/ iznenađenje	glupost	dosjetljivost	krivnja
padnout do oka	padnout na hubu	spadnout z Marsu/ měsíce	padnout pod stůl	padnout na něčí hlavu
	padnout na prdel	spadnout z výšine Komp		
	padnout na zadek			

Slovački jezik u ovoj kategoriji, isto kao i hrvatski, može svoje frazeme podijeliti u pet deskriptora. Samo se u jednom deskriptoru slovački jezik razlikuje od hrvatskog jezika.

olakšanje/ zadovoljstvo	poniženje/ nezadovoljstvo	strah	glupost	iznenađenje
spadnúť bel'mo z očí	spadnúť koruna z hlavy	spadnúť srdce za sáru (do nohavíc)	spadnúť z neba, z hrušky, z buka, z duba, z klina, z mesiaca	spadnúť z nôh
spadnúť kameň zo srdca	spadnúť krídla niekomu			padnúť do lona

Čovjekovo materijalno stanje

U ovu kategoriju spadaju frazemi koji se odnose na promjenu čovjekova materijalnog stanja. Ta se promjena odvija u oba smjera, iz siromaštva u bogatstvo i iz bogatstva u siromaštvo.

siromaštvo	bogatstvo
pasti na prosjački štap	pasti sjekira u med

U hrvatskom jeziku postoje, dakle, samo dva frazema. U češkom jeziku postoji samo jedan frazem koji spada u ovo konceptualno polje, *spadnout do klína*, dok u slovačkom jeziku ne postoji frazem vezan uz glagol «pasti» koji bi se mogao svrstati u ovo polje.

Čovjekovo opće stanje

Frazemi koji spadaju u ovu kategoriju uglavnom se odnose na promjenu čovjekova općeg stanja na gore. U ovoj kategoriji dolazi do izražaja značenje samog glagola «pasti» i činjenica koja proizlazi iz ljudskog iskustva da pad i ono što se nalazi dolje znače loše. Ti se frazemi zapravo mogu odnositi na bilo koji aspekt ljudske egzistencije, fizički i psihički, ali i na zbroj svih aspekata. Ta je promjena stanja karakteristična za sva tri jezika i u frazemima se pojavljuje na isti način. Upravo iz tog razloga u ovoj kategoriji nema pojedinih deskriptora.

¹³ Vidi poglavlje Frazemi upitnoga statusa

opće stanje		
Hrvatski	Češki	Slovački
pasti dlaka s glave	spadnout do něčeho po hlavě	padnúť kosa na kameň
pasti iz zla u gore	spadnout do toho	
pasti na niske grane	padnout naznak	
pasti s konja na magarca	padnout únavou	

U češkom se jeziku, međutim, pojavljuju frazemi koji su povezani s konceptom smrti koja je zapravo jedan od ključnih elemenata ljudske egzistencije, odn. trenutak kad ona prestaje. Možemo reći da smrt uvelike mijenja čovjekovo opće stanje na gore.

smrt
padnout do posledního muže
padnout na poli cti a slavy
padnout ve válce
padnout za kořist

U hrvatskom se jeziku, osim navedenih, pojavljuju i dva frazema koja su vezana uz **obrazovanje**. Oni su, međutim, rubni primjeri frazema, čiji sam status objasnila u sljedećem poglavlju. To su frazemi *pasti godinu* i *pasti na ispitu*. Taj deskriptor obrazovanja mogao bi zapravo biti i sasvim posebno konceptualno polje, ovisno o tome koliko ga shvaćamo kao onog koji utječe ili ne utječe na čovjekovo opće stanje. Ja sam ga, prema svojoj intuiciji, ipak sklona ostaviti kao deskriptor unutar ovog polja. Slični frazemi u češkom ili slovačkom jeziku ne postoje. Za ovakvo značenje upotrebljavaju se uobičajene kolokacije koje bismo u hrvatski mogli prevesti kao *ne položiti ispit* i *ne položiti godinu*.

Međuljudski odnosi

Sam naziv govori o tome kakvi su frazemi uvršteni u ovu kategoriju. Kategoriju u hrvatskom i češkom jeziku opisuje pet deskriptora, dok je u slovačkom jeziku taj broj reduciran na četiri. Kao i u većini ostalih konceptualnih polja, kategorizacija frazema se u trima glagolima uvelike poklapa, pa se tako poklapaju i pojedini deskriptori. Vidljivo je također da je ovo polje najbogatije frazemima među kojima u tri jezika postoji mnogo ekvivalenata.

Hrvatski				
prijevara	naklonost	razočaranje	opasnost	molba
pasti na lijepak	pasti na nekog	pasti u očima	pasti u ruke/šake	pasti na koljena
pasti u zamku/stupicu/klopku	pasti u oči	pasti u zaborav ¹⁴	pasti u milost/nemilost	pasti pred noge
	pasti u zagrljaj ¹⁵		pasti u mrežu	pasti pod noge
	pasti oko vrata ¹⁶		pasti pod utjecaj	

Češki				
prijevara	naklonost	vijest	opasnost	molba
padnout do pasti	padnout do noty	spadnout z kazatelny	padnout do rukou	padnout k nohám
	padnout na		padnout na	padnout na

¹⁴ Vidi poglavlje Frazemi upitnoga statusa

¹⁵ Vidi poglavlje Frazemi upitnoga statusa

¹⁶ Vidi poglavlje Frazemi upitnoga statusa

	někoho/něco		tvář	kolena
			padnout na vrub někoho	

Slovački			
prijevara	naklonost	opasnost	molba
padnúť do pasce	padnúť do očí niekomu	padnúť do niečích osídel	padnúť k nohám
	padnúť niekomu do oka	padnúť do rúk niekomu	padnúť na kolená pred niekým

Apstraktni pojmovi

U ovu kategoriju spadaju frazemi kojima sadržaj nije nužno vezan za čovjeka, iako može biti.

iznenadna pojava	pozitivan rezultat
pasti iz vedra neba	pasti na plodno tlo

Frazemi ove skupine najčešće se pojavljuju u značenju doći samo od sebe, nenadano, iznenadno se pojaviti, dobiti nešto bez truda. U češkom se jeziku pojavljuju frazemi koji su ekvivalentni hrvatskima i koji se mogu obilježiti istim deskriptorima kao u hrvatskom. U slovačkom jeziku postoje također dva ekvivalentna frazema u ovoj skupini, ali i još dodatna dva koja se mogu svrstati u već utvrđena dva deskriptora.

Češki		Slovački	
iznenadna pojava	pozitivan rezultat	iznenadna pojava	pozitivan rezultat
spadnout z nebe	padnout do úrodné půdy	padnúť samo	padnúť na úrodnú pôdu
		padnúť z neba	
		padnúť zadrmo	

Frazemi upitnoga statusa

U hrvatskom i češkom jeziku postoji nekoliko izraza vezanih uz glagol «pasti» čiji je status kao frazema upitan budući da ne zadovoljavaju sve kriterije koje sam navela u teorijskom dijelu ovoga rada. To su izrazi: *pasti u depresiju*, *pasti oko vrata* (češki ekvivalent *padnout kolem krku*), *pasti u zaborav*, *pasti u zagrljaj*, *pasti godinu*, *pasti na ispitu*.

Što se tiče kriterija opsega, svaki od gore navedenih izraza zadovoljava uvjet, odn. u svom sastavu ima barem dvije riječi od kojih je jedna punoznačna. Isto tako možemo reći da je struktura ovih izraza uglavnom stabilna i da su zamjene ograničene, čime se zadovoljavaju još dva od četiri glavnih kriterija prema kojima je nešto frazem. Problem zapravo nastaje kod određivanja značenja cjeline izraza. Naime, kriterij glasi kako značenje cjeline nije jednako zbroju pojedinih sastavnica izraza. Kod ovih navedenih izraza to i jest tako, međutim, dolazi do značenja cjeline koje je blisko značenju jedne od sastavnica. Ipak, ne možemo reći da je značenje čitavog izraza jednako značenju jedne od komponenti. *Pasti u depresiju* ima svoje specifično značenje *početi bolovati od depresije*, što nikako nije jednako značenju leksema *depresija* ili *bolovati od depresije*. Iako jedna sastavnica zadržava značenje, čitava sveza dobiva novo. Isto je tako *pasti godinu* izraz koji je vezan za kontekst obrazovanja i znači *ne steći uvjete za upis u novu godinu na fakultetu ili u školi i ponavljati istu*. Iako se riječ koja se nalazi u samom izrazu nalazi i u tumačenju značenja (što nije slučaj kod tipičnih frazema tipa *pasti s Marsa*), ne znači nužno da nije riječ o frazemu. Ono što meni govori jezična intuicija koju kao izvorni govornik hrvatskoga jezika posjedujem jest da su gore navedeni izrazi frazemi. Oni, doduše, nisu tipični primjeri onoga što nazivamo frazemima, ali ih zbog veze među sastavnicama i zbog većine kriterija koje zadovoljavaju ne mogu smjestiti ni u kolokacije ni u obične sintagme. Iako su, dakle, rubni slučajevi, ove sam frazeme uključila u strukturalnu, sintaktičku i konceptualnu analizu.

Zaključak

Iz ovog su kratkog istraživanja vidljive mnoge sličnosti u frazeologijama triju jezika, kako u strukturi, tako i u uporabi i značenju samih frazema. Ono što sam očekivala na temelju već stečenog iskustva s ovim jezicima, a što se potvrdilo, jest to da su značenjski frazemi sva tri jezika vrlo slični. Kao što se može iščitati iz konceptualne analize, frazemi se u sva tri jezika mogu razvrstati u jednaka ili slična polja, a isto se tako mogu opisati jednakim deskriptorima. U mnogo primjera postoje značenjski ekvivalenti u sva tri ili barem dva jezika, prevodljivi međusobno s jednog jezika na drugi. Iznenadujući je ipak rezultat da se frazemi hrvatskoga i slovačkog jezika poklapaju u sintaktičkoj formi, dok se frazemi češkoga jezika uporabno razlikuju. Naime, hrvatski i slovački frazemi mogu funkcionirati kao samostalne rečenice, odn. njihovi konstituenti pokrivaju glagolsku i imensku frazu rečenice. Iz strukturalne analize proizlazi da je hrvatski jezik najbogatiji različitim tipovima frazema vezanih uz glagol «pasti». To se, međutim, ne može uzeti bez rezerve zbog toga što je korpus hrvatskih frazema koji sam ja koristila za analizu veći od slovačkog i češkog. Isto tako, iako sam nastojala da popisi frazema budu reprezentativni, oni nisu iscrpni, pa je moguće da neki tip u bilo kojem od tri jezika nije naveden.

Frazeologija kao jedna od disciplina o jezičnim pojavama mnogo je istraživana. Postoji mnogo relevantne literature, kako na engleskom, tako i na hrvatskome jeziku. Međutim, u lingvističkom istraživanju ove vrste kao nužnost je proizašla uporaba korpusa. Pretraživanje korpusa je zaista najbolji medij pomoću kojega možemo postavke i tvrdnje o strukturi ili uporabi neke jezične pojave provjeriti i također biti sigurni da smo dali primjer koji je zaista ovjeren.

Broj tema iz područja frazeologije neiscrpan je. Za mene bi bilo zanimljivo istražiti postoje li frazemi uz glagol «pasti» u neslavenskim jezicima, kakve su strukture i koje su njihove sličnosti, odnosno razlike s frazemima u slavenskim jezicima.

Dodatak 1: Indeks frazema korištenih za potrebe ovog rada s prijevodom

Hrvatski jezik

pasti dlaka s glave
pasti godinu
pasti iz vedra neba
pasti iz zla u gore
pasti kamen sa srca
pasti kruna s glave
pasti mrak na oči
pasti mrena s očiju
pasti na ispitu
pasti na koljena
pasti na lijepak
pasti na nekog/nešto (simpatija)
pasti na niske grane
pasti na pamet
pasti na plodno tlo
pasti na prosjački štap
pasti na teret
pasti ni na kraj pameti
pasti oko vrata
pasti pod noge
pasti pod pritiskom
pasti pod stol
pasti pod utjecaj
pasti pred noge
pasti s konja na magarca
pasti s kruške
pasti s Marsa
pasti s Mjeseca
pasti s nogu
pasti sa stolca
pasti sjekira u med
pasti srce u gaće
pasti u čijim očima
pasti u depresiju
pasti u milost/nemilost
pasti u mrežu
pasti u oči
pasti u ruke/ šake
pasti u sjenu
pasti u zaborav
pasti u zagrljaj
pasti u zamku/stupicu/klopku

Češki jezik

padnout do noty	udovoljiti nekome, učiniti medvjedu uslugu
padnout do oka	zainteresirati se
padnout do pasti	dati se prevariti
padnout do posledního muže	pasti do posljednjeg čovjeka, izgubiti sve živote
padnout do rukou	pasti u nečije ruke, biti pod utjecajem nečije moći
padnout do úrodné půdy	pasti na plodno tlo, krenuti dobro
padnout k nohám	prositi za oprost
padnout kolem krku	pasti oko vrata kao iskaz ljubavi
padnout na hubu	iznenaditi se nečim dobrim i početi to obožavati
padnout na kolena	pasti na koljena, tražiti oprost
padnout na něčí hlavu	pasti krivnja na nekoga
padnout na někoho/něco	gajiti simpatije prema nekome
padnout na poli cti a slavy	Časno, slavno umrijeti
padnout na prdel	izraziti veliko iznenađenje ili strah
padnout na tvář	pokoriti se pred nekim prema kome imamo poštovanja
padnout na vrub někoho	neugodno reagirati prema nekome
padnout na zadek	izraziti veliko iznenađenje ili strah
padnout naznak	unazaditi se, doživjeti nesretno nešto
padnout pod stůl	imati dobrou ideju, reakcija na dobrou ideju
padnout si do noty	sebi udovoljiti
padnout únavou	biti jako umoran, osobito nakon fizičkog rada
padnout ve válce	biti ubijen u ratu
padnout za kořist	pasti za korist - moć ili imovinu, prostor i sl.
spadnout do klína	neočekivano dobiti nešto, npr. nasljedstvo
spadnout do něčeho po hlavě	poboljšati životne uvjete
spadnout do toho	pasti u neprijatnu situaciju
spadnout z kazatelny	objaviti vijest
spadnout z Marsu	ponašati se glupo, zbunjeno
spadnout z měsíce	ponašati se glupo, zbunjeno
spadnout z nebe	iznenadno se pojaviti
spadnout z výšině Komp	biti naivno glup, zbunjen

Slovački jazyk

padnúť do lona
padnúť do niečích osídel
padnúť do očí niekomu
padnúť do pasce
padnúť do rúk niekomu
padnúť k nohám niekomu
padnúť kosa na kameň
padnúť na kolena pred niekým
padnúť na úrodnú pôdu
padnúť samo
padnúť z neba
padnúť zadrmo
spadnúť bel'mo z očí
spadnúť kameň zo srdca
spadnúť koruna z hlavy
spadnúť krídla niekomu
spadnúť srdce za sáru (do
nohavíc)
spadnúť z neba , z hrušky, z buka,
z duba, z klina, z mesiaca
spadnúť z nôh

počí smo od sebe, bez rada i muke
pasti u nečiju mrežu
zainteresirati nekog
dati se prevariti
pasti u nečije ruke
pasti pod noge nekome
počí po zlu
pasti na koljena
pasti na plodno tlo
pojavití se samo od sebe
iznenadno se pojaviti
pojavití se samo od sebe
pasti mrena s očiju
osjetiti olakšanje
izgubiti ponos
osramotiti se
jako se prestrašiti
biti naivno glup
biti jako iznenađen

Dodatak 2: Rječničke natuknice glagola «pasti» u češkom i slovačkom jeziku

Češki¹⁷	
<i>padnout</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Být v pohybu shora dolů způsobeném vlastní vahou (jablko padá ze stromu na zem) 2. Přecházet do nižší polohy, pohybovat se do nižšího prostoru, klesat (vlasy mu padali do čela) 3. Kácet se (hlava mu padá)
<i>spadnout</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Dostat se shora dolů rychlým pohybem způsobeným vlastní vahou 2. Bezvládně ztratit klidovou polohu
Slovački¹⁸	
<i>padnúť</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Klesať na zem (lístie padá zo stromov) 2. Uvoľňovať sa zo svojho miesta (vlasy mu padajú) 3. Posúvať sa dolu, klesať (opona padá) 4. Strácať zavislú, vzpriamenú polohu (padať dolu nosom)
<i>spadnúť</i>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Padnúť (zo stromu) 2. Napadnúť (prvý sneh) 3. Klesnúť, padnúť (opona spadla)

¹⁷ Definicije preuzete iz: *Slovník spisovného jazyka českého*; Academia; Praha; 1989.

¹⁸ Definicije preuzete iz: *Kratký slovník slovanského jazyka*; Veda; Bratislava; 2003.

Bibliografija

- Benzon, Ivana; «Pridruživanje frazema s komponentom naziva za odjeću konceptualnim poljima», *Fluminensia*, 18, 2, Rijeka: Odsjek za kroatistiku Filozofskoga fakulteta u Rijeci, 85-114; 2006.
- Chitra, Fernando; *Idioms and idiomaticity*; OUP; Oxford; 1996.
- Fink, Željka; «Ruski i hrvatski frazemi sa značenjem vrlo blizu», *Suvremena lingvistika*, 22, 1-2, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 139-144; 1996.
- Fink-Arsovski, Željka; *Poredbena frazeologija: pogled izvana i iznutra*; FF press; Zagreb; 2002.
- Jakop, Nataša; *Pragmatična frazeologija*; Založba ZRC, ZRC SAZU; Ljubljana, 2006.
- Jernej, Josip; «Bilješke oko porijekla naše frazeologije», *Suvremena lingvistika*, 22, 1-2, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 265-269; 1996.
- Jerolimov, Ivana; «Frazemi sa somatskom sastavnicom na primjeru talijansko-hrvatske frazeologije», *Suvremena lingvistika*, 22, 1-2, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 81-115; 1996.
- *Kratký slovník slovanského jazyka*; Veda; Bratislava; 2003.
- Kuric, Andrej; *Slovačko-hrvatski, hrvatsko-slovački rječnik*; Savez Slovaka u Hrvatskoj; Našice; 2005.
- Menac, Antica; Sesar Dubravka; Kuchar Renata; *Hrvatsko-češko-slovački frazeološki rječnik*; Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu; Zagreb, 1998.
- Menac, Antica; Fink-Arsovski Željka; Venturin Radomir; *Hrvatski frazeološki rječnik*; Naklada ljevak; Zagreb; 2003.
- Menac, Antica; *Hrvatska frazeologija*; Knjigra, Zagreb; 2007.
- Mihaljević M., Kovačević B.; «Frazemi kroz funkcionalne stilove», *Jezik*, 53, 1, Zagreb: Hrvatsko filološko društvo, 1-15; 2006.
- *Slovensko-český slovník*; Státní pedagogické nakladatelství; Praha; 1986.
- *Slovník české frazeologie a idiomatiky*; Akademia; Prag; 1994.
- *Slovník slovenského jazyka*; Vydavateľstvo slovenskej akadémie vied; Bratislava 1963.
- *Slovník spisovného jazyka českého*; Academia; Praha; 1989.
- Smieškovcá, Elena; *Malý frazeologický slovník*; Slovenké pedagogické nakladateľstvo; Bratislava; 1989.
- *Školský slovník spisovnej slovenčiny*; Príroda; Bratislava; 2009.

Internetski izvori

- Český národní korpus; <http://ucnk.ff.cuni.cz/>; 13.4.2008.
- Hrvatski nacionalni korpus; <http://www.hnk.ffzg.hr/>; 13.4.2008.
- Hrvatski jezični portal; <http://hjp.srce.hr/>; 17.5.2008.
- Slovenský národný korpus; <http://korpus.juls.savba.sk/index.en.html>; 13.4.2008.

[povratak na sadržaj](#)